

Nd.

505. Frumvarp til höfundalaga.

[238. mál]

(Lagt fyrir Alþingi á 92. löggjafarþingi, 1971—1972.)

I. KAFLI

Réttindi höfunda o. fl.

1. gr.

Höfundur að bókmenntaverki eða listaverki á eignarrétt á því með þeim takmörkunum, sem í lögum þessum greinir.

Til bókmennta og lista teljast samið mál í ræðu og riti, leiksviðsverk, tónsmíðar, myndlist, byggingarlist, kvikmyndir, ljósmyndalist, nytjalist og aðrar samsvarandi listgreinar, á hvern hátt og í hverju formi sem verkið birtist.

Uppdrættir, teikningar, mótanir, líkön og önnur þess háttar gögn, sem fræðslu veita um málefni eða skýra þau, njóta verndar með sama hætti og bókmenntaverk.

2. gr.

Það er eintakagerð, þegar hugverk (bókmenntaverk eða listaverk) er tengt hlutum, einum eða fleiri.

Verk telst gefið út, þegar eintök af því eru með réttri heimild og í álitsverðum fjölda boðin opinberlega til sölu, láns eða leigu eða þeim er dreift til almennings með öðrum hætti. Nú er vernd verks háð því, að það hafi fyrst verið gefið út hér á landi, og telst því skilyrði þá fullnægt, ef það er gefið hér út innan 30 daga frá því, að það kom fyrst út erlendis.

Verk telst birt, þegar það er með réttri heimild flutt eða sýnt opinberlega eða eintök af því hafa verið gefin út, eins og segir í 2. málsg. r.

Það telst sjálfstæð opinber birting, þegar útvarpsflutningi á tónlist eða bókmenntaverki er dreift til almennings með hátalara eða á annan hátt.

Nú er verk flutt eða sýnt á atvinnustöðvum, þar sem 10 menn vinna eða fleiri, og telst það þá opinber birting.

Þegar rætt er í lögum þessum um flutning verks eða birtingu í útvarpi, nær það bæði til hljóðvarps og sjónvarps, nema annars sé getið.

3. gr.

Höfundur hefur einkarétt til að gera eintök af verki sínu og til að birta það í upphaflegri mynd eða breyttri, í þýðingu og öðrum aðlögunum.

4. gr.

Skylt er, eftir því sem við getur átt, að geta nafns höfundar bæði á eintökum verks og þegar það er birt.

Óheimilt er að breyta verki höfundar eða birta það með þeim hætti eða í því samhengi, að skert geti höfundarheiður hans eða höfundarsérkenni.

Ógilt er afsal höfundar á rétti samkvæmt þessari grein, nema um einstök tilvik sé að ræða, sem skýrt eru tilgreind bæði um tegund og efni.

5. gr.

Sá, sem þýðir verk, aðhæfir það tiltekinni notkun, breytir því úr einni grein bókmennta eða lista í aðra eða framkvæmir aðrar aðlaganir á því, hefur höfundarétt að verkinu í hinni breyttu mynd þess. Ekki raskar réttur hans höfundarétti að frumverkinu.

Nú hefur verk verið notað sem fyrirmynd eða með öðrum hætti við gerð annars verks, sem telja má nýtt og sjálfstætt, og er þá hið nýja verk óháð höfundarétti að hinu eldra.

6. gr.

Þegar verk eða hlutar af verkum höfunda, eins eða fleiri, eru tekin upp í safnverk, sem í sjálfu sér má telja til bókmennta eða lista, hefur sá, sem safnverkið gerði, höfundarétt að því. Ekki raskar réttur hans höfundarétti að þeim verkum, sem í safnverkið eru tekin.

Ákvæði 1. málsg. taka ekki til blaða og tímarita, sbr. 40. gr.

7. gr.

Nú eru tveir menn eða fleiri höfundar að sama verki, og framlög þeirra verða ekki aðgreind hvert frá öðru sem sjálfstæð verk, og eiga þeir þá saman höfundarétt að verkinu.

8. gr.

Höfundur verks telst sá, unz annað reynist, sem nafngreindur er á eintökum þess með venjulegum hætti eða lýstur er höfundur, þegar verk er birt. Gildir þetta einnig um höfunda, sem nota gervinöfn eða merki, þegar almennt er vitað, hver þar felst að baki. Framangreindum ákvæðum skal einnig beita um framleiðanda kvikmyndaverks.

Nú er verk gefið út, án þess að höfundar þess sé getið samkvæmt 1. málsg., og kemur útgefandi þá fram fyrir hönd hans, unz nafn hans er birt á nýrri útgáfu eða með tilkynningu til menntamálaráðherra.

9. gr.

Lög, reglugerðir, fyrirmæli stjórnvalda, dómar og önnur áþekk gögn, sem gerð eru af opinberri hálfu, njóta ekki verndar eftir lögum þessum, og ekki heldur opinberar þýðingar á slíkum gögnum.

10. gr.

Mynztur njóta verndar sem nytjalist, enda fullnægi þau skilyrðum um notagildi og listræn einkenni.

II. KAFLI

Takmarkanir á höfundarétti.

11. gr.

Heimilt er að gera eintök af birtu verki til einkanota eingöngu. Enginn má þó gera eða láta gera fleiri en þrjú slík eintök til notkunar í atvinnu sinni.

Ákvæði 1. málsg. veita ekki rétt til mannvirkjagerðar eftir verki, sem verndar nýtur eftir reglum um byggingarlist, og ekki heldur til eftirgerðar á verkum, sem verndar njóta eftir reglum um höggmyndalist, nytjalist eða dráttlist, ef leitað er til hennar aðstoðar annarra manna.

12. gr.

Ákveða má í reglugerð, að tilgreindum opinberum bókasöfnum, skjalasöfnum og vísinda- og rannsóknastofnunum sé heimilt að ljósmynda verk til sjálfs sín nota. Greina skal skilyrði fyrir heimildinni, þar á meðal um umráð eintakanna og varðveislu. Ekki má lána þau né afhenda út fyrir stofnunina.

13. gr.

Nú nýtur mannvirki verndar eftir reglum um byggingarlist, og er eiganda þó allt að einu heimilt að breyta því án samþykkis höfundar, að því leyti sem það verður talið nauðsynlegt vegna afnota þess eða af tæknilegum ástæðum.

Heimilt er án samþykkis höfundar að breyta munum, sem verndar njóta eftir reglum um nytjalist.

14. gr.

Heimil er tilvitnun í birt bókmenntaverk, þar á meðal leiksviðsverk, svo og birt kvikmyndaverk og tónverk, ef hún er gerð í sambandi við gagnrýni, vísindi, almenna kynningu eða í öðrum viðurkenndum tilgangi, enda sé hún gerð innan hæfilegra marka og rétt með efni farið.

Með sömu skilyrðum er heimilt að birta myndir og teikningar af birtum listaverkum og gögnum, sem getið er í 3. málsg. 1. gr.

Nú eru birtar myndir eða teikningar af tveimur verkum eða fleiri hins sama höfundar í sambandi við meginmál, sem lýtur að almennri kynningu, og á hann þá rétt til þóknunar.

15. gr.

Taka má upp í blöð eða tímarit og flytja í útvarpi dægurgreinar um hagfræðileg efni, stjórnmál eða trúmál úr blöðum eða tímaritum svo og útvarpsefni af sama tagi, nema þess sé getið við greinarnar eða í útvarpssendingu, að slík endurbirting sé bönnuð. Jafnan skal heimildar getið við slíka endurbirtingu.

Heimilt er að birta í blöðum, tímaritum, sjónvarpi og kvikmyndum myndir eða teikningar af birtum listaverkum í sambandi við frásögn af dægurviðburðum. Þetta nær þó ekki til verka, sem gerð eru í þeim tilgangi að birta þau með framangreindum hætti.

Þegar flutningur eða sýning verks er þáttur í dægurviðburði, sem kynntur er almenningi í útvarpi eða kvikmynd, er heimilt að láta einstaka þætti úr verkinu fylgja með í sýningu viðburðarins eða frásögn af honum.

16. gr.

Heimilt er að taka og birta myndir af byggingum, svo og listaverkum, sem staðsett hafa verið varanlega utanhúss á almannafæri. Nú er bygging, sem nýtur verndar eftir reglum um byggingarlist, eða slíkt listaverk, sem áður greinir, aðalatriði myndar, sem hagnýtt er til markaðssölu, og á höfundur þá rétt til þóknunar, nema um blaðamyndir eða sjónvarpsmyndir sé að ræða.

17. gr.

Heimilt er að birta í safnverkum, sem tekin eru saman úr verkum margra höfunda og ætluð til notkunar við guðspjónustu, skólakennslu eða útvarpskennslu:

1. Einstök bókmenntaverk eða tónverk, ef smá eru að vöxtum, og kafla úr stærri verkum, þegar liðin eru 5 ár frá næstu áramótum eftir útgáfu þeirra.
2. Myndir eða teikningar af listaverkum eða gögnum, sem getið er í 3. málsg. 1. gr., í tengslum við meginmál samkvæmt 1. tölul., enda séu 5 ár liðin frá næstu áramótum, eftir að verkið var birt.

Verk, sem samin hafa verið til notkunar við skólakennslu, má þó ekki án samþykkis höfundar taka að neinu leyti upp í safnverk, sem gefið er út í sama skyni.

Þegar verk eða hluti af verki höfundar er birt í safnverki samkvæmt þessari grein, á hann rétt til þóknunar.

18. gr.

Fræðslumálastjórninni er heimilt að láta fara fram innan opinberra skóla upp-töku birtra verka á hljóðrit til bráðabirgðanotkunar við kennslu. Ekki má nota hljóðritin í öðru skyni.

Ákvæði 1. málsg. veitir ekki rétt til beinnar upptöku eftir hljómplötum eða öðrum hljóðritum, sem framleidd eru til markaðssölu.

Menntamálaráðherra setur nánari reglur um framkvæmd þessarar greinar, þar á meðal um notkun og varðveislu umræddra bráðabirgðahljóðrita.

19. gr.

Heimilt er að prenta og gefa út með blindralettri bókmenntaverk og tónverk, sem út hafa verið gefin. Einnig má ljósmynda þau til notkunar í heyrnar- og málleysingjaskólum.

20. gr.

Þegar lög eru sungin opinberlega á hljómlaikum, er heimilt að nota sem texta einstök kvæði eða kafla úr stærri verkum, sem út hafa verið gefin. Má þá einnig prenta textann á söngskrá án nótna til afnota fyrir áheyrendur.

Höfundur á rétt til þóknunar fyrir afnot samkvæmt þessari grein.

21. gr.

Opinber flutningur bókmenntaverks eða tónverks, sem út hefur verið gefið og ekki er leiksviðsverk, er heimill, eins og hér segir:

1. Við fræðslustarfsemi. Höfundi ber þóknun, ef greitt er sérstaklega fyrir flutninginn.
2. Á samkomum, sem stofnað er til í góðgerðaskyni, til almenns mannfagnaðar, til kynningar á menntum og menningu eða til styrktar málefnum, sem að öðru leyti miða að almannaheill, enda komi ekki þóknun fyrir flutninginn.
3. Á mannfundum, sem ekki er stofnað til í atvinnuskyni eða ávinnings, svo sem á samkomum skóla eða félaga og við önnur svipuð tækifæri, enda sé ekki greitt fyrir flutninginn og aðgöngueyrir ekki hærri en svarar beinum kostnaði.
4. Við guðspjónustu og aðrar kirkjulegar embættisathafnir. Höfundur á rétt til þóknunar samkvæmt þessum tölulið eftir reglum, sem menntamálaráðherra setur.

22. gr.

Heimil er prentun, upptaka á hljóðrit og önnur eintakagerð og birting á umræðum, sem fram fara í heyranda hljóði á opinberum fulltrúasamkomum, og á gögnum, sem þar eru lögð fram opinberlega og starfsemi þeirra varða. Sama gildir um dómping, sem háð eru fyrir opnum dyrum, nema dómstóll leggi bann við birtingu tiltekinna gagna.

Ákvæði 1. málsg. ná einnig til umræðna um málefni, sem varða almenna hagsmuni og fram fara á samkomum, sem almenningur á aðgang að, eða í útvarpi.

Höfundur hefur einkarétt til að gefa út safn af sjálfs sín framlagi til umræðna, sem getur í 1. og 2. málsg., og af gögnum, sem hann hefur lagt þar fram.

23. gr.

Nú hefur stéttarfélag eða stéttarsamband höfunda fengið almenna aðild eða umboð um flutningsrétt á bókmenntaverkum eða tónverkum eða sérstökum greinum þeirra og menntamálaráðherra sett reglur um það efni, og skal þá heimilt án sérstaks leyfis höfundar hverju sinni að flytja í útvarpi áður útgefin einstök kvæði, smásögur og ritgerðir eða kafla úr stærri verkum og einstök lög og tónverk, ef smá eru, og kafla úr stærri tónverkum, enda sé fullnægt skilyrðum um greiðslu til höfundar. Nú er höfundur ekki í stéttarfélagi, og nýtur hann þó sama réttar sem áskilinn er í hinum almennu reglum, en hvorki meiri né minni. Framangreindar reglur um afnotakvöð gilda ekki um leiksviðsverk og ekki heldur um önnur verk, er höfundur hefur lagt bann við flutningi þeirra í útvarpi.

Þegar útvarpsstofnun er heimilt að útvarpa verki, er henni frjáls upptaka þess á hljóðrit eða filmur til sjálfs sín nota, en ekki í öðru skyni. Menntamálaráðherra setur reglur um notkun og varðveislu slíkrar upptöku. Reglur þær, sem hér var getið, skulu þó ekki koma til framkvæmdar, ef tíðkamt hefur, að um það málefni sé gerður samningur milli útvarpsstofnana og stéttarsambands höfundar.

24. gr.

Heimil er sala, lán, leiga og önnur dreifing til almennings á eintökum bókmenntaverks eða tónverks, sem út hefur verið gefið. Útleiga og lán tónverka á nótum til almennings er þó óheimil án samþykkis höfundar.

25. gr.

Nú hefur eintak af myndlistarverki verið afhent til eignar, og er eiganda þá heimilt, nema annað sé áskilið, að láta eintakið af hendi og sýna það almenningi. Opinber kynning þess á listsýningum er þó óheimil án samþykkis höfundar, nema á listasöfnum sé, sem opin eru almenningi samkvæmt staðfestri reglugerð. Ákvæði þessarar málsgreinar gilda einnig um eintök, sem gerð hafa verið eftir listaverki og gefin út.

Heimilt er eiganda myndlistarverks að taka eða leyfa töku mynda af því til sýningar í kvikmynd eða sjónvarpi, ef myndin er aðeins aukaatriði í efni kvikmyndar eða sjónvarpsdagskrár.

Þegar listaverk heyrir til listasafni, er heimilt að birta myndir af því í safnmunaskrá.

Nú er listaverk boðið til sölu, og má þá birta myndir af því í tilkynningu um sölutilboð.

Nú hefur andlitsmynd verið máluð, mótuð eða gerð með öðrum hætti eftir pöntun, og er höfundi þá ekki heimilt að neyta einkaréttar síns samkvæmt 3. gr. án samþykkis þess, sem lét gera myndina, eða erfingja hans, ef hann er látinn.

26. gr.

Ákvæði kafla þessa, að undanskilinni 13. gr., raska ekki rétti höfundar eftir 4. gr.

Þegar verk er birt almenningi samkvæmt þessum kafla, skal auk nafns höfundar geta þeirrar heimildar, sem notuð er, eftir því sem ástæður leyfa.

Þegar eintök af verki eru gerð samkvæmt þessum kafla, má ekki án samþykkis höfundar gera breytingar á verkinu fram yfir það, sem lögmæltur tilgangur með eintakagerðinni leyfir.

III. KAFLI

Um aðiljaskipti að höfundarétti.

Almenn ákvæði.

27. gr.

Framsal höfundaréttar að nokkru leyti eða öllu er heimilt með þeirri takmörkun, sem leiðir af ákvæðum 4. gr.

Nú er eintak af verki afhent til eignar, og felst þá ekki í þeim gerningi framsal á höfundarétti að verkinu, nema þess sé getið sérstaklega.

28. gr.

Framsal höfundaréttar að verki veitir framsalshafa ekki rétt til að gera breytingar á því, nema svo hafi verið um samið.

Ekki er framsalshafa heimilt að framselja öðrum höfundaréttinn án samþykkis höfundar. Ef rétturinn er þáttur í eignum fyrirtækis, má þó framselja hann á

samt því eða tiltekinni grein þess. Þrátt fyrir slíkt framsal ber framseljandi áfram ábyrgð á efndum skuldbindinga sinna við höfund.

29. gr.

Gerning um framsal höfundaréttar má meta ógildan í heild eða í einstökum atriðum, ef hann mundi leiða til niðurstöðu, sem væri bersýnilega ósanngjörn. Sama gildir, ef ákvæði í framsalsgerningi brýtur mjög í bága við góðar venjur í höfundaréttarmálum.

30. gr.

Nú er höfundur í hjúskap, og skal höfundaréttur þá vera séreign hans, sem ekki verður skert með kaupmála eða með öðrum hætti, þar á meðal ekki við slit á fjárfélagi né við búskipti, meðan höfundur lifir. Tekjur af höfundarétti og endurgjald fyrir framsal hans verða hjúskapareign, nema ákvæðið sé á annan veg í kaupmála. Að höfundi látnum telst höfundaréttur til hjúskapareignar hans, nema kaupmáli hjóna standi til annars, sbr. og 2. málsgr. 31. gr.

Skuldheimtumenn geta ekki leitað fullnustu í höfundarétti, hvorki hjá höfundi sjálfum né neinum þeim, sem hlotið hafa réttinn að arfi eða fyrir hjúskap. Nú hefur aðili eignast höfundarétt með framsali, og má þá aðeins leita fullnustu hjá honum í þeim rétti, sem honum er heimilt að framselja, sbr. 2. málsgr. 28. gr.

Ákvæði 1. og 2. málsgr. gilda einnig um eintök listaverka, sem höfundur hefur ekki haft til sýnis almenningsi, boðið opinberlega til sölu eða viðurkennt með öðrum hætti, að birta megi opinberlega, svo og um handrit.

31. gr.

Nú deyr höfundur, og fer þá um höfundarétt eftir ákvæðum erfðalaga, sbr. og 30. gr.

Höfundur getur með ákvæði í erfðaskrá gert ráðstafanir um framkvæmd höfundaréttar að honum látnum og meðal annars falið sérstökum tilsjónaraðilja að annast hana. Skulu slík ákvæði hafa gildi gagnvart öllum erfingjum, þar á meðal skylduerfingjum, og einnig að því er varðar búshluta maka.

Fyrirmæli 2. málsgr. taka einnig til slíkra eintaka af verkum, sem getið er í 3. málsgr. 30. gr.

Flutningsréttur.

32. gr.

Þegar höfundur hefur veitt heimild til opinbers listflutnings á verki, fylgir henni ekki einkaréttur til flutnings, nema svo hafi verið um samið.

Ef heimildin er veitt um óákveðinn tíma, hvort sem í henni felst einkaréttur eða ekki, skal talið, að hún gildi ekki lengur en 3 ár. Ákvæði þetta tekur ekki til samninga um flutningsrétt, sem samtök eigenda slíkra réttinda eru aðilar að.

Nú hefur einkaréttur til flutnings verið veittur um tiltekinn tíma, lengur en 3 ár, og skal höfundi þó heimilt að flytja verkið sjálfur eða leyfa öðrum flutning þess, ef umrædds einkaréttar hefur ekki verið neytt í 3 ár samfleytt, enda hafi ekki verið á annan veg samið.

Ákvæði þessarar greinar taka ekki til kvikmyndagerðar.

Útgáfusamningar.

33. gr.

Það er útgáfusamningur, er höfundur veitir tilteknum aðilja (útgefanda) rétt til að framleiða á prenti eða með svipuðum hætti eintök af bókmenntaverki eða listaverki og gefa þau út.

Útgáfusamningur veitir útgefanda ekki eignarrétt að handriti því eða annars konar eintaki af verki, sem notað er til eftirgerðar, nema svo sé um samið sérstaklega.

34. gr.

Útgefandi hefur, ef ekki er á annan veg samið, rétt til að gefa út upplag, er nemi 2000 eintökum af bókmenntaverki, 1000 eintökum af tónverki og 200 eintökum af myndlistarverki.

Með orðinu upplag er átt við þann eintakafjölda, sem út er gefinn í einu lagi.

35. gr.

Skylt er útgefanda að gefa verkið út innan hæfilegs tíma og stuðla að dreifingu þess, eftir því sem aðstæður leyfa og venja er um sams konar verk.

36. gr.

Nú hefur bókmenntaverk eða myndlistarverk ekki verið gefið út innan 2 ára eða tónverk innan 4 ára frá því, að útgefandi fékk í hendur fullgert handrit eða annað eintak, sem nota skal til eftirgerðar, og er höfundi þá, ef ekki hefur verið samið um lengri frest til útgáfu, heimilt að rifta útgáfusamningi, enda þótt skilyrði til riftunar eftir almennum réttarreglum séu ekki fyrir hendi. Sama gildir, ef upplag hefur selzt upp og útgefandi, sem fengið hefur rétt til nýrrar útgáfu, hefur ekki gefið verkið út að nýju innan 2 ára frá því, að höfundur krafðist þess.

Þegar útgáfusamningi er riftað samkvæmt 1. málgr., er höfundi ekki skylt að skila aftur greiðslu, sem hann hefur þegar fengið. En hafi hann beðið tjón vegna saknæmra vanefnda útgefanda, sem ekki er bætt að fullu með þeirri greiðslu, á hann rétt til frekari bóta.

37. gr.

Skylt er útgefanda að láta höfundi í té skriflega yfirlýsingu prentsmiðju eða annars aðilja, sem framkvæmir eintakagerð, um eintakafjölda þann, sem gerður hefur verið.

Nú á höfundur rétt til þóknunar, miðað við sölu eða leigu eintaka á reikningsári, og ber útgefanda þá að senda honum innan 9 mánaða frá lokum reikningsárs skilagrein um sölu eða leigu á reikningsárinu og um eftirstöðvar upplags í lok reikningsárs.

Þó að höfundur eigi ekki að fá þóknun, eins og getið er í 2. málgr., á hann samt rétt til að fá skilagrein um eftirstöðvar upplags í lok reikningsárs, þegar 9 mánuðir eru liðnir frá þeim tíma.

Höfundur getur ekki með samningi fallið frá rétti þeim, sem honum er áskilinn með þessari grein.

38. gr.

Ef hafizt er handa um útgáfu á nýju upplagi, þegar meira en ár er liðið frá útkomu hins fyrra, ber útgefanda að gefa höfundi kost á að gera breytingar, enda hafi þær ekki í för með sér verulegan kostnað né breyti heildarsvip verksins.

39. gr.

Ef ekki er á annan veg samið, fær útgefandi einkarétt til að gefa verkið út með þeim hætti og í því formi, sem útgáfusamningur greinir. Nú hefur útgefandi fengið einkarétt, og er höfundi þá ekki heimilt að gefa verkið út með greindum hætti né leyfa öðrum að gera það, fyrr en uppselt er upplag það eða upplög, sem útgáfusamningur tekur til.

Þrátt fyrir ákvæði 1. málgr. hefur höfundur rétt til að gefa bókmenntaverk út sem hluta af heildarútgáfu verka sinna eða úrvals úr þeim, þegar liðin eru 15 ár frá næstu áramótum, eftir að útgáfusamningur var gerður. Höfundur getur með samningi fallið frá þessum rétti sínum.

40. gr.

Útgefendur blaða og tímarita hafa einkarétt til að endurprenta rit þessi bæði í heild og einstök blöð eða hefti.

Ekki raskar réttur útgefenda höfundarétti að einstökum ritgerðum, myndum eða öðrum verkum, sem í blöðum eða tímaritum birtast. Þó þarf ekki að leita samþykkis höfunda til þeirrar endurprentunar, sem í 1. málsg. getur, nema svo hafi verið um samið.

Ákvæði þessa kafla um útgáfusamninga taka ekki til blaða og tímarita framar en segir í 1. og 2. málsg.

Ákvæði 35. og 36. gr. gilda ekki um framlög til safnverka.

Samningar um kvikmyndagerð.

41. gr.

Nú hefur höfundur veitt með samningi framlag til kvikmyndaverks, og getur hann þá ekki, nema sérstakur áskilnaður sé gerður á annan veg, hindrað eintaka-gerð, útbreiðslu, opinbera sýningu, hvers konar dreifingu til almennings um þráð eða þráðlaust né aðra notkun verksins.

Ákvæði 1. málsg. taka ekki til tónverka, kvikmyndahandrita né samtaltexta, sem gerð hafa verið til notkunar í kvikmynd, og ekki heldur til framlags aðalleikstjóra.

42. gr.

Nú hefur aðili fengið með samningi rétt til að nota bókmenntaverk eða tónverk við gerð kvikmyndar, sem ætluð er almennungi til sýnis, og skal hann þá, ef ekki er á annan veg samið, ljúka gerð kvikmyndarinnar innan hæfilegs tíma og annast um, að hún verði sýnd, eftir því sem aðstæður leyfa og venja er um sams konar verk.

Nú er gerð kvikmyndar ekki lokið innan 5 ára frá því, að höfundur fullnægði samningsskyldum sínum, og er höfundi þá heimilt, ef ekki hefur verið samið um lengri frest, að rifta samningnum, enda þótt riftunarskilyrði eftir almennum reglum séu ekki fyrir hendi. Ákvæði 2. málsg. 36. gr. gilda hér, eftir því sem við á.

IV. KAFLI

Gildistími höfundaréttar.

43. gr.

Höfundaréttur helzt, unz 50 ár eru liðin frá næstu áramótum eftir lát höfundar. Nú er um verk að ræða, sem ákvæði 7. gr. taka til, og skal þá telja greint 50 ára tímabil frá næstu áramótum eftir lát þess höfundar, sem lengst lifir.

44. gr.

Þegar verk hefur verið birt, án þess að höfundur sé nafngreindur, sbr. 2. málsg. 8. gr., helzt höfundaréttur að verkinu, unz 50 ár eru liðin frá næstu áramótum eftir fyrstu birtingu þess. Nú er slíkt verk gefið út í deildun, sem mynda þó eina heild eftir efni sínu, og telst greint 50 ára tímabil þá frá næstu áramótum eftir birtingu síðustu deildarinnar.

Ef höfundur er nafngreindur með þeim hætti, sem segir í 2. málsg. 8. gr., áður en framangreint 50 ára tímabil er liðið, eða leitt er í ljós, að höfundur var látinn, er verkið birtist, skal um gildistíma höfundaréttar fara eftir ákvæðum 43. gr.

V. KAFLI

Ýmis réttindi, skyld höfundarétti.

45. gr.

Óheimilar eru án samþykkis listflytjanda þær aðgerðir, sem hér eru taldar:

1. Upptaka til endurflutnings á beinum listflutningi hans. Það telst beinn listflutningur, sem listflytjandi flytur persónulega, þar á meðal flutningur í út-

varp. Nú hefur útvarpsstofnun framkvæmt bráðabirgðaupptöku á persónulegum listflutningi, og fer þá um útvarp eftir slíkri upptöku sem um beinan listflutning.

2. Útvarp á beinum listflutningi.
3. Dreifing beins listflutnings með tækniaðferðum, um þráð eða þráðlaust, frá flutningsstað til annarra tiltekinna staða, sem almenningur á aðgang að.
4. Eftirgerð á upptöku listflutnings, sem framkvæmd hefur verið með samþykki listflytjanda. Réttur listflytjanda samkvæmt þessum tölulíð helzt í 25 ár frá næstu áramótum, eftir að upptaka fór fram.

Um upptöku, dreifingu og eftirgerð listflutnings, sem um getur í 1. málsg., skulu gilda, eftir því sem við á, ákvæði 4. gr., 1. málsg. 11. gr., 1. málsg. 14. gr., 3. málsg. 15. gr., 18. gr., 21. gr., 2. málsg. 23. gr., 26.—31. gr. og 53. gr.

46. gr.

Óheimil er eftirgerð á hljómplötum og öðrum hljóðritum án samþykkis framleiðanda, unz líðin eru 25 ár frá næstu áramótum, eftir að frumupptaka var framkvæmd.

Beita skal, eftir því sem við á, ákvæðum 1. málsg. 11. gr., 1. málsg. 14. gr., 3. málsg. 15. gr., 18. gr. og 2. málsg. 23. gr.

47. gr.

Nú er hljóðrit, sem gefið hefur verið út í markaðssöluskyni, notað á því tímabili, sem í 46. gr. getur, 1) til flutnings í útvarpi eða 2) til annarrar opinberrar dreifingar listflutnings í atvinnuskyni eða ávinnings, hvort heldur með beinni notkun eða eftir útvarpi, og ber notanda þá að greiða framleiðanda þess og listflytjendum þóknun í einu lagi.

Setja má í reglugerð fyrirmæli um þessi efni, þar á meðal um fyrirsvar af hálfu listflytjanda, ef þeir standa fleiri saman að hinum sama listflutningi, hvernig viðtöku þóknunar skuli háttáð og skiptingu hennar milli framleiðenda og listflytjanda. Þessar reglur koma þó ekki til framkvæmdar, ef sameiginleg félagssamtök framleiðenda og listflytjanda, sem hlotið hafa staðfestingu menntamálaráðherra, hafa gert heildarsamning við notanda eða notendur eða sérsamningar eru fyrir hendi í einstökum tilvikum.

Með samþykki félagssamtaka listflytjanda og framleiðenda, sem um ræðir í 2. málsg., má ákveða í reglugerð, að þóknun samkvæmt 1. málsg. renni í sérstakan sjóð, er sé í tveimur deildum, annarri fyrir listflytjendur og hinn fyrir framleiðendur. Um vörzlu sjóðsins og úthlutanir úr deildum hans fer eftir því, sem ákveðið verður í reglugerð með samþykki áðurgreindra félagssamtaka.

Beita skal, eftir því sem við á, ákvæðum 1. málsg. 14. gr., 3. málsg. 15. gr. og 21. gr. Sama er um ákvæði 27.—31. gr., að því er til listflytjanda tekur.

Ákvæði greinar þessarar gilda ekki um hljómkvikmyndir.

48. gr.

Óheimilar eru eftirgreindar aðgerðir án samþykkis útvarpsstofnunar:

1. Endurvarp (sam tímisútvarp) á útvarpi hennar og dreifing þess um þráð.
2. Upptaka til endurflutnings á útvarpi hennar.
3. Birting á sjónvarpi hennar í atvinnuskyni eða ávinnings.
4. Eftirgerð á áður framkvæmdri upptöku útvarps hennar. Réttur útvarpsstofnunar samkvæmt þessum tölulíð helzt, unz líðin eru 25 ár frá næstu áramótum, eftir að útvarp fór fram.

Beita skal, eftir því sem við á, ákvæðum 1. málsg. 11. gr., 1. málsg. 14. gr., 3. málsg. 15. gr., 18. gr., 21. gr. og 2. málsg. 23. gr.

49. gr.

Eftirgerð ljósmynda, sem ekki njóta verndar laga þessara sem listaverk, sbr. 2. málsg. 1. gr., er óheimil án samþykkis ljósmyndara eða þess aðilja, sem rétt hans hefur hlotið. Nú er slík mynd birt opinberlega í atvinnuskyni eða ávinnings, og á ljósmyndari eða síðari rétthafi þá kröfu til þóknunar. Vernd ljósmyndar samkvæmt þessari grein skal haldast, unz liðin eru 25 ár frá næstu áramótum eftir gerð hennar.

Ákvæði II. kafla laga þessara taka til ljósmynda þeirra, sem í 1. málsg. getur, eftir því sem við á.

50. gr.

Nú taka reglur um höfundarétt ekki til rits, sem út hefur verið gefið, og er þá eftirprentun eða önnur eftirgerð óheimil, unz liðin eru 10 ár frá næstu áramótum, eftir að það var gefið út.

Beita skal, eftir því sem við á, ákvæðum II. kafla laga þessara.

VI. KAFLI

Ýmis ákvæði.

51. gr.

Nú hefur höfundur notað sérstakan titil, gervinafn eða merki á birtu verki, og er öðrum þá óheimilt að birta verk með sams konar auðkenni eða svo áþekku, að líklegt sé, að villzt verði á verkunum eða höfundum þeirra.

52. gr.

Engum er heimilt án samþykkis höfundar að setja nafn hans eða höfundarauðkenni á listaverk.

Óheimilt er bæði höfundi og öðrum að setja nafn hans eða höfundarauðkenni á eintak, sem gert hefur verið eftir listaverki, ef hætta er á, að villzt verði á eftirgerðinni og frumverkinu.

53. gr.

Ákvæði 2. málsg. 4. gr. skulu gilda um bókmenntaverk og listaverk, sem ekki eru háð höfundarétti.

Mál út af brotum gegn 1. málsg. skal aðeins höfða eftir kröfu menntamálaráðherra, enda telji hann þess þörf vegna tillits til almennrar menningarverndar.

VII. KAFLI

Refsiákvæði, bætur, ákærureglur o. fl.

54. gr.

Fyrir brot á lögum þessum skal því aðeins refsá, að þau séu framin af ásetningi eða stórfelldu gáleysi.

Sektum eða varðhaldi, allt að 3 mánuðum, varða:

1. Aðgerðir, sem brjóta í bága við einkarétt höfundar samkvæmt 3. gr.
2. Brot á 1. og 2. málsg. 4. gr., 2. og 3. málsg. 26. gr., 1. málsg. 28. gr., 1. málsg. 39. gr., 53. gr. og fyrirmælum, sem getur í 2. málsg. 31. gr.
3. Brot á 1. málsg. 45. gr. og 2. málsg. sömu gr., sbr. tilvitnanir þar í 4. gr., 1. málsg. 28. gr. og fyrirmæli, sem getur í 2. málsg. 31. gr.
4. Brot á 1. málsg. 46. gr., 1. málsg. 48. gr., 1. málsg. 49. gr., 1. málsg. 50. gr., 51. gr. og 52. gr.
5. Innflutningur til landsins á eintökum af verkum eða annarri framleiðslu, sem verndar nýtur eftir V. kafla laga þessara, ef eintökin eru gerð erlendis og atvikum svo háttáð, að gerð þeirra hér á landi hefði brotið í bága við lögin, enda séu eintökin flutt inn í þeim tilgangi að sýna þau opinberlega eða dreifa þeim til almennings.

Nú er brot framið á vegum félags eða annars fyrirtækis, og má þá dæma fésekt á hendur því.

55. gr.

Nú hafa eintök af verkum verið gerð, flutt hingað til lands eða birt almenningi, þannig að í bága fari við ákvæði laga þessara eða fyrirmæli, sem sett hafa verið samkvæmt 2. málsg. 31. gr., og má þá ákveða í dómi, að eintökin séu án endurgjalds upptæk til handa þeim, sem misgert var við, eða afhent honum gegn endurgjaldi, sem ekki má nema hærri fjárhæð en framleiðslukostnaði. Sama gildir um prentmót, prentsteypu, myndamót og þess háttar muni, sem varða undirbúning eða framkvæmd brots eða eru til slíks fallnir.

Ákveða má, að í stað upptöku til afhendingar samkvæmt 1. málsg. séu munir eða eintök ónýtt að öllu leyti eða nokkru, eða gerð á annan hátt óhæf til hinna ólöglegu nota.

Ákvæðum 1. og 2. málsg. verður ekki beitt gagnvart aðiljum, sem hafa eignast í grandleysi eintak eða eintök til einkanota.

Ákvæði um upptöku og ónýtingu taka ekki til bygginga.

56. gr.

Þegar saknæmt brot á lögum þessum hefur haft fétjón í för með sér, ber að bæta það eftir almennum reglum fébótaréttar.

Dæma má höfundi og listflytjanda miskabætur úr hendi þess, sem raskað hefur rétti þeirra með refsiverðri háttsemi.

Heimilt er að dæma þeim, sem misgert er við, bætur úr hendi þess, sem réttarroskun olli, þó að hann hafi gert það í grandleysi, en ekki mega bæturnar nema hærri fjárhæð en ávinningi hans af brotinu.

57. gr.

Þegar afnot verndaðs verks eru heimil samkvæmt lögum þessum með því skilyrði, að höfundi sé greidd þóknun, svo og þegar framleiðandi hljóðrits eða listflytjandi á rétt til þóknunar samkvæmt 47. gr., skal hún fara eftir heildarsamningi, ef til er, milli stéttarfélags viðkomandi réttihafa annars vegar og greiðanda eða stéttarfélags hans hins vegar.

Nú eru skilyrði til ákvörðunar þóknunar samkvæmt 1. málsg. ekki fyrir hendi, og geta aðilar þá, ef þeir eru sammála um það, lagt ágreininginn undir úrskurð gerðardóms, sem skipaður skal 3 mönnum, nefndum af Hæstarétti til 5 ára í senn. Úrskurður gerðardómsins er fullnaðarúrlausn um ágreiningsefnið. Menntamálaráðherra setur nánari reglur um þetta, þar á meðal um þóknun úr ríkissjóði til gerðardómsmanna.

Nú ris ágreiningur um þóknun, sem um ræðir í 1. málsg., og skulu þá, unz fullnaðarúrlausn er fengin fyrir dómstólum eða gerðardómi, afnot verks heimil gegn þóknun samkvæmt eldri reglum, en dómstóll eða gerðardómur getur kveðið á um viðbótargreiðslur fyrir þann tíma, sem liðinn er síðan eldri ákvæði skyldu falla úr gildi eftir uppsögn eða ákvæði í þeim sjálfum.

58. gr.

Til ráðuneytis menntamálaráðherra unn höfundaréttarmálefni skal vera höfundaréttarnefnd, sem ráðherra skipar til 4 ára í senn. Samkvæmt tilnefningu aðila þeirra, sem fengið hafa löggildingu ráðuneytis um aðild að flutningsrétti, skal skipa í nefndina einn fulltrúa fyrir hvern aðila. Einn nefndarmann skal skipa samkvæmt tilnefningu Ríkisútvarpsins. Auk þess skipar ráðherra einn eða fleiri nefndarmenn án tilnefningar. Ráðherra setur nánari reglur um nefndina og störf hennar.

59. gr.

Mál út af brotum á lögum þessum getur sá höfðað, sem misgert er við.

Nú er höfundur látinn, og getur þá tilsjónaraðili, sem nefndur hefur verið eftir

2. málsgr. 31. gr., en ella eiginmaður eða eiginkona hins látna, foreldrar, börn og systkin höfðað mál út af brotum gegn 1. og 2. málsgr. 4. gr., 2. og 3. málsgr. 26. gr., 1. málsgr. 28. gr. og fyrirmælum höfundar samkvæmt 2. málsgr. 31. gr. eða listflytjanda samkvæmt sama ákvæði, sbr. 2. málsgr. 45. gr.

Mál út af brotum gegn ákvæðum 53. gr. sæta opinberri saksókn eftir kröfu menntamálaráðherra.

VIII. KAFLI Gildissvið laganna.

60. gr.

Ákvæði um höfundarétt í lögum þessum taka til:

1. Verka islenskra ríkisborgara.
2. Verka erlendra ríkisborgara, sem eiga heimilisfang hér á landi.
3. Verka ríkisfangslausra manna og flóttamanna, sem hafa samfellt aðsetur hér á landi.
4. Verka, sem fyrst hafa verið gefin út hér á landi, sbr. og 2. málsgr. 2. gr.
5. Bygginga, sem reistar hafa verið hér á landi, og listaverka, sem eru hluti af slíkum byggingum.
6. Kvikmyndaverka, ef atvinnufyrirtæki framleiðanda þeirra hefur aðalstöðvar sínar hér á landi eða framleiðandinn sjálfur á hér fast aðsetur.

Ákvæði 2. málsgr. 4. gr. og 51.—53. gr. gilda um öll verk, sem falla undir ákvæði 1. gr., án tillits til uppruna þeirra eða þjóðernis höfunda.

61. gr.

A. Ákvæði 45. gr. taka til:

1. Listflutnings islenskra ríkisborgara, hvar sem hann hefur fram farið.
2. Listflutnings erlendra ríkisborgara og ríkisfangslausra manna, sem hér segir:
 - a. Ef listflutningur hefur farið fram hér á landi.
 - b. Ef listflutningur hefur verið tekinn upp á hljóðrit, sem verndar nýtur eftir ákvæðum 2. tölul. C-liðs, hér á eftir.
 - c. Ef listflutningi, sem ekki hefur verið tekinn upp á hljóðrit, er útvarpað af útvarpsstofnun, sem verndar nýtur eftir ákvæðum í D-lið hér á eftir.

B. Ákvæði 46. gr. taka til hljóðrita, hvar og af hverjum sem þau hafa verið framleidd.

C. Ákvæði 47. gr. taka til:

1. Listflutnings islenskra ríkisborgara, sem tekinn hefur verið upp á hljóðrit.
2. Hljóðrita, svo og listflutnings þess, er þau hafa að geyma, ef framleiðandi hljóðrits er islenskur ríkisborgari eða fyrirtæki, sem hefur aðsetur hér á landi.

D. Ákvæði 48. gr. taka til útvarpsstofnana, ef þær fullnægja öðru hvoru því skilyrði, sem hér segir:

1. Að aðalstöðvar stofnunarinnar séu hér á landi.
2. Að útvarpað hafi verið með senditæki, staðsettu hér á landi.

62. gr.

Ákvæði 1.—4. tölul. 1. málsgr. 60. gr. skulu, eftir því sem við getur átt, gilda um ljósmyndir og rit, sem getur í 49. og 50. gr.

63. gr.

Ákvæði laga þessara skulu einnig taka til bókmenntaverka og listaverka, sem til hafa orðið fyrir gildistöku laganna. Sama gildir um listflutning, hljóðrit og útvarp samkvæmt V. kafla laga þessara.

64. gr.

Frá því, er lög þessi koma til framkvæmdar, falla eftirfarandi lagaákvæði úr gildi:

Tilsk. 11. des. 1869, um eftirmyndun ljósmynda o. fl.

Augl. 10. febr. 1870, um tilkynningu um einkarétt til að eftirmynda ljósmyndir.

Lög nr. 13 20. okt. 1905, um rithöfundarétt og prentrétt.

Lög nr. 127 9. des. 1941, um viðauka við lög nr. 13 20. okt. 1905, um rithöfundarétt og prentrétt.

Lög nr. 49 14. apríl 1943, um breyting á lögum nr. 13 20. okt. 1905, um rithöfundarétt og prentrétt.

Lög nr. 74 5. júní 1947, um inngöngu Íslands í Bernarsambandið, 2. gr.

Lög nr. 11 2. febr. 1956, um breyting á lögum nr. 13 frá 20. okt. 1905, um rithöfundarétt og prentrétt.

Loks eru öll önnur eldri lagafyrirmæli úr gildi felld, er brjóta í bága við lög þessi.

65. gr.

Lög þessi öðlast gildi, þegar sex mánuðir eru liðnir frá staðfestingu þeirra.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Aðalákvæði um höfundarétt eru nú í lögum um rithöfundarétt og prentrétt, nr. 13 20. okt. 1905, en þau eru fyrir löngu orðin á eftir tímanum í mörgum atriðum. Breyting sú, sem á þeim var gerð með lögum nr. 49 frá 1943 ber með sér, að hún var aðeins gerð til bráðabirgða til að bæta úr helztu vanköntunum og koma því til leiðar, að Ísland fengi inngöngu í Bernarsambandið.

Hinn 12. maí 1959 var samþykkt í neðri deild Alþingis rökstudd dagskrá, þar sem þess er vænt, að ríkisstjórnin láti fara fram endurskoðun á löggjöf um höfundarétt. Af því tilefni fól þáverandi menntamálaráðherra, dr. Gylfi Þ. Gíslason, dr. Þórði Eyjólfssyni hæstaréttardómara að semja frumvarp til höfundalaga. Samdi hann þá frv. til höfundalaga ásamt athugasemdum, sem lagt var fyrir Alþingi árið 1962, en hlaut ekki afgreiðslu.

Eftir að frv. frá 1962 var samið, hafa orðið ýmsar breytingar á erlendum og alþjóðlegum höfundarétti. Skiptir þar mestu máli, að á ráðstefnu Bernarsambandsríkja, sem haldin var í Stokkhólmi 1967, voru samþykktar viðtækar breytingar á Bernarsáttmálanum. Nokkrar breytingar hafa enn verið gerðar á sáttmálanum á ráðstefnu sömu ríkja í París sumarið 1971. Þegar vitnað er til Bernarsáttmálans í greinargerðinni, er átt við nýjustu gerð hans, þ. e. Parísartextann 24. júlí 1971. Á þeim árum, sem liðin eru frá samningu frv. frá 1962, hefur að sjálfsögðu margt verið ritað um ýmsar greinar höfundaréttar, aðallega í erlend tímari.

Á árinu 1970 fól þáverandi menntamálaráðherra, dr. Gylfi Þ. Gíslason, þeim Knúti Hallssyni, deildarstjóra í menntamálaráðuneytinu, Sigurði Reyni Péturssyni, hæstaréttarlögmanni, og dr. Þórði Eyjólfssyni að taka frumvarpið frá 1962 til endurskoðunar og gera á því þær breytingar, sem hæfa þættu, m. a. með tilliti til breytinga, sem gerðar höfðu verið á Bernarsáttmálanum. Urðu þeir sammála um allmargar breytingar á frv., og var það síðan lagt fyrir Alþingi 1970, en hlaut ekki afgreiðslu. Nú hafa sömu menn enn athugað frv. að beiðni menntamálaráðherra, Magnúsar Torfa Ólafssonar, og gert á því nokkrar breytingar, m. a. samkvæmt tillögum frá Ríkisútvarpinu, og er frv. nú lagt fyrir Alþingi í því formi, en frv. fylgdi svofelld greinargerð:

I.

Inngangur.

1. Hlutverk og efni höfundalaga er að veita mönnum réttarvernd á tilteknum andlegum verðmætum: bókmenntum og listum. Með lögnum er viðurkenndur réttur þess, sem verkið hefur gert, þ. e. höfundarins, til umráða yfir því, sem ýmist eru fjárhagslegs eða persónulegs eðlis.

Þau ytri gæði, sem menn geta haft af fjárhagslegar nytjar og réttarverndar njóta, eru með ýmsum hætti. Má þar m. a. greina á milli líkamlegra hluta, þ. e. fasteigna og lausafjár, og ólíkamlegra verðmæta, svo sem orku, auðkenna, t. d. vörumerkja, og hugverka, þ. e. verka á sviði bókmennta, lista, vísinda og tækni, sem eru árangur andlegs sköpunarstarfs. Meginhluti hugverka er látinn njóta verndar samkvæmt höfundalögum. Hvarvetna er þó haldið utan höfundaréttar einkarétti þeim, sem veittur er vegna uppfinninga á sviði vísinda eða tækni, sbr. lög um einkaleyfi, nr. 12 20. júní 1923.

Fyrr og síðar hafa reglur fjármunaréttar beint að langmestu leyti að eignarrétti á líkamlegum hlutum. Enginn veit nú um aldur og uppruna slíkra reglna, og miðað við þær má telja, að réttarvernd hugverka sé nýtilkomin. Líkamleg og andleg verðmæti eru svo mismunandi eðlis, að lagareglur um umráð þeirra og vernd hljóta að verða með mjög ólíkum hætti. Meðal annars lýsir munurinn sér í því, að líkamlegir hlutir, sem eignarrétti eru háðir, eru venjulega í föstum vörzlum á meira eða minna vísu stað, þar sem hagnýting þeirra fer fram, en andleg verðmæti eru hvorki bundin við stað né stundir, og af þeim má hafa fjárhagsleg not á mörgum stöðum samtímis. Þau eyðast ekki heldur né rýrna við notkun, og um réttargæzlu þeirra verður að beita öðrum aðferðum en um líkamlega hluti.

Andlag höfundaréttar, sem lagaverndin er veitt, er ávallt ólíkamlegt, þ. e. hugsmíð sú eða sköpunarstarfsemi, sem birtist í bókmenntaverki eða listaverki. Ef aðrir menn en höfundurinn sjálfur eiga að geta notið þess, verður að koma því til vitundar þeirra með einhverjum hætti. Um bókmenntaverk og tónverk er þetta unnt án þess að tengja verkið líkamlegum hlut, þ. e. með hljóðum eingöngu, svo sem munnlegri frásögn eða upplestri, söng, hljóðfæraleik o. s. frv. Getur verkið þá gengið þannig frá manni til manns og dreifzt meðal ótiltekins fjölda, sem nemur það og nýtur þess. Þannig hefur ávallt verið um kvæði og sögur, áður en ritlist var upp fundin, og tónverk, meðan þau voru ekki á nótur skráð. Önnur verk, þ. e. listaverk, sem fólgin eru í litum eða formi, svo sem málverk, höggmyndir, nytjalist o. fl., verða hins vegar ekki skynjuð, nema þau (þ. e. hugsmíð höfundar) séu fyrst á efni fest. Og nú á dögum fer dreifing bókmenntaverka og tónverka einnig oftast fram með þeim hætti, að þau eru tengd líkamlegum hlutum, bókum, nótnaheftum, hljómplötum o. s. frv. Eru fjárhagsleg afnot verksins og oftast við það bundin.

Sú tenging hugverks við fast efni, sem hér var getið, er í höfundarétti nefnd eintakagerð eða eftirgerð af verkinu. Í lögum nr. 49 frá 1943 er þetta einnig nefnt margföldun verksins, en það orðalag er órókrænt, því að í fyrsta lagi er hugverkið aðeins eitt, hversu mörg eintök sem af því eru gerð, og í öðru lagi telst það til eintakagerðar eða eftirgerðar, þó að aðeins sé gert eitt eintak af hugverki, t. d. málverk, sem einungis er til í frumgerð sinni. Þess er að gæta, að hinir líkamlegu hlutir, eintökin, eru ekki andlag höfundaréttar, þó að þau komi þar mjög við sögu. Þau lúta hins vegar yfirleitt almennum reglum um eignarrétt að líkamlegum hlutum. Þó eru í höfundalögum lagðar tilteknar hömlur á meðferð þeirra, einkum að því leyti, að umráð þeirra eða afnot mega ekki fara í bága við rétt höfundar yfir sjálfu hugverkinu, sbr. einkum 24. og 25. gr. frv.

Auk hins fjárhagslega réttar hafa aðrir og persónulegri hagsmunir höfundar verið teknir undir vernd höfundalaga. Bókmenntaverk eða listaverk, sem höfundur

hefur skapað, er í nánari tilfinningatengslum við hann en venjulegt er um líkamlega hluti. Af þeim sökum, er honum m. a. veitt vernd gegn breytingum á verkum sínum og tillit tekið til persónulegra hagsmuna í sambandi við reglur, sem að meginefni eru fjárhagslegs eðlis, sbr. 4. gr. frv.

2. Ekki er í fornum lögum, hvorki innlendum né erlendum, neinn vísir að vernd bókmenntaverka eða listaverka. Það var líka fjarri hugsunarhætti hinna fornu menningarþjóða, t. d. Grikkja og Rómverja, að viðurkenna eignarrétt að öðru en líkamlegum munum. Höfundar áttu vitanlega, eins og nú, þau eintök af verkum sínum, sem þeir gerðu sjálfir, handrit, málverk, höggmyndir o. s. frv., og gátu áskilið sér gjald fyrir þau, ef þeir létu þau af hendi. En eftir það var hverjum manni heimilt án samþykkis höfundar að gera ný eintök af verkunum og með þeim breytingum, sem henta þótti. Meðan tækni var skammt á veg komin, skipti þetta höfunda litlu máli fjárhagslega. Öll eintakagerð, jafnvel afritun handrita, var seinunnin og dýr og fremur framkvæmd til einkanota en til sölu á almennum markaði.

Afstaða höfunda til þessara mála tekur þá fyrst að breytast, er tækni um gerð eintaka kemst á það stig, að framleiðsla þeirra til markaðssölu verður almennt arðvænleg. Hefst það með tilkomu prentlistarinnar á síðara hluta 15. aldar og þeirri byltingu í bókagerð og dreifingu rita, sem hún hafði í för með sér. Þegar bókaútgefanda tókst að ná í handrit að verki, sem hann taldi vænlegt til sölu, gat hann gefið það út undir nafni höfundar án þess að spyrja hann um leyfi. Það var einnig algengt, að verkin væru gefin út eftir breyttum og afbökudum handritum, og stóðu höfundar varnarusir gegn því. Enn síður var um það að ræða, að höfundar ættu rétt til þóknunar fyrir prentun og útgáfu verkanna eða til arðs af sölu þeirra. Þó að höfundar teldu sig hart leikna, höfðu þeir öldum saman engin samtök með sér til að hrinda þessari ágengni, enda var það rótgróið í almenningsáliti, að þegar höfundur hefði látið verk af hendi, væri það þar með orðið almenningsseign, sem hver mætti gera við það, sem hann vildi. En lagaleysi á þessu sviði kom sér einnig illa fyrir útgefendur. Þegar einn þeirra gaf út rit, sem vel seldist, komu aðrir þegar til, endurprentuðu ritið og kepptu við frumútgefandann um söluna. Með því að bókaútgefendur urðu brátt áhrifamiklir í þjóðfélögunum, gátu þeir komið því til leiðar, að þjóðhöfðingjar veittu þeim einkaleyfi til útgáfu tiltekinna rita og síðar jafnvel heilla bókmenntagreina. Ef höfundur var á lífi, var stundum gert að skilyrði fyrir einkaleyfunum, að hann gæfi samþykki sitt til útgáfunnar. Veitti það honum þá færi á að áskilja sér þóknun og gæta þess, að rétt væri með verk hans farið. Er þetta talinn fyrsti vísir að opinberri viðurkenningu á rétti höfunda. Þetta fyrirkomulag um veitingu einkaleyfa reyndist óheppilegt og hvarf síðar úr sögunni, en það stuðlaði að auknum skilningi á því, að höfundum væri nauðsyn á sérstakri lagavernd um verk sín.

England varð fyrst til að hefjast handa um setningu höfundalaga árið 1709. Í lögumum var bönnuð útgáfa rita án samþykkis höfunda, en opinber skráning hins prentaða rits gerð að skilyrði fyrir verndinni (registered copyright). Nokkrar fleiri þjóðir settu sér lög á 18. öldinni um bókaútgáfu, en þau voru fremur í hag útgefendum en höfundum. Á dögum frönsku stjórnarbyltingarinnar var komið á höfundalöggjöf í Frakklandi (1791 og 1793), sem bar langt af höfundalögum annarra landa á þeim tíma. Hafa Frakkar síðan talið sig forustuþjóð um höfundalöggjöf og endurbætur á henni. Á 19. öldinni bættust sífellt fleiri lönd í hópinn um setningu höfundalaga, og má telja, að þegar kemur fram yfir miðja öldina, sé höfundalöggjöf orðin almenn. Fyrst í stað tóku lögín aðeins til bókmennta og tónsmíða, en þegar fram í sækir, bættast við fleiri listgreinar, m. a. málalag og myndlist.

Bókmenntir og listir eru alþjóðleg að eðli og berast fljótt land úr landi, óbreytt eða í þýðingum, en samkvæmt höfundalögum nutu höfundar einungis

verndar í heimalandi sínu. Erfitt var að koma á samningum milli einstakra ríkja um gagnkvæma vernd, með því að lög þeirra greindi oft á um ýmis mikilsverð atriði. Varð þá að samkomulagi með mörgum ríkjum að koma á alþjóðasamþykkt um höfundarétt, sem öllum ríkjum væri heimilt að gerast aðilar að, ef þau veittu höfundum í heimalandi sínu þá lágmarksvernd, sem í samþykktinni yrði áskilin. Árið 1886 var alþjóðleg ráðstefna haldin í Bern í þessu skyni. Tókst þar að ná samkomulagi um höfundaréttarsamþykkt, sem nefnd hefur verið Bernarsáttmálinn, en samtök aðildarþjóðanna eru nefnd Bernarsambandið. Með sáttmála þessum var höfundum í fyrsta sinn opnuð leið til heimsmarkaðarins. Fjöldi ríkja hefur gengið í Bernarsambandið, en margar þjóðir hafa þó til þessa dags staðið utan samtakanna, þar á meðal Bandaríkin og Ráðstjórnarríkin. Eftir lok síðari heimsstyrjaldarinnar gengust Sameinuðu þjóðirnar fyrir því, að gerður yrði nýr alþjóðasáttmáli um höfundarétt, einkum í því skyni að ná til ríkja, sem af einhverjum ástæðum vildu ekki gerast aðilar að Bernarsáttmálanum. Á alþjóðlegri ráðstefnu, sem haldin var í Genf árið 1952, var gerð ný höfundaréttarsamþykkt, sem nefnd er Genfarsáttmálinn. Gekk hann í gildi árið 1955, eftir að tilskilinn fjöldi ríkja hafði fullgilt hann, þar á meðal Bandaríkin. Heimilt er hverri þjóð að vera samtímis aðili að báðum sáttmálunum, en í skiptum tveggja ríkja, sem þannig er ástatt um, skal fara eftir Bernarsáttmálanum.

Eftir að Bernarsáttmálinn gekk í gildi, hefur hann orðið fyrirmynd um höfundalöggjöf víða um heim. Margar þjóðir settu sér ný höfundalög kringum síðustu aldamót og samræmdu þau ákvæðum sáttmálans. Á Bernarsáttmálanum hafa verið gerðar viðtækar breytingar og endurbætur á alþjóðaráðstefnum í París 1896, Berlín 1908, Róm 1928, Brüssel 1948, Stokkhólmi 1967 og París 1971. Hafa þá verið teknar upp nýjar reglur í samræmi við tækniframfarir yfirstandandi aldar, þar á meðal tilkomu tal- og tónmynda, útvarps og sjónvarps. Einstök ríki hafa þá einnig endurbætt höfundalöggjöf sína. Meðal annars hafa Norðurlandarríkin Danmörk, Finnland, Noregur og Svíþjóð sett sér höfundalög á árunum 1960—1961. Eru þau árangur af samstarfi þessara landa, er hófst árið 1939, um endurbætur og samræmingu á höfundalöggjöf þeirra.

Höfundalög höfðu lengi framan af einungis ákvæði um réttindi og vernd höfunda, þ. e. þeirra, sem skapað höfðu bókmenntaverk eða listaverk. Eru þá þar með taldir þeir, sem aðlöguðu verk tiltekinni notkun, svo sem þýðendur rita, þeir, sem breyttu skáldsögu í leikrit, sömdu kvikmyndahandrit eftir skáldsögu eða leikriti o. s. frv. Hins vegar voru lögin yfirleitt ekki látin taka til listflytjenda, þ. e. manna, sem túlkuðu verk höfunda með listflutningi, svo sem söngvara, hljóðfæraleikara, leiksviðsleikara, upplesara o. s. frv. Sökum náins sambands slíkra listamanna við höfunda hefur á síðari tímum verið talið haganlegt að hafa ákvæði um réttindi þeirra í höfundalögum. Sama er að segja um réttindi einstaklinga eða fyrirtækja, sem framleiða hljómplötur eða önnur hljóðrit, svo og útvarpsstofnana. Á alþjóðlegri ráðstefnu, sem haldin var í Róm árið 1961, var samþykktur alþjóðasáttmáli um vernd listflytjenda, hljóðritaframleiðenda og útvarpsstofnana.

3. Saga höfundaréttar hér á landi hefst ekki fyrr en á síðari hluta 19. aldar. Þó má geta þess, að hér var birt dönsk tilskipun frá 7. maí 1828 um bann við eftirprentun rita, útgefina í ríkjum, er Danmörk hafði gert við samninga um gagnkvæma vernd forlagsréttar. Var þar vísað til danskrar tilskipunar frá 7. janúar 1741, sem ekki hafði verið lögleidd hér.

Tilskipun 11. desember 1869 um einkarétt til að eftirmynda ljósmyndir o. fl. var lögleidd hér, eftir að Alþingi hafði á hana fallið, sbr. og augl. 10. febrúar 1870. Með tilskipun þessari var veittur einkaréttur um 5 ára skeið hverjum þeim, „sem á sjálfs sín kostnað býr til frumlega ljósmynd eftir náttúrunni eða ljósmyndar eitthvert listaverk, sem enginn hefur einkarétt á að eftirmynda“. Svarar ákvæðið til þess, að listrænum ljósmyndum sé veitt vernd, en öðrum ekki. Einkarétturinn

er í tilskipuninni bundinn ströngum formskilyrðum, og hefur því verið óþjáll í framkvæmd. Lagaákvæði þetta hefur ekki verið fellt formlega úr gildi, en í lögum nr. 49 frá 1943 eru ljósmyndir taldar meðal verndaðra verka, og eru ákvæði tilskipunarinnar því úrelt orðin.

Árið 1889 flutti Jón Ólafsson rithöfundur frumvarp á Alþingi um eignarrétt á sömdu máli. Var það að mestu sniðið eftir dönskum höfundalögum frá 1857. Alþingi samþykkti frv. með nokkrum breytingum, en konungur synjaði því staðfestingar. Á þeim tíma var ráðgerð í Danmörku gagngerð breyting á höfundalögum frá 1857 vegna tilkomu Bernarsáttmálans árið 1886, og mun það einkum hafa valdið synjuninni. Frumvarp Jóns Ólafssonar með áorðnum breytingum var endurflutt á Alþingi 1901, og voru flutningsmenn þeir Stefán Stefánsson skólameistari og Hermann Jónasson á Þingeyrum. Frumvarpið varð ekki útrætt á þinginu, og féll það þar með úr sögunni.

Árið 1905 bar ríkisstjórnin fram á Alþingi frumvarp til laga um rithöfundarétt og prentarétt. Var það sniðið eftir nýjum dönskum höfundalögum frá 1904, en þó með þeirri takmörkun, að ákvæði laganna skyldu aðeins ná til bókmennna og tónsmíða, en ekki annarra listgreina. Er tekið fram í greinargerð frv., að listamennska sé svo í bernsku hér á landi, að of snemmt sé að setja lög um vernd íslenzkra listaverka. Frv. varð að lögum nr. 13 20. október 1905. Eru þau enn í gildi og hafa að geyma höfuðákvæði íslenzks höfundaréttar.

Á lögum nr. 13 frá 1905 hafa verið gerðar allmiklar breytingar og við þau aukið. Með lögum nr. 11 frá 1912 var ákveðið, að höfundavernd skyldi ná til hvers konar mynda og uppdráttar, þar á meðal þeirra, er hefðu listgildi. Lög þessi voru af numin með lögum nr. 49 frá 1943. Með lögum nr. 127 frá 1941 var meðal annars ákveðin sérstök vernd á ritum eftir lok höfundaréttar. Gagngerðasta breytingin var svo gerð með lögum nr. 49 frá 1943. Þar eru teknar undir vernd höfundaréttar hvers konar listgreinar, sem eldri lög náðu ekki til, en ákvæði um efniréttindanna í einstökum atriðum eru ófullnægjandi. Loks var verndartímabil verka gagnvart þýðingum lengt úr 10 árum í 25 ár með lögum nr. 11 frá 1956.

Ísland hefur gerzt aðili að Bernarsambandinu, sbr. lög nr. 74 frá 1947 og augl. nr. 110 frá sama ári. Af þess hálfu var samþykkt breyting sú, sem gerð var á Bernarsáttmálanum í Brüssel árið 1948, en fullgilding á sáttmálanum þannig breyttum hefur ekki farið fram. Þá hefur Ísland einnig gerzt aðili að Genfarsáttmálanum, sbr. þingsályktun 4. nóv. 1953 og augl. nr. 82 frá 1956. Af Íslands hálfu hefur og verið samþykktur sáttmáli sá um vernd listflytjenda o. fl., sem gerður var í Róm 1961, en fullgilding hans hefur ekki farið fram.

4. Við samningu frv. þessa hafa í öllum aðalatriðum verið lögð til grundvallar hin nýju, norrænu höfundalög frá 1960—1961. Með því er fylgt þeirri stefnu, að Ísland sé þátttakandi að samræmingu norrænnar löggjafar, þar sem því verður vel við komið. En ekki er síður á það að líta, að Norðurlandalögin höfðu fengið ágætan undirbúning og að þar er fylgt nýjustu fræðikeningum á sviði höfundaréttar. Í nokkrum atriðum vikur frv. þetta þó frá norrænu lögunum, enda eru þau ekki heldur að öllu leyti samhljóða sín á milli. Á þetta einkum við um skipun efnisins og niðurröðun, en aðeins að litlu leyti um efnisatriðin sjálf. Auk hinna norrænu laga hefur aðallega verið höfð hliðsjón af frönskum höfundalögum frá 11. marz 1957 og frumvarpi til höfundalaga Sambandslýðveldisins Þýskalands frá 23. marz 1962, sem nú er orðið að lögum frá 9. sept. 1965. Loks hefur þess verið gætt sérstaklega að haga ákvæðum frumvarpsins þannig, að þau fullnægðu kröfum Bernarsáttmálans og Genfarsáttmálans.

Í fræðiritum um höfundarétt og umræðum, sem um hann hafa spunnizt á ráðstefnum og þingum, hafa komið fram ýmis atriði, sem frv. þetta hefur engin ákvæði um. Hafa sum þessara atriða verið tekið upp í höfundalög einstakra ríkja, en þar

er þó aðeins um undantekningar að ræða. Verður nánar að þessu vikið, eftir því sem við á, í umsögn um einstakar greinar frv. Kemur hér einkum til sögu:

- a. Réttur höfunda vegna upptöku tónsmíða á segulbönd til einkanota, sjá umsögn um 11. gr.
- b. Réttur höfunda vegna útlána á bókum, sjá umsögn um 24. gr.
- c. Að höfundum sé áskilinn hluti af söluverði listaverka á uppboðum, sjá umsögn um 25. gr.
- d. Skattlagningu í þágu höfunda á útgáfu rita, sem ekki eru háð höfundarétti, sjá umsögn um IV. kafla.

II.

Athugasemdir við einstaka kafla og greinar frumvarpsins.

Um I. kafla.

Í þessum kafla eru ákvæði um meginatriði höfundaréttar. Þess er getið í 1. málsg. 1. gr. og 5.—7. gr., hverjir eigi að njóta þess réttar, sem lögin veita. Er orðalag hér, eins og í frv. yfirleitt, miðað við höfundinn sem hinn fyrsta eiganda réttindanna, en samkvæmt III. kafla getur höfundaréttur einnig komið í hendur annarra aðilja, og njóta þeir þá sama réttar og höfundur, nema annað sé tekið fram eða leiði af eðli málsins. Þá er ákveðið í kaflanum, hvaða verðmæti eða gæði séu vernduð með lögnum, sbr. 1., 6. og 10. gr. og undantekningarreglu 9. gr. Hér er þó ekki um tæmandi upptalningu að ræða, sbr. ákvæði V. kafla um ýmis réttindi, sem ekki teljast til höfundaréttar. Um efni höfundaréttar ræðir svo í 1. málsg. 1. gr., 3. gr. og 4. gr. Ákvæði 2. gr. eru tengd 3. gr. um ákvörðun á efni hins fjárhagslega réttar. Loks eru tilteknar sönnunarreglur í 8. gr.

Um 1. gr.

Ákvæði greinar þessarar fela ekki í sér efnisbreytingar á þeim rétti, sem nú gildir, sbr. 1. gr. laga nr. 49 frá 1943 og áður 1. gr. laga nr. 13 frá 1905. Hins vegar er niðurskipan efnisins með öðrum hætti.

Um 1. málsg. Sá, sem skapar andlegt verk á sviði bókmennta eða lista, telst höfundur þess. Réttur hans yfir verkinu stofnast um leið og það verður til. Af þessu má ráða, að höfundarhugtakið er bundið við einstaklinga. Ópersónulegir aðiljar, svo sem félög og stofnanir, geta ekki verið höfundar, en þeir kunna að verða eigendur höfundaréttar, að svo miklu leyti sem yfirfærsla hans er heimil, sbr. ákvæði III. kafla. Höfundur telst ekki einungis sá, sem frumverk skapar, heldur og sá, sem aðlagar verk annars manns nýju formi, sbr. 5. gr. Einnig geta fleiri menn en einn staðið að sköpun sama verksins, verið samhöfundar, eins og getið er í 7. gr.

Samkvæmt 1. málsg. er andlag höfundaréttar verk, sem telst til bókmennta eða lista. Þar er um að ræða hina andlegu sköpun, hugsmíðina, en ekki þann líkamlega hlut, sem verk kann að vera tengt, og hefur áður verið að því vikið. Í sumum höfundalögum og í Genfarsáttmálanum eru vísindaleg verk nefnd sem hin þriðja grein verndaðra hugverka, en þar sem þau falla undir hugtakið bókmenntir, ef höfundaréttur á að taka til þeirra á annað borð, þá er ekki ástæða til að geta þeirra sérstaklega. Ekki eru nein föst takmörk milli bókmenntaverka og listaverka, með því að sum verk í ræðu og riti heyra listinni til (fagrar bókmenntir), en meginhluti samins máls er á öðru sviði.

Hugtökin bókmenntaverk og listaverk ber að skýra svo, eins og áður hefur verið gert, að í verkinu eigi að koma fram andleg sköpun, sem sé ný og sjálfstæð, a. m. k. að formi til. Þess er þó að gæta, að það er tegund verksins, heimfærsla þess undir bókmenntir eða tiltekna listgrein, en ekki mat á gæðum þess, sem oftast kemur til álita við framkvæmd höfundaréttar. Mörkin niður á við eru óglögg,

en jafnan hefur verið talið, að rit, sem aðallega eru samtíningur staðreynda án sjálfstæðrar úrvinnslu, verði ekki til bókmennta talin.

Að því er efni réttarins varðar, hefur sú leið verið farin í flestum höfundalögum að áskilja höfundum ekki almennan rétt til verka sinna, heldur er látið nægja að telja upp tilteknar heimildir þeim til handa um umráð og ráðstöfun á verkunum, og er þeim þá oftast veittur einkaréttur, að því er til þeirra heimilda tekur. Nú á dögum er þó í sífellt ríkara mæli farið að viðurkenna, að slíkar upp-
talingar eigi ekki að vera tæmandi, enda sé þróun réttarins svo ör, meðal annars vegna nýrra tækniáðferða, að tæmandi tilgreiningar mundu verða vexti og við-
gangi höfundaréttar fjötur um fót.

Frá því að höfundalög voru fyrst sett hér á landi árið 1905, hefur verið tekið fram berum orðum í lögnum, að höfundar ættu eignarrétt á verkum sínum, sbr. 1. gr. laga nr. 13 frá 1905 og nú 1. gr. laga nr. 49 frá 1943. Hvort tveggja er, að eignarréttarhugtakið er svo rúmt, að heimildir þær, sem höfundarétti fylgja, geta vel rúmast innan þess, og að ekki verður séð, að réttur höfunda verði gerður óeðli-
lega viðtækur, þó að hann sé til eignarréttar talinn. Yrði það að teljast spor aftur á bak, ef nú væri vikið frá þessari réttarskipun, eftir að hún hefur haldið gildi í meira en hálfu öld. Hins vegar verður um framkvæmd höfundaréttar að hafa í huga, að eignarrétti að hugverkum er að ýmsu leyti öðruvísi háttáð en eignarrétti að líkamlegum munum, bæði samkvæmt ákvæðum höfundalaganna sjálfra og eðli málsins.

Um 2. málsg. Í samræmi við forna hefð, bæði í höfundalögum og alþjóða-
sáttmálum um höfundarétt, eru í 2. málsg. nefndar hinar helztu greinar þeirra verka, sem heyra til bókmenntum og listum, án þess að sú upptalning sé tæmandi. Tilgreiningin hefur tvenns konar hlutverki að gegna. Annars vegar skýrir hún efni heildarhugtakanna bókmennta og lista, og hins vegar tekur hún af tvímæli um það, að þau verk, sem þar eru talin, eigi að njóta verndar laganna.

Um einstakar greinar verka, sem í 2. málsg. getur, skal eftirfarandi tekið fram.

Með orðunum „samið mál í ræðu og riti“ er átt við bókmenntir. Þarf þá að vera fullnægt því skilorði um nýsköpun, sem áður greinir, og að því lýtur einnig það orðalag, að verk skuli vera „samið“. Hefur það einkum þýðingu um mál, sem birt er, án þess að það sé áður fært í letur, svo sem munnlega fyrirlestra og ræður. Að vísu getur mál stundum talizt samið, þó að það sé mælt af munnni fram (im-
proviserað), t. d. tækifærisræður. En venjulegar viðræður mundu yfirleitt ekki njóta verndar sem bókmenntaverk, þó að þær væru jafnótt skráðar eða hljóðrit-
aðar.

Til leiksviðsverka, sem eru ein grein bókmennta, teljast þau verk, sem ætluð eru til listflutnings á leiksviði, svo sem venjulegir sjónleikir, leikræn tónverk eða söngleikir og verk, sem heyra danslist til og látbragðalist. Er hér vitanlega átt við verkið sjálft, en ekki listflutninginn.

Hugtakið tónsmíðar tekur til hvers konar hljómlistarverka, með eða án orða, og án tillits til þess, hvort verkið hefur verið samið áður eða um leið og það er flutt.

Til myndlistar teljast í höfundarétti m. a. málverk, listrænar teikningar og önnur dráttlistarverk, málmristur, steinprent, tréskurðarverk, höggmyndalist og önnur samsvarandi verk í litum og formum (grafísk og plastísk).

Byggingarverk falla undir vernd laganna, en þó vitanlega háð því almenna skilyrði, að þau geti talizt til listaverka. Hér til heyra ekki eingöngu hús, heldur og önnur mannvirkjagerð, ef í henni kemur fram sjálfstæð, listræn sköpun. M. a. hefur skrautgarðagerð verið talin til byggingarlistar (arkitektúr). Verndin nær einnig til teikninga og líkana af byggingum, með því skilorði, sem hér var greint. Einstakir hlutar af byggingum, bæði hið innra og ytra, geta og notð sjálfstæðrar

verndar, hvort sem byggingin er vernduð í heild eða ekki, t. d. sérstakar gerðir súlna eða turna, veggskreytingar, myndskreyttar rúður o. s. frv.

Kvikmyndaverk voru tekin upp í Bernarsáttmálann árið 1928 meðal verndaðra verka, sbr. 14. gr., og svo hefur einnig verið gert yfirleitt í höfundalögum, sbr. 1. gr. laga nr. 49 frá 1943. Verndin tekur til verksins sem heildar, en auk þess geta einstakir þættir þess notið sjálfstæðrar verndar, t. d. tónverk í hljómmynd. Höfundarétt að heildarverkinu öðlast þeir, sem með listrænu framlagi eiga þátt í heildarsköpun þess, og þá einkum höfundur kvikmyndahandritsins og leikstjórninn í sameiningu. Oftast fær framleiðandi kvikmyndarinnar þó með fyrirframgerðum samningi flestar þær heimildir, sem höfundarétti fylgja, svo sem rétt til eintakagerðar, birtingar og hagnaðar af afnotum. Þetta gildir þó ekki að öllu leyti um tónverk, sem notuð eru í kvikmyndum. Ákvæði um kvikmyndalist taka að sjálf-sögðu einnig til mynda, sem upp eru teknar til sýninga í sjónvarpi.

Ljósmyndagerð á sér ekki langa sögu og er í nánari tengslum við tækni en hin eldri myndlist. Alþjóðleg viðurkenning er samt fengin á því, að ljósmyndaverk geti haft listgildi. Í Bernarsáttmálanum, eins og frá honum var gengið árið 1948, eru ljósmyndaverk nefnd í flokki þeirra listgreina, sem undir höfundarétt falla. Samt er ljóst, að þetta á ekki við um meginhluta ljósmynda, sem er á venjulegu iðnaðarsviði. Sumar þjóðir hafa ekki tekið ákvæði um ljósmyndagerð upp í almenn höfundalög, heldur sett sérstök lög um vernd hennar í heild án tillits til þess, hvort myndir hefðu listgildi eða ekki. Þannig hafa Norðurlandabjórinn farið að í sambandi við setningu höfundalöggjafar sinnar. Vegna ákvæða Bernarsáttmálans má vernd listrænna ljósmynda þó ekki vera minni en þar er áskilið. Önnur ríki, þar á meðal Þýskaland, hafa um langan aldur haft ákvæði um ljósmyndagerð í heild í almennum höfundalögum um vernd listaverka, en látið hana lúta nokkrum sérreglum. Er þetta enn gert í þýzku höfundalögunum frá 9. sept. 1965, og má af því ráða, að þetta fyrirkomulag hefur ekki valdið vandkvæðum í framkvæmd. Í 1. gr. gildandi laga nr. 49 frá 1943 eru ljósmyndir taldar meðal verndaðra verka, og tekur það vitanlega aðeins til listrænna ljósmynda. Þykir ekki þörf að gera breytingu á þessu, enda er þá líka fullnægt kröfum Bernarsáttmálans. Um vernd annarra ljósmynda eru svo sett sérákvæði í 49. gr., sbr. nánar umsögn um hana.

Loks er nytjalist nefnd sérstaklega í 2. málsg. Hér gegnir svipuðu máli og um byggingarlist og ljósmyndalist, að meginhluti allra nytjamuna hefur ekki listrænt gildi. Nytjalist nýtur nú höfundaréttarverndar hér á landi, sbr. orðið listsmíði í 1. gr. laga nr. 49 frá 1943. Á ráðstefnunni í Brüssel árið 1948 var ákveðið, að nytjalist skyldi njóta verndar samkvæmt Bernarsáttmálanum. Í sænsku höfundalögunum er verndartímabil nytjalistar aðeins haft 10 ár, en það hefur sætt mikilli gagnrýni. Ekki skiptir máli, hvernig eintök nytjahluta eru framleidd, ef þau fullnægja skilyrðum um listrænt gildi, þ. e. hvort þau eru gerð í verksmiðjum eða handunnin.

Í lok 2. málsg. er tekið fram, að einu gildi, á hvern hátt eða í hvaða formi verkið birtist. Sem dæmi má nefna, að bókmenntaverk nýtur jafnt verndar, hvort heldur það birtist í munnlegum upplestri, á prenti eða á hljómplötu.

Um 3. málsg. Hér ræðir um teikningar, mótanir og þess háttar verk, sem ekki hafa listgildi og ekki geta heldur beint til bókmennta talizt, en standa venjulega í nánú sambandi við þær til fyllingar þeim eða skýringar, sbr. m. a. línurit, landsbréf o. s. frv. Sams konar ákvæði var upphaflega í 2. málsg. 2. gr. laga nr. 13 frá 1905, sbr. síðar lög nr. 11 frá 1912 og nú b-lið 1. gr., sbr. 4. gr. laga nr. 49 frá 1943.

Um 2. gr.

Eins og nánar verður getið í umsögn um 3. gr., er höfundum almennt veittur einkaréttur til að gera eintök af verkum sínum og til að birta þau opinberlega. Hugtökin eintakagerð og birting eru því svo mikilvæg, að rétt þykir að skýrgreina þau sérstaklega.

Um 1. málsgr. Um eintakagerð af hugverki er rætt í 1. tölul. inngangsins hér að framan, og visast almennt til þess. Um orðalag skal þess getið, að fræðilega merkja orðin eintakagerð, eftirgerð og margföldun verks eitt og hið sama. Eins og fyrr var greint, er orðið margföldun óheppilegt. Orðið eftirgerð leiðir og hugann að því, að frumeintak sé notað til nýrrar eintakagerðar, sbr. orðið eftirprentun, eftirmyndun, eftirlíking o. s. frv. En það, sem við er átt, er eftirgerð hugverksins eða hugsmiðarinnar. Hugtakið á því bæði að ná til þess, er höfundur festir sjálfur verk sitt á efni í fyrsta sinni, t. d. skrifar handrit eða malar málverk, og allrar síðari eftirgerðar. Þykir orðið eintakagerð ná bezt þeirri hugsun, sem hér felst að baki.

Upptaka hljóma á hljómplötur, segulbönd eða önnur hljóðrit og upptaka kvikmynda á filmur er að sjálfsögðu eintakagerð, og er ekki ástæða til að geta þess sérstaklega í lögnum.

Um 2. málsgr. Útgáfa verks er ein tegund birtingar þess, eins og sjá má af 3. málsgr. Eru ýmis réttaráhrif bundin við þenna sérstaka birtingarhátt. Það er skilyrði fyrir útgáfu, að gerð hafi verið eintök af verki og almenningi veittur aðgangur að þeim í álitverðum fjölda, eins og greinir í 3. tölul. 3. gr. Bernarsáttmálans. Meta verður hverju sinni eftir tegund verksins og öðrum aðstæðum, hvort um nægilegan fjölda sé að ræða. Útgáfa tekur einkum til bókmenntaverka og tónverka á nótum, en listaverk, t. d. málverk, teljast einnig gefin út, ef gerðar eru af þeim eftirmyndir og þær boðnar almenningi.

Ákvæði 2. másl. 2. málsgr. er sett í samræmi við fyrirmæli í 4. tölul. 3. gr. Bernarsáttmálans, sbr. og 2. tölul. 5. gr. Rómarsáttmálans frá 1961 um vernd listflytjenda o. fl.

Um 3. málsgr. Hér er heildarskýrgreining á hugtakinu birting. Það er skilyrði, að almenningur eigi þess kost að kynna sér verkið. Bókmenntaverk og tónverk má kynna með flutningi þeirra, svo sem upplestri eða framsögu samins máls, leiksviðsverk er flutt á leiksviði, tónverk er sungið eða leikið á hljóðfæri o. s. frv. Slík kynning getur farið fram án undanfarandi eintakagerðar af verkinu. Sem dæmi um birtingu verka, sem heyra myndlist til, má nefna, að þau séu sett á opinbera listsýningu, höfð til sýnis í sýningargluggum, höggmynd komið fyrir á almannaferi o. s. frv. Svipað kemur til greina um byggingarlist og nytjalist. En auk slíkrar beinnar kynningar, sem hér var getið, telst verk jafnan birt, þegar það hefur verið gefið út, sbr. 2. málsgr. Þegar lögin tengja sérstök réttaráhrif við það, að verk hafi verið birt, er átt við fyrstu birtingu, nema annars sé getið.

Önnur kynning verka en opinber fellur ekki undir hugtakið birting. Verk telst jafnan birt opinberlega, þegar það hefur verið gefið út, flutt eða sýnt á stöðum, sem almenningur á frjálsan aðgang að, hvort heldur gegn aðgangseyri eða gjaldfrjálst, flutt eða sýnt í útvarpi, sjónvarpi o. s. frv. Hins vegar tekur þetta ekki til kynningar verka á heimilum, í lokuðum hópi fjölskyldu eða kunningja, m. a. í tækifærisveizlum o. fl. Mörkin eru hér vitanlega óglögg. Talið hefur verið, sbr. m. a. Knopf: Aandsretten, bls. 90, að ákveða verði svið einkabirtingar þröngt. T. d. beri að telja birtingu opinbera, ef hún fer fram á fundum félaga, jafnvel þó að félaga-tala sé takmörkuð. Almenna reglu um þetta mun vart unnt að setja, heldur verður að meta það hverju sinni, ef ágreiningur ris. Má þá hafa hliðsjón af venjum og réttarframkvæmd í löndum, þar sem löggjöf er á sama veg háttáð.

Um 4. málsgr. Ákvæði þetta er sett til að taka af tvímæli um, að það skuli talin sjálfstæð opinber birting, þegar útvarpsflutningi á tónlist eða bókmenntaverki er dreift til almennings með hátalara eða á annan hátt.

Um 5. málsgr. Á síðari tímum hefur í mörgum löndum orðið að fastri reglu, að til opinberrar birtingar sé talinn flutningur verka, einkum hljómlistar, á atvinnustöðvum, þar sem margir starfsmenn vinna. Skiptir þá ekki máli, hvort verkið er flutt af listflytjanda þar á staðnum, hljómplata er leikin eða útvarpsflutn-

ingi er dreift til áheyranda, venjulega með hátalarakerfi. Í 5. málsg. er sett sú meðalhófsregla, að um birtingu á atvinnustöðvum, þar sem 10 menn eða fleiri vinna, skuli fara sem um opinbera birtingu. Er þetta í samræmi við venju, sem hér hefur myndast í þessum efnum.

Um 6. málsg. Til hægri verka er í frv. orðið útvarp látið ná bæði til hljóðvarps og sjónvarps, nema annars sé getið.

Um 3. gr.

Þess er getið í 1. gr., að höfundur hafi eignarrétt á verkum sínum. Leiðir þegar af því, að höfundur nýtur þeirra umráðaheimilda, sem almennt fylgja eignarrétti, m. a. réttar til afnota verksins og ráðstöfunar á því með löggerningi í lifanda lífi og með erfðaskrárákvæði. Réttarráð höfundar eru þó háð þeim takmörkunum, sem í lögnum greinir. T. d. fylgir eignarrétti að líkamlegum hlutum yfirleitt réttur til almennrar skuldfestingar, en svo er ekki með höfundarétt, sbr. 2. málsg. 30. gr. Þrátt fyrir hið almenna ákvæði í 1. gr. þykir rétt að hafa í lögnum sérstakt ákvæði um rétt höfundar til eintakagerðar og birtingar, enda er þar um aðalinntak höfundaréttar að tefla.

Að því leyti sem ekki eru gerðar undantekningar, sbr. ákvæði II. kafla, nær einkaréttur höfundar samkvæmt 3. gr. til hvers konar eintakagerðar af verkum hans. Þó að höfundur hafi aðeins gert eitt eintak af verki og selt það af hendi, hefur hann, en ekki eigandi þess, rétt til eftirgerðar. Einkarétturinn nær einnig til eintakagerðar af verkum í breyttri mynd þess eða breyttum formum, t. d. að gera ljósmyndir eða eftirprentanir af málverki, upptöku tónverks á hljóðrit, útgáfu á bókmenntaverkum í þýðingum og öðrum aðlögunum, sbr. 5. gr., o. s. frv.

Í öðru lagi hefur höfundur einkarétt til að birta verk sitt, sbr. 3. málsg. 2. gr. Gildir það bæði um fyrstu birtingu og aðrar síðar. Kynning verks fyrir almennungi skiptir mestu máli um fjárhagsleg afnot þess, og er því eðlilegt, að höfundur einum sé áskilinn réttur til slíkra aðgerða. En auk þess koma sjónarmið persónuréttar þar mjög til greina, einkum um fyrstu birtingu. Um einkarétt til birtingar gildir sama og um einkarétt til eintakagerðar, að hann nær einnig til breyttra forma af frumverkinu. Réttur höfundar nær bæði til birtingar verksins í heild og einstakra hluta þess. Hins vegar er heimil almenn frásögn af efni birts verks (referat).

Um 4. gr.

Ákvæði greinar þessarar lúta að persónuréttindum, sem varða álit höfundar og heiður í sambandi við kynningu verka hans. Eiga þau að veita höfundum tryggingu fyrir því, að verk þeirra komist óbrjáluð í hendur almenningi og að ekki sé um villt, frá hverjum þau stafa. Réttur þessi er í höfundarétti nefndur *droit moral*, sbr. og 6. gr. a Bernarsáttmálans.

Um 1. málsg. Hér ræðir um rétt höfundar til að fá nafns síns getið, þegar verk hans er birt almenningi. Lagt er til grundvallar, að höfundum sé almennt annt um að koma orði á sig og verk sín og fá að njóta heiðurs af þeim. Nafngreining getur orðið með þeim hætti, að hún sé prentuð eða hennar getið á annan veg á eintökum, sem af verkinu eru gerð, svo sem á bókum eða hljómplötum. Er útgefanda skylt að geta þess, en þó með þeim undantekningum, sem síðar greinir. Í öðru lagi skal nafngreining fara fram, þegar verk er flutt eða sýnt opinberlega. Sem dæmi má nefna, að á hljómlaikum eiga höfundar bæði lags og texta rétt til að fá nafns síns getið, á málverkasýningu ber að greina nöfn málara, þegar tónlist er flutt í útvarpi, skal geta um nöfn höfunda lags og texta og einnig greina nafn listflytjanda, sbr. 2. málsg. 45. gr., o. s. frv.

Í 1. málsg. segir, að nafngreining skuli fara fram, eftir því sem við getur átt. Þegar höfundur kynnir verk sín undir gervinafni, skal greina það, og er óheimilt að kynna nafn höfundar nema með samþykki hans. Ef höfundur hefur birt

verk sitt nafnlaust, verður ekki um nafngreiningu að ræða, jafnvel þó að um höfund sé vitað, enda nafnbirting þá óheimil, nema hann samþykki hana. Við sum tækifæri verður nafngreiningu ekki komið við, svo að vel fari á því, t. d. við söng og annan hljómlistarflutning í kirkjum, tilvitnanir í tækifærisræður o. fl. Verður að meta þetta eftir ástæðum hverju sinni.

Um 2. málsg. Efni þessarar málsg. er tvíþætt, og skal fyrst vikið að því fyrir-mæli, að ekki megi breyta verki höfundar þannig, að skert geti höfundarheiður hans eða höfundarsérkenni.

Höfundi er í 3. gr. veittur einkaréttur til að breyta verki sínu. Er öðrum því óheimil hvers konar breyting þess án samþykkis hans. Ákvæði 2. málsg. gildir því við hlið nefnds ákvæðis 3. gr., en er að því leyti þrengra, að það nær aðeins til breytinga, sem höfundi gæti orðið vansæmd að. Hefur það og sjálfstæðu hlutverki að gegna, þar sem um það koma til greina almennar reglur persónuréttar, sbr. einkum ákvæði 3. málsg.

Við mat á því, hvort breyting sé til þess fallin að skerða heiður höfundar, koma m. a. til greina svipuð sjónarmið og um ærumeiðingar almennt. En þar sem um höfundarheiður er að tefla, ber einnig mjög á það að líta, hvort breytingin dregur úr listgildi verksins. Í framkvæmd koma breytingar á verki höfundar helzt til sögu, þegar hann hefur veitt öðrum heimild til aðlögunar á því, sbr. 5. gr. Ef höfundur hefur t. d. heimilað, að harmleikur sé notaður til kvikmyndagerðar, mundi höfundarheiður hans vera skertur, ef leiknum væri breytt þannig, að hann fengi hamingjusaman endi. Gæti hann þá stöðvað sýningu kvikmyndarinnar þannig gerðrar. Þess má geta, að skopstælingar teljast ekki til slíkra breytinga, sem ákvæði 2. málsg. veita vernd fyrir.

Breyting má ekki heldur vera til þess fallin að skerða höfundarsérkenni þess, sem verkið hefur samið. Gildir það bæði um form verks og efni og er óháð því, hvort breytingin yrði almennt talin vansæmandi. Sem dæmi má nefna, að rit manns, sem kunnur er að baráttu fyrir tilteknu málefni, er notað sem uppistaða í kvikmynd, sem flytur andstæðan boðskap.

Í 2. málsg. er höfundi einnig veitt vörn gegn því, að verk hans sé birt með þeim hætti eða í því samhengi, að honum verði til vansæmdar. Ef höfundur hefur t. d. selt tilteknu útgáfufyrirtæki rétt til að birta skáldsögu sem framhaldssögu í nýju tímariti, þá gæti hann hindrað birtingu á framhaldi sögunnar, ef efni tímaritsins reynist þannig að öðru leyti, að telja mætti það til sorprita. Sama er, ef listaverki væri í listasafni valinn staður, sem telja mætti óvirðulegan, o. s. frv.

Þegar brotið er gegn ákvæðum 1. eða 2. málsg., mundi höfundur oft eiga rétt til miskabóta, sbr. 2. málsg. 56. gr.

Um 3. málsg. Ákvæði þetta er í samræmi við almennar reglur um afsal persónuréttinda eða uppgjöf á þeim.

Um 5. gr.

Um 1. málsg. Aðlaganir (adaptations) eru hér nefndar einu nafni breytingar á bókmenntaverki eða listaverki, sem fullnægja þeim skilyrðum, að hin breytta gerð verksins gegni sérstöku hlutverki við hlið aðalverksins og að hún sé árangur sjálfstæðrar, andlegrar starfsemi.

Aðlögun getur verið þannig háttáð, að hún heyrir til hinni sömu grein bókmennta eða lista og aðalverkið, en breytt frá upphaflegri gerð þess. Þar til teljast fyrst og fremst þýðingar bókmenntaverka á önnur tungumál. Þær eru oft gerðar af mikilli list, þó að frumleiki efnisins sé í aðalverkinu. Auk þýðinga má í þessu sambandi nefna, að skáldsaga sé endursögð í styttra og einfaldara máli sem lestrarefni handa börnum, eða tónverk sett út fyrir fleiri raddir eða fleiri hljóðfæri en höfundurinn hafði gert. Mörkin niður á við eru hér óglögg. Ýmsar breytingar, þó að nauðsynlegar geti verið, eru ekki svo mikilvægar, að þær verði taldar til aðlagana. Sviðsetning og önnur leikstjórn á leiksviðsverki er sjaldan þess eðlis, að hún

yrði álitin aðlögun á leikritinu, en í sumum tilvikum kann hún að vera svo frumleg og sjálfstæð, að leikstjórinn yrði talinn eiga höfundarétt að henni samkvæmt 5. gr.

Verki má einnig breyta frá upphaflegu formi sínu í aðra grein bókmennta eða lista. T. d. er títt, að skáldsögu sé snúið í leikrit og að kvikmyndaverk sé gert eftir skáldsögu eða leikriti. Einnig má nefna sem dæmi, að málmstunga sé gerð eftir málverki.

Í höfundalöggjöf sumra landa hefur listflutningur, t. d. söngvara, hljóðfæraleikara, leiksviðsleikara o. fl., verið talinn aðlögun á verki því, sem flutt er. Þetta hefur þó ekki hlotið almenna viðurkenningu, og eftir setningu alþjóðasáttmála um vernd listflytjenda o. fl. í Róm 1961 mun þetta vera úr sögunni. Enn síður getur upptaka tónverks á hljómplötur talizt til aðlögunar á verkinu, þó að svo hafi verið gert í dönsku höfundalögum frá 1933, enda er frá því horfið í hinum nýju dönsku höfundalögum frá 1961.

Sá, sem framkvæmir aðlögun á verki, öðlast höfundarétt á því í hinni breyttu gerð þess, en vitanlega haggar það ekki rétti höfundar yfir aðalverkinu. Þegar þýðing eða önnur aðlögun er gerð á óvernduðu verki, er aðlagandinn einn um höfundaréttinn, en öðrum er heimil sams konar aðlögun á verkinu með sínum hætti. Ef um vernduð verk er að ræða, þarf að vísu ekki samþykki höfundar til sjálftrar aðlögunarinnar. Öllum er t. d. heimilt að þýða vernduð erlend verk til sjálfs sín nota, sbr. 11. gr. En höfundur hefur einkarétt til opinberrar birtingar á aðlögunum verka sinna. Útgáfa, flutningur í útvarp og önnur opinber birting á þýðingu verndaðs rits er því óheimil, nema samþykki höfundar komi til, og sama er að segja um hvers konar aðlaganir. Af þessu leiðir, að sérstakt réttarsamband stofnast milli höfundar og aðlaganda. Þeir verða hvor öðrum háðir um birtingarrétt á aðlöguninni með svipuðum hætti og væru þeir sameigendur að henni. Sá þeirra, sem birti aðlögun án samþykkis hins, gæti sætt viðurlögum fyrir það samkvæmt VII. kafla. En ekki mundi slíkt brot af hálfu aðlaganda leiða til þess, að hann glataði höfundarétti að aðlöguninni.

Aðlagandi nýtur um verk sitt sömu réttarráða, sem almennt fylgja höfundarétti, og með sömu takmörkunum. Hann nýtur m. a. verndar eftir 4. gr. Verndartímabil aðlögunar er hið sama sem annarra verndaðra verka, þ. e. ævi aðlaganda og 50 ár frá næstu áramótum eftir lát hans, sbr. 43. gr. Getur það því staðið lengur en verndartímabil aðalverksins.

Um 2. málsg. Mörk aðlögunar upp á við fara eftir mati á því, hvort telja megi nýtt og sjálfstætt verk til orðið, þó að eldra verk sé að meira eða minna leyti notað sem uppistaða þess. Ef hið nýja verk er metið nýtt frumverk, fylgir því höfundaréttur samkvæmt 1. málsg. 1. gr., sbr. og 13. gr. laga nr. 13 frá 1905. Sem dæmi úr réttarframkvæmd má benda á Hæstaréttardóma 1953, bls. 130. Þar var leikritið Valpone eftir Stefan Zweig talið sjálfstætt frumverk, en ekki aðlögun á samnefndu leikriti Ben Jonsons. Að vísu mundi niðurstaða hafa orðið hin sama, þó að verkið hefði verið metið aðlögun.

Um 6. gr.

Um 1. málsg. Í samræmi við meginreglur höfundaréttar og erlend höfundalög nú á tímum er þeim, sem unnið hefur að samsetningu safnverks, því aðeins veittur höfundaréttur að því, að það sé árangur sjálfstæðrar, andlegrar starfsemi, en ekki einungis samsafn af handahófi. Ákvæðið tekur aðallega til bókmenntaverka, en listræn samsetning listaverka, t. d. myndlistar, getur og fallið undir það. Sem dæmi um vernduð safnverk, má nefna úrval ljóða, smásagna eða ferðasagna, lestrarbækur handa nemendum til kynningar á bókmenntum, alfræðibækur (sjálfstæð, andleg starfsemi við samsetningu er þar einkum, fólgin í vali uppsláttarorða), o. s. frv. Úrval úr verkum eins höfundar getur verið safnverk í merkingu 6. gr.

Höfundarétt að safnverki fær sá, sem lagt hefur til hina andlegu starfsemi við gerð þess. Verk hans á mjög skylt við aðlögun, þar sem hér er verið að hagræða verkum annarra manna. Ef safnverk geymir eingöngu óvernduð verk, t. d. úrval ljóða frá 17. öld, er höfundur þess einn um höfundaréttinn. En séu þar einnig eða eingöngu vernduð verk, er opinber birting safnverksins háð samþykki höfundar eða höfunda hinna vernduðu verka. Gildir það einnig um síðari útgáfur safnverksins, eins og um önnur verk. Hinir einstöku höfundar halda að sjálfsögðu höfundarétti sínum að verkunum, þrátt fyrir birtingu þeirra í safnríti.

Oft er útgáfu safnríta hagað þannig, að útgefandi öðlast með samningi við þann, sem verkið vinnur, m. a. starfssamningi, ýmsar þær heimildir, sem almennt fylgja höfundarétti.

Um 2. málsg. Um dagblöð og tímarit gegnir sérstöku máli. Útgefendur þeirra eru að jafnaði ópersónulegir aðilar, félag eða stofnanir. Ritstjórar, sem koma og fara, ráða að vísu hverju sinni um gerð ritsins og efni, en ekki er ástæða til að láta þá, hvern um sig, fá höfundarétt að þeim árgöngum eða hlutum árganga af ritunum, sem út eru gefin í ritstjórnartíð þeirra. Í 3. gr. laga nr. 13 frá 1905 er útgefendum bláa og tímarita veittur einkaréttur á að gefa út rit þessi í einni heild sem höfundar væru. Rétt þykir að láta reglu þessa haldast, en samkvæmt niðurröðun efnis á ákvæði um hana heima í III. kafla, sbr. 40. gr. Skýrgreining á hugtakinu tímarit í 9. gr. laga nr. 57 frá 1956 gildir ekki hér, að því leyti sem þar ræðir um útgáfu rits ekki sjaldnar en tvisvar á ári.

Um 7. gr.

Verk, sem höfundaréttur fylgir, er stundum skapað af tveimur eða fleiri mönnum í sameiningu. Það á þó einkum við um leiksviðsverk. Getur slíkt samstarf verið með ýmsum hætti. Þegar unnt er að aðgreina framlögin án þess að rjúfa heildarverkið, hefur hvor eða hver höfundur sjálfstæðan rétt á sínu verki. T. d. hefur höfundur söngleikstexta höfundarétt að honum og tónskáldið að tónverkinu, þó að í flutningi söngleiksins komi báðir þættirnir fram í sameiningu. Sama er oftast að segja um myndskreytingar bóka, þar sem annar er höfundur texta, en hinn mynda. Taka ákvæði 7. gr. ekki til slíkra verka. En þegar aðgreining er ógerleg eða mundi skaða heildarverkið verulega, eignast báðir eða allir höfundarnir höfundarétt í sameiningu.

Almennar reglur um sameign á líkamlegum hlutum eiga ekki að öllu leyti við um sameign höfunda á bókmenntaverki eða listaverki, með því að persónuréttindi tengjast þar hinum fjárhagslega rétti, sbr. m. a. 4. gr. Um slíka sameign er það almenn regla, að til umráða og ráðstöfunar á verkum þarf samþykki allra samhöfundanna. Gildir það um opinbera birtingu, bæði í fyrsta sinn og síðar, breytingar á verkinu og afnot þess. Þó má vera, að synjun um fjárhagsleg afnot, einkum eftir að verkið hefur verið birt almenningi, þyki svo rakalaus, að hún eigi ekki rétt á sér, t. d. synjun um upplestur í útvarpi á bók, sem er til sölu á almennum markaði. Brot á höfundaréttinum getur hver samhöfundanna átalið sjálfstætt, enda á enginn þeirra að þurfa að hlíta því að brotinn sé á honum réttur, þó að hinir vilji sætta sig við það, e. t. v. af því, að þeir hafa ráðstafað verkinu leynt eða ljóst í bága við rétt þess, sem vill átélja brotið. Þykir ekki þörf á að taka þetta sérstaklega fram í lögnum, þar sem það er í samræmi við almennar réttarreglur, sbr. og Hæstaréttardóma 1960, bls. 512.

Ef samhöfundar hafa ekki sjálfir samið með sér um skiptingu þóknunar fyrir afnot verksins, mundi bera að ákveða þeim hlut að tiltölu við framlög þeirra, hvers um sig.

Um 8. gr.

Ákvæði greinar þessarar er ætlað að stuðla að því, að unnt sé í viðskiptum manna að henda reiður á því, hver sé höfundur tiltekins verks eða fari með fyrir-

svar höfundar. Þegar samið er um líkamlega hluti, er venjulega auðvelt að kynna sér, hvernig umráðum þeirra er háttað, sbr. og reglur um þinglýsingu eignarráða á fasteignum. Andlag höfundaréttar er hins vegar ólíkamlegt, og ytri atvik gefa yfirleitt ekki til kynna umráð þess. Þegar eintök eru gerð af verkinu, má nokkuð úr þessu bæta með nafngreiningu höfundar á þeim, og þegar verk er flutt eða sýnt opinberlega, má jafnframt kynna nafn höfundar, sbr. og ákvæði 4. gr.

Um 1. málsgr. Hér eru reglur um löglíkur fyrir því, hver sé höfundur verks, þegar nafngreining hefur farið fram á eintökum þess eða við birtingu. Ákvæðið er í hag höfundar, þar sem tekið er af honum ómak um að sanna höfundarétt sinn hverju sinni. Í reglunni felst einnig hagræði til handa viðsemjanda höfundar, sem á að geta treyst því, að hann semji við réttan umráðamann, ef engin sérstök atvik gera það tortryggilegt.

Í 15. gr. Bernarsáttmálans er sams konar regla um löglíkur, þegar höfundur er nafngreindur á eintökum verks. Í samræmi við hina nýju norrænu höfundalöggjöf eru löglíkur einnig látnar koma til, þegar nafns höfundar er getið við annars konar birtingu verks. Gervinöfn og höfundarmerki eru hér, eins og í nefndri grein Bernarsáttmálans, látnar jafngilda nafngreiningu, þegar alkunna er, hver gervinafnið eða merkið notar, sbr. t. d. gervinöfnin Jón Trausti og Steinn Steinarr. Framangreindum reglum skal einnig beita um framleiðanda kvikmyndaverks, þannig að sá aðili telst framleiðandi, sem nafngreindur er sem slíkur á eintökum verksins eða lýstur er framleiðandi, þegar verkið er birt.

Um 2. málsgr. Nauðsynlegt er að hafa reglur um lögmælt fyrirvar fyrir höfund, þegar hann er ekki nafngreindur samkvæmt 1. málsgr. Ákvæðið tekur þó aðeins til verka, sem út hafa verið gefin, sbr. 2. málsgr. 2. gr. Er útgefanda verksins þá falið fyrirvarið. Orðið útgefandi er hér notað í sömu merkingu sem í 3. tölul. 15. gr. Bernarsáttmálans, enda er það, að því er bókmenntaverk varðar, í samræmi við 3. sbr. 10. gr. laga um prentarétt nr. 57 frá 1956. Orðið á því ekki við um ritstjóra, sem ráðnir eru af útgefanda, og enn síður um aðra menn, sem ráðnir hafa verið til að húa verk undir prentun, þó að þeir séu stundum gegn rökrétri orðmyndun og málvenju nefndir útgefendur. Sbr. og ákvæði 33.—40. gr. frv. þessa.

Útgefendur verndaðra verka hafa yfirleitt fengið útgáfurétt með samningi, sbr. 33. gr. Vegna ákvæða 2. málsgr. um lögmælt fyrirvar, verður höfundur bundinn við gerðir útgefanda gagnvart grandlausum viðsemjanda, þó að þær brjóti í bága við fyrirmæli í útgáfusamningi, en þá getur og útgefandi sætt viðurlögum eftir almennum reglum. Er höfundur birtir nafn sitt, getur hann ef til vill komið því til leiðar, að viðsemjendur útgefanda verði ekki grandlausir um heimild hans. En gagnvart grandlausum viðsemjendum verður fyrirvarið aðeins fellt niður með nafngreiningu höfundar á nýrri útgáfu verksins eða í tilkynningu til menntamálaráðherra.

Meðan fyrirvar helzt, hefur útgefandi á hendi hvers konar réttarráð, sem höfundarétti fylgja, þar á meðal að leyfa afnot verksins og ráðstafa því á annan hátt með samningi, sem væri hann sjálfur höfundur. Hann getur og tekið við greiðslum, átalið brot á réttinum, þar á meðal á ákvæðum 4. gr., o. s. frv. Með því að höfundur er ókunnur, verður útgefandi persónulega bundinn við samningsgerð, og er það undantekning frá almennum fyrirvarsreglum.

Rétt til að birta nafn höfundar á nýrri útgáfu eða með tilkynningu til menntamálaráðherra hefur höfundur einn, meðan hann lifir (persónulegur réttur), en að honum látnum handhafi höfundaréttar eða handhafar, enda séu þeir, ef fleiri eru, sammála um nafngreiningu. Jafnan er þó óheimilt að birta nafn höfundar eftir lát hans, ef hann hefur lagt bann við því í erfðaskrárákvæði samkvæmt 2. málsgr. 31. gr.

Um 9. gr.

Í 8. gr. laga nr. 13 frá 1905 er mælt, að ýmis gögn, sem þar eru talin, megi „hver gefa út sem vill“. Þessi regla er hér látin haldast um nokkurn hluta þeirra gagna, sem getið er í nefndri 8. gr., og þau gerð að öllu leyti óháð höfundarétti. Er þar um að tefla ákvarðanir eða niðurstöður löggjafarvalds, framkvæmdavalds og dómsvalds, sem annaðhvort ber að birta eða ekki skal halda leyndum fyrir almenningi. Þykir rétt, bæði vegna hins opinbera og almennings, að greitt sé fyrir kynningu slíkra gagna. Tilgreining 9. gr. á gögnum er ekki tæmandi. T. d. mundu ákvæði hennar einnig taka til þingsályktana.

Um ýmis gögn, sem getið er í 8. gr. laga nr. 13 frá 1905 er það að segja, að ekki þykir ástæða til að fella þau með öllu undan vernd laganna. Eru þau með nokkrum breytingum tekin upp í 22. gr. frv. og viðtæk takmörkun gerð á vernd þeirra. Skiptir því yfirleitt ekki miklu máli, hvort tiltekin gögn eigi að færa undir ákvæði 9. gr. eða 22. gr., en þegar vafi er, ber fremur að nota 22. gr.

Fyrirmæli 9. gr. taka aðeins til þar greindra gagna, eins og þau koma frá hendi hins opinbera. Ef úr þeim er unnið, t. d. gefið út lagasafn með skýringum, fellur slíkt verk undir vernd laganna. Sama er að segja um þýðingar á erlend mál á lögum, dómum o. s. frv., nema um opinberar þýðingar sé að ræða.

Um 10. gr.

Í ýmsum löndum hafa verið sett sérlög um vernd á mynztrum, án tillits til listgildis þeirra, en ekki hafa slík lög verið sett hér á landi.

Með ákvæðum 10. gr. er þeim mynztrum einum veitt höfundaréttarvernd, sem sameina notagildi og listrænt gildi. Í 7. tölul. 2. gr. Bernarsáttmálans er lagt á vald aðildarríkjanna, hvort og að hverju leyti þau veiti mynztrum vernd í höfundalögum.

Um II. kafla.

Eignarréttur að líkamlegum hlutum er í lögum allra þjóða háður margs konar almennum takmörkunum. Sama hefur verið um höfundarétt, frá því hann kom fyrst til sögu. Var þess og að vænta í upphafi, að verndin væri af skornum skammti, meðan enn var rótgróið í hugum manna, að afnot andlegra verka ættu að vera öllum frjáls, eftir að höfundur hafði kynnt þau. Í þessum kafla eru ákvæði um almennar takmarkanir á höfundarétti. Gætir þar mest undantekninga frá reglum 3. gr. um einkarétt höfundar til eintakagerðar af verki sínu og til að birta það almenningi. Um takmarkanir á rétti höfunda samkvæmt 4. gr. (droit moral) er yfirleitt ekki að ræða, að undanteknum ákvæðum 13. gr. Takmarkanir eru ýmist þannig, að tiltekin afnot verka eru heimiluð kvaðalaus, eða að þau eru leyfð án samþykkis höfundar, en gegn þóknun til hans (afnotakvöð, compulsory licence, tvangslán).

Ástæður til takmörkunar á verndinni eru mismunandi, og verður að því vikið í umsögn um einstakar greinar. Til grundvallar þeim öllum liggur þó það, að hagsmunir höfunda verði að þoka fyrir tilteknum, almennum hagsmunum, sem meira eru metnir. Þegar takmarkanir eru gerðar í þágu ríkisins, þykir þó ekki rétt að leyfa gjaldfrjáls afnot vegna þess eins, að með því séu ríkissjóði spóruð útgjöld. Mun slíkt hvergi tíðkast nú á tímum.

Um 11. gr.

Um 1. málsg. Samkvæmt 3. gr. hefur höfundur einkarétt til að gera eintök af verki sínu. Frá þeirri meginreglu er hér gerð viðtæk undantekning. Leyfð er eintakagerð án samþykkis höfundar, en heimildin því skilyrði bundin, að eintökin séu aðeins höfð til einkanota. Eru því umráð yfir slíkum eintökum að miklum mun takmarkaðri en á eintökum, sem gerð eru af höfundi sjálfum eða samkvæmt heimild

frá honum og menn hafa eignast með kaupum eða öðrum löglegum hætti, sbr. um það einkum ákvæði 24. og 25. gr.

Höfundaréttur hefur hvarvetna verið háður þeirri takmörkun, sem leiðir af einkanotum. Liggja til þess ýmis rök, og eru þau veigamest, að almenn menning er mjög undir því komin, að menn geti í einkalífi sínu tileinkað sér bókmenntir og listir, sem almenningur hefur fengið aðgang að, enda eyðist hér ekki það, sem af er tekið. Um hinn fjárhagslega rétt höfunda skiptir mestu máli, að þeim sé áskilin þóknun fyrir afnot verka sinna í atvinnurekstri eða að öðru leyti í ávinningsskyni. Fyrir menningarframlög höfunda vegna einkanota á verkunum verða þjóðfélögin að launa þeim með öðrum hætti.

Á síðustu áratugum hefur komið til sögu vandamál, sem mjög hefur verið rætt í sambandi við höfundarétt og setningu nýrra höfundalaga. Er hér átt við segulbandstæki, sem hafa gert mönnum kleift að taka upp tónlist og talað mál eftir hljómplötum eða útvarpi til afnota í heimahúsum. Almenn er viðurkennt að útbreiðsla og síaukin notkun segulbandstækja dragi úr sölu á hljómplötum og skerði þar með hag höfunda (auk framleiðenda og listflytjenda). Ekki er kunnugt, að í nokkru landi hafi enn verið sett lagaákvæði, sem banni upptöku verndaðra verka á segulbandstæki til einkanota án samþykkis höfunda, né að þeim hafi verið áskilin þóknun fyrir slíka notkun eftir reglum um afnotakvöð. Hins vegar gekk dómur í Sambandslýðveldinu Þýskalandi hinn 18. maí 1955 á þá leið, að samkvæmt meginreglum höfundaréttar sé umrædd upptaka til einkanota á heimilum óheimil án samþykkis höfunda. Ákveðið er í þýzku höfundalögunum frá 9. sept. 1965, að ekki þurfi að leita samþykkis höfunda til segulbandsupptöku, en að þeir eigi rétt til þóknunar fyrir afnot tækjanna, þ. e. að afnotakvöð komi í stað einkaréttar samkvæmt dómnum. Meðan frumvörp til hinna norrænu höfundalaga voru á döfinni, tóku Danir einir upp í sitt frv., að eigendur segulbandstækja skyldu greiða afgang til höfunda eftir nánari ákvörðun í reglugerð, en síðar felldu þeir ákvæði þetta niður. Leyfa öll norrænu lögin upptöku á segulbönd án samþykkis höfunda og án greiðsluskyldu. Hefur og verið talið lítt framkvæmanlegt að hafa eftirlit með einkanotkun bæði á þessu sviði og öðrum. Til orða hefur komið að leggja innflutningsgjald eða sölu-skatt á segulbandstæki til hagnaðar fyrir höfunda, en slík ákvæði ásamt reglum um sjóðstofnun, sem þeim væri samfara, ættu heima í sérlögum, en ekki almennum höfundalögum. Eins og þessum málum er háttað, hafa ekki verið teknar í frv. þetta neinar sérreglur um segulbandsupptöku.

Þess má einnig geta, að fundin hafa verið upp og tekin í notkun sérstök ljósmyndunartæki, sem mynda ritað og prentað mál í mjög smækkuðu formi á filmur, sem síðan má lesa af með þar til gerðum lestækjum. Hafa bókasöfnum reynzt tæki þessi hagkvæm að ýmsu leyti, en ekki er notkun þeirra orðin svo almenn, að hag bókaútgefenda sé í hættu stefnt.

Einkanot samkvæmt 1. málgr. taka fyrst og fremst til beinna persónulegra afnota. Nefna má sem dæmi afritun kvæða úr ljóðabókum, ljósmyndun á listaverkum til geymslu í myndasafni, afrit nemenda á fyrirlesturum kennara til notkunar við námið, æfingar í að þýða erlend rit eða gera eftirmyndir eftir málverkum o. s. frv. Einnig hefur verið talið, að auk slíkra persónulegra nota séu heimil almenn afnot innan fjölskyldu og í þröngum kunningjahópi. Spurning hefur verið um, hvort þeim, sem gert hefur eintak til einkanota, sé heimilt að láta það af hendi. Því hefur almennt verið svarað þannig, að afhending sé leyfileg innan sama hóps fjölskyldu og kunningja, sem leyfa mætti afnot eintakanna samkvæmt framansögðu, en þó eingöngu til einkanota fyrir viðtakanda. Hins vegar væri gengið á rétt höfundar, ef gerð væru póstkort eftir ljósmynd af verki hans og höfð til sölu, afrit af fyrirlestri væri fjölritað og dreift meðal nemenda, eftirmynd eftir málverki höfð til sýnis opinberlega eða æfingar í þýðingu á vernduðu verki lesnar upp á almennri samkomu eða í útvarpi o. s. frv. Í 3. gr., sbr. 3. málgr. 2. gr., er höfundum veittur

einkaréttur til að birta verk sín opinberlega, og felst ekki í 1. málsg. 11. gr. nein undantekning frá þeirri reglu.

Hugtakið einkanot hefur ávallt verið skýrt svo, að það nái ekki til notkunar í atvinnurekstri. Undantekningar frá því hafa samt verið taldar eiga rétt á sér, ef afnotin eru algerlega persónuleg, t. d. ef læknir eða verkfræðingur afritar eða ljósmyndar kafla úr vísindariti til afnota við starf sitt. Er í 1. málsg. leyfð eftirgerð þriggja eintaka í þessu skyni.

Heimilt er samkvæmt 1. málsg. að gera fleiri eintök en eitt af vernduðu verki. Höfundur mundi þó hafa rétt til að hindra eintakagerð, ef hún væri framkvæmd í mun stærri stíl en tilefnið helgar.

Um 2. málsg. Sú undantekning er gerð hér frá reglu 1. málsg., að mannvirkjagerð er ávallt óheimil eftir vernduðu verki, sem heyrir byggingarlist til. Er auðsætt, að höfuðtilgangi með vernd byggingarlistar yrði ekki náð, ef öllum væri heimilt að koma sér upp slíkum mannvirkjum til einkanota. Ákvæðið nær aðeins til þess, að mannvirki sé gert, t. d. hús smíðað. Aðrar tegundir eintakagerðar innan sviðs einkanota eru því heimil, svo sem eftirmyndun teikninga, smíði líkana, ljósmyndagerð o. s. frv. Eftirgerð til einkanota er einnig óheimil á verkum, sem tilheyra höggmyndalist, nytjalist eða dráttlist, ef leitað er aðstoðar annarra manna.

Um 12. gr.

Þar sem opinber bóka- og skjalasöfn eru opin almenningi til afnota, njóta þau ekki góðs af ákvæðum 11. gr. um eintakagerð verndaðra verka til einkanota. Nú á tímum er mjög mikilvægt fyrir söfnin að eiga kost á því að ljósmynda verk til notkunar í starfsemi sinni, einkum eftir að ljósmyndun í smækkuðu formi (mikrofilming) kom til sögu. Þykir því rétt að veita þeim heimild til eintakagerðar, eins og í þessari grein segir. Hagsmunir höfundar eru ekki heldur að neinu ráði skertir, ef notkun eintakanna er bundin við starfsemi innan safnanna.

Svipuðu máli og um söfn gegnir um vísinda- og rannsóknastofnanir. Þeim er það mikið hagræði að geta safnað saman, eftir því sem við á, efni úr vísindalegum verkum og sérfræðitimaritum. Er þeim því veitt sama heimild og opinberum bóka- og skjalasöfnum. Hvorki haggar þessi grein né önnur ákvæði frv. rétti Listasafns Íslands samkvæmt lögum nr. 53 frá 1961.

Lagt er á vald ráðherra að ákveða í reglugerð, hvaða stofnanir eigi að njóta réttar til eintakagerðar eftir þessari grein. Má bæði gera það með því að nefna tiltekna stofnanir og með almennri tilgreiningu. Einnig skal þá setja nánari reglur um umráð eintakanna. Ekki er heimilt að afhenda þannig gerð eintök af vernduðum verkum út fyrir stofnunina.

Um 13. gr.

Höfundur hefur samkvæmt 3. gr. einkarétt til að gera breytingar á verki sínu, og í 4. gr. er bannað að breyta verki þannig, að skert geti höfundarheiður eða höfundarsérkenni þess, sem það hefur skapað. Þegar listaverk er einungis gert til skrauts eða listnautnar, er auðvelt að koma þessum reglum við, en öðru máli gegnir, þegar það hefur jafnframt nytjagildi. Þá getur verið, að afnot þessi hafi í för með sér nauðsyn á breytingum. Getur það leitt til hagsmunaárekstrar á milli eiganda og höfundar. Að því lúta ákvæði greinar þessarar.

Um 1. málsg. Hér ræðir um verk, sem verndar njóta eftir reglum um byggingarlist. Um breytingar ber að hafa í huga, að verndin nær aðeins til hins listræna forms verksins, og eru ýmsar aðgerðir á mannvirkinu óháðar því, t. d. að jafnaði breytingar á herbergjaskipun innan húss. En þegar breytingin hefur áhrif á hið listræna form, verður að meta hverju sinni, hvort meira má sín tillitið til hagsmuna höfundar, og þá einkum réttar hans eftir 4. gr., eða tillit til hagsmuna eiganda, sem venjulega eru fjárhagslegs eðlis. Við matið kemur m. a. til greina,

hvort eiganda er unnt að bæta úr þörf síni með öðrum hætti, og hver kostnaðar-
auki honum yrði að því. Ekki er réttur eiganda samkvæmt 1. málsg. við það bund-
inn, að nota eigi mannvirkið eftir upphaflegu hlutverki þess.

Um 2. málsg. Breyting muna, sem heyra nytjalist til, er hér gerð frjáls og ó-
háð höfundu. Oft er þar um fjöldaframleiðslu að ræða, og hefur meðferð einstakra
muna þá yfirleitt engin áhrif á rétt höfundar til verksins sjálfs.

Hvergi mun í höfundalögum lagt bann við því, að eigandi eintaks af lista-
verki ónýti það eða eyði því, og eru engin ákvæði þess efnis tekin upp í frv. Eig-
anda byggingar, sem háð er höfundarétti, er því heimilt að láta fara fram niður-
rif á henni.

Sams konar ákvæði og hér eru í 13. gr. hafa verið tekin upp í lög ýmissa Bern-
arsambandsríkja, og er ekki talið, að þau brjóti í bága við fyrirmæli 6. gr. a í sátt-
málanum.

Um 14. gr.

Í sjálfstæðum ritverkum er oft þörf á að vitna til eldri rita, þar á meðal vernd-
aðra verka. Gildir þetta einkum um vísindaleg verk, gagnrýni og almenna bók-
menntakynningu. Af þessum sökum hefur í höfundarétti ávallt verið talið óhjá-
kvæmilegt að leyfa tilvitnanir í birt verk höfunda án samþykkis þeirra. Hitt hefur
þótt meiri vandkvæðum bundið, hverjum takmörkunum tilvitnunarréttur eigi að
vera háður. Tilvitnanir varða aðallega bókmenntaverk og tónverk, en þær koma
einnig til greina um fleiri tegundir verndaðra verka. Þó er auðsætt, að rétti höf-
unda myndlistar væri oftast misboðið, ef aðeins væri birt mynd af hluta verks, en
ekki af því í heild. Eru í 2. og 3. málsg. sérreglur, sem að slíkum listaverkum lúta,

Um 1. málsg. Hér er þess getið, að tilvitnanir séu heimilari í sambandi við
gagnrýni, vísindi og almenna kynningu, en sú upptalning er ekki tæmandi. Aðal-
atriðið er það, að tilvitnun helgist af réttmætum tilgangi, þ. e. að ástæðan til henn-
ar sé slík, að viðurkenna megja hana við framkvæmd laganna. Auk þeirra dæma,
sem nefnd eru, hafa tilvitnanir m. a. verið taldar eiga rétt á sér til að krydda með
ræður og ritgerðir við sérstök tækifæri. Ekki mun hafa verið amátt við því, þó að
stuttar tilvitnanir hafi verið notaðar í blöðum og tímaritum án beins sambands
við meginmál, svo sem þegar tínd eru saman spakmæli eða hnyttiyrdi um tiltekin
efni úr ýmsum ritum, tilvitnun notuð sem einkunnarorð fyrir ritgerð o. s. frv.
Ávallt er það þó skilyrði, að tilvitnun sé ekki að ráði víðtækari en hæfa þykir
eftir tilganginum. Ef teknir væru upp kaflar úr vernduðu riti að óþörfu eða til að
spara blaði eða tímariti útgjöld, væri með því gengið á fjárhagslegan rétt höfundar.

Í öðru lagi er þess krafizt, að rétt sé með efni farið. Í því felst, að tilvitnun
verður að vera gerð á tilhlýðilegan hátt og í samræmi við góðar venjur á sviði
höfundaréttar. Lýtur þetta einkum að höfundarheiðri, sbr. 4. gr., svo sem að ekki
má gefa tilvitnun rangt innihald með því að slíta hana úr sambengi eða afbaka
hana.

Ýmsir fræðimenn hafa talið það felast í sjálfu hugtakinu tilvitnun (citat), að
ekki megja birta verk í heild, heldur aðeins hluta úr því. Höfundalög sumra landa
hafa verið í samræmi við þetta, en önnur hafa leyft, að stutt kvæði eða lög séu
tekin í heild upp í tilvitnun, sbr. t. d. dönsku höfundalögin frá 1933. Í þýzkum
höfundalögum er upptaka einstakra kvæða eða tónsmíða, ef smá eru, leyfð í vís-
indalegum verkum eingöngu (Grosse Zitat), en í öðrum ritum er aðeins heimilað
að taka hluta af verki upp í tilvitnun (Kleine Zitat). Í norrænu höfundalögum er
ekki tekin bein afstaða til þessa atriðis, en í greinargerð danska frv. er gert ráð fyrir,
að almennt sé óheimilt að taka verk í heild upp í tilvitnun, en undantekningar ætti þó
að mega gera, t. d. um smákvæði í sambandi við vísindaleg rit eða gagnrýni. Í a-lið
15. gr. laga nr. 13 frá 1905 er leyft „að taka einstaka kafla úr útgefnum ritum ann-
arra upp í önnur rit, sem samkvæmt aðalefni sínu eru fullkomlega sjálfstæð“. Í
frv. þessu er ekki, fremur en í norrænu lögum, tekin bein afstaða til þessa máls,

og útilokar ákvæði 1. málsg. því ekki, að í framkvæmd laganna yrði leyfð upp-taka smárra kvæða eða tónsmíða í heild í tilvitnunum, ef það þykir við eiga.

Um 2. málsg. Hér er leyfð birting mynda eða teikninga af birtum listaverkum, þegar eins stendur á og áður segir um tilvitnanir í ritum. Sá munur er þó gerður samkvæmt eðli málsins, að gert er ráð fyrir því, að slíkar myndir yrðu að jafnaði birtar í heild.

Um 3. málsg. Hér er ákveðið, að þegar tilgangur með birtingu mynda eða teikninga er almenn kynning lista, þá skuli höfundur eiga rétt til þóknunar, ef birtar eru myndir af tveimur verkum hans eða fleiri. Slík kynning fer einkum fram í blöðum og tímaritum, og þykir ekki ástæða til, að höfundar leggi þeim til gjaldfrjálst efni. Þar sem ekki þarf að leita samþykkis höfundar til birtingarinnar, er hér um afnotakvöð að ræða.

Um 15. gr.

Efni þessarar greinar er að greiða fyrir almennri fréttapjónustu blaða og út-varps, að því er varðar dægurviðburði og dægurgreinar um þjóðmál.

Um 1. málsg. Í 16. gr. laga nr. 13 frá 1905 var blöðum og tímaritum leyfð eftir-prentun á hvers konar greinum úr öðrum blöðum og tímaritum, ef þess var ekki getið, að eftirprentun væri hönnuð. Með 2. gr. laga nr. 74 frá 1947 var heimildin þrengd í samræmi við 2. tölul. 9. gr. Bernarsáttmálans, þannig að hún nær nú að-eins til greina um hagfræðileg efni, stjórnmál eða trúmál. Eru þessi ákvæði tekin upp hér og jafnframt látin ná til útvarps.

Um 2. málsg. Blöðum, tímaritum og útvarpi er hér veitt rýmri heimild en leiðir af ákvæðum 2. málsg. 14. gr. til birtingar mynda af listaverkum án samþykkis höfunda. Þó verður að gæta þess skilyrðis, að birting myndar sé í nægilega nánú sam-bandi við frásögn af dægurviðburði. Undantekningin í síðara málslið er gerð til að spilla ekki atvinnu þeirra, sem framleiða myndir til birtingar í blöðum eða tíma-ritum.

Um 3. málsg. Ákvæði þetta er sett í samræmi við 10. gr. a Bernarsáttmálans. Í frásögn um dægurviðburðinn eða sýningu hans verður hlutur verksins að vera aukaatriði. Ella verður að leita samþykkis höfundar og greiða honum þóknun eftir venjulegum reglum. Undir ákvæði 3. málsg. falla allar tegundir verndaðra verka.

Um 16. gr.

Um 1. málsg. Réttur höfunda er ekki látinn standa því í vegi, að mönnum sé frjálst að taka myndir utan húss og birta þær, þó að vernduð listaverk, sem þar hefur verið valinn fastur staður, verði með á myndinni eða jafnvel aðalefni henn-ar. Gildir einu, hvort listaverkið er í opinberri eign eða einkaeign. Ekki nær heimild-in til að gera líkan af slíku listaverki nema til einkanota, sbr. 11. gr. Í samræmi við meginreglur höfundaréttar er höfundi áskilinn réttur til þóknunar, ef myndir af listaverki eru hagnýttar í ávinningsskyni, t. d. með sölu póstkorta af þeim. Birting slíkra mynda í blöðum, tímaritum eða útvarpi þykir þó ekki vera slíkt atvinnuatriði, að ástæða sé til að láta ákvæði um greiðsluskyldu ná til þeirra.

Um 2. málsg. Ástæður til þessa ákvæðis eru hinar sömu, sem um ræðir í 1. málsg., enda nær það aðeins til mynda, sem teknar eru af byggingum utan frá. Ekki veitir ákvæðið rétt til birtingar á teikningum eða líkönnum af mannvirki, sem nýttur verndar eftir reglum um byggingarlist.

Um 17. gr.

Um 1. málsg. Með gr. þessari er lögð sú afnotakvöð á vernduð verk höfunda, að leyft er að taka án samþykkis þeirra verk eða hluta af verkum í safnverk, sbr. 6. gr., sem ætluð eru til notkunar við guðsþjónustu, skólakennslu eða útvarps-kennslu. Ákvæði um þetta efni eru nú í b-lið 15. gr. laga nr. 13 frá 1905, en á þeim eru gerðar nokkrar breytingar, eins og hér skal rakið. Sbr. og 2. tölul. 10. gr. Bernar-sáttmálans.

Gert er að skilyrði fyrir heimildinni, að í safnverki séu verk eða kaflar úr verkum margra höfunda. Er því óheimilt að gefa út t. d. úrval úr verkum eins höfundar eða fárra.

Heimildin tekur, eins og í gildandi lögum, til skólabóka. Verða bækurnar því að vera gefnar út í því skyni, að þær séu notaðar við kennslu í opinberum skólum, hærri eða lægri, eða einkaskólum. Hins vegar er hér felld niður heimild gildandi laga um upptöku verndaðra verka í almennar lesbækur, svo sem úrval sönglaga-texta o. fl.

Heimildin um upptöku verndaðra verka í safnverk til notkunar við guðsþjónustu og útvarpskennslu er nýmæli.

Þá er það og nýmæli, að taka megi með í safnverk án samþykkis höfundar myndir eða teikningar af listaverkum o. fl. í sambandi við meginmál ritanna.

Biðtíminn, frá því að verk kom út og þangað til taka má það eða hluta af því í safnverk, er hér ákveðinn 5 ár, en er nú 2 ár, sbr. b-lið 15. gr. laga nr. 13 frá 1905.

Um 2. málsg. Ákvæði þetta er nýmæli. Á höfundur ekki að þurfa að hlíta því, að verk hans sé að honum forspurðum tekið upp í safnrit, sem dregið getur úr sölu hans eigin rita.

Um 3. málsg. Safnverk þau, sem grein þessi fjallar um, eru ekki þess eðlis, að ástæða sé til að skylda höfunda til að leggja þeim til efni án greiðslu.

Um 18. gr.

Eftir að upp voru fundin handhæg tæki handa almenningi til upptöku hljóma og endurflutnings, hafa þau, einkum segulbandstækin, víða erlendis verið tekin til notkunar í skólum til að auðvelda og bæta kennslu í ýmsum námsgreinum, og þó sérstaklega tungumálakennslu. Eru ákvæði, sem að þessu lúta, tekin í ýmis ný höfundalög. Er og auðvelt að haga framkvæmd þannig, að ekki verði hag höfunda til hnekkis.

Hér skiptir ekki máli önnur upptaka en á vernduðu efni. Er þess þá fyrst að geta, að í 2. málsg. er gert óheimilt að taka upp efni af hljómplötum eða öðrum hljóðritum, sem eru til sölu á almennum markaði, svo að upptakan spilli ekki fyrir sölu þeirra. Ná ákvæði greinarinnar því aðallega til hljóðritunar á efni, sem í útvarpi er flutt. Oft getur verið hagkvæmt að taka þannig upp útvarpsefni, sem sérstaklega er ætlað skólum eða flutt til kennslu, og endurflytja það á þeim tímum, sem bezt hentar hverjum skóla fyrir sig samkvæmt stundaskrá hans. Líka getur komið sér vel að endurtaka sama efni mörgum sinnum. Og þó að ekki sé um skólaútvarp að ræða, getur upptaka annars efnis orðið nemendum að miklum notum, t. d. að heyra lestrarlag góðra upplesara, framburð erlendra manna, sem í útvarp tala á sínu tungumáli, o. s. frv. Hér hefur höfundur fengið greiðslu fyrir flutninginn frá útvarpsstofnuninni, og skiptir hann litlu máli, þó að efni sé endurflutt innan skólans.

Greinin heimilar aðeins bráðabirgðaupptöku, en ekki gerð varanlegra hljóðrita. Og ekki má nota hljóðritin nema í kennsluskyni. Er fræðslumálastjórn (þ. e. menntamálaráðuneyti) falin framkvæmd og forsjá þessara mála.

Um 19. gr.

Fyrri máls. miðar að því að greiða fyrir útgáfu á bókum með blindralettri og þarfnast ekki skýringar. Síðari máls. lýtur að því, að í heyrnar- og málleysingjaskólum þykir hentugt að ljósmynda lestrarefni á filmur og sýna það í stækkuðu formi á tjaldi til afnota við kennsluna.

Um 20. gr.

Tíðkæpt hefur í höfundalögum að gera tiltekna takmarkanir á einkarétti ljóðskálda til eintakagerðar og birtingar á verkum sínum í þágu tónlistar og til að efla útbreiðslu hennar. Eru takmarkanir þessar mismunandi viðtækar í höfundalögum.

Í c-lið 15. gr. laga nr. 13 frá 1905 eru nú ákvæði um þetta efni. Þar er meðal annars heimilað að prenta án samþykkis höfundar „áður útgefin kvæði sem texta, þegar sönglög eru gefin út“. Samsvarandi ákvæði er ekki tekið í frv. þetta, og þykir rétt að gera grein fyrir ástæðum til þess. Fyrir ákvæðinu hafa að jafnaði verið færð þau rök, að tónsmíðar séu oft í svo nánum listtengslum við texta þann, kvæði eða ljóð, sem þau eru gerð við, að ekki megi rjúfa það samband. Hagsmunir ljóðskáldsins eigi ekki að standa í vegi fyrir opinberri kynningu lagsins. Þessi rök eru mjög einhliða. Ef litið er til hagsmuna höfundar ljóðsins, þá er auðsjáanlega nærri honum gengið með því að gera hann varnarlausan fyrir útgáfu ljóðs hans í sambandi við lag, sem kann að vera því ósamboðið. Með slíkri heimild er opnuð leið til þess, að ljóð þjóðskálda séu að þeim forspurðum gefin út sem texti við léleg dægurlög á nótnaheftum eða hljómplötum. Á það er einnig að líta, að oftast mundu ljóðskáld leyfa útgáfu texta ásamt lagi, sem honum hæfir.

Í stað slíkrar eintakagerðar af ljóði og lagi sameiginlega, sem hér var getið, er í 20. gr. veitt heimild til að nota einstök kvæði eða kafla úr stærri verkum ljóðskálda án samþykkis þeirra, þegar lög eru sungin opinberlega á hljótleikum. Er tónskáldinu þá veittur kostur á að koma lagi sínu á framfæri í sambandi við ljóðið. Ákvæðið er þó ekki við það bundið, að lagið hafi verið samið við ljóðið, og má því á hljótleikum m. a. nota yngra ljóð við eldra lag. Þá er látin haldast heimild í c-lið 15. gr. laga nr. 13 frá 1905 til að prenta á söngskrár án samþykkis höfundar þau kvæði eða hluta af ljóðum, sem á hljótleikum eru sungin. Prentunin verður þó að vera án nótna, því að rétt þykir að sporna við útgáfu ljóðs og lags sameiginlega án samþykkis réttra hlutaðeigenda. Með því að hljótleikar eru venjulega haldnir í ávinningsस्कyni, er höfundi söngtexta áskilinn réttur til þóknunar.

Um 21. gr.

Í 2. málsgr. 2. gr. laga nr. 49 frá 1943 er leyfður opinber flutningur bókmenntaverka og tónverka í ýmsum tilvikum án samþykkis höfunda og án greiðslu til þeirra. Ákvæðin í 1. og 4. tölul. um flutning við guðsþjónustu og fræðslustarfsemi eiga ekki beina hliðstæðu í gildandi lögum, en efni þeirra mundi að sumu leyti falla undir almenn ákvæði í 2. gr. laga nr. 49 frá 1943. Samsvarandi ákvæði eru í hinum nýju norrænu höfundalögum. Í Bernarsáttmálanum eru engar reglur, sem svara til efnis þessarar greinar, en í aðalgreinargerð fyrir honum í Brüssel 1948 er þess getið, að heimilt sé að setja slíkar reglur í höfundalög aðildarríkjanna.

Ákvæði greinarinnar eiga ekki við um öll vernduð verk, heldur aðeins bókmenntaverk og tónverk. Leiksviðsverk eru þó undanskilin. Þykir ekki rétt að leyfa flutning þeirra án samþykkis höfunda í þeim tilvikum, sem greinin fjallar um, með því að miklu máli skiptir um fjárhagsleg afnot slíkra verka, hvar og hvenær leiksýningar fara fram, t. d. að sjónleikur sé ekki sýndur samtímis á fleiri stöðum en einum í sama bæ eða borg. Ákvæði greinarinnar taka að sjálfsögðu ekki til kvikmynda.

Flytja má að frjálsum þau ein verk, sem út hafa verði gefin, sbr. 2. málsgr. 2. gr. Það nægir því ekki, að verk hafi verið birt með öðrum hætti, svo sem með flutningi einum saman á samkomum, í útvarpi o. s. frv.

Greinin heimilar ekki eintakagerð að neinu leyti og því ekki heldur rétt til útgáfu verks.

Ákvæði 1. tölul. eiga við um almenna fræðslustarfsemi í skólum og útvarpi. Höfundi ber þóknun, ef greitt er sérstaklega fyrir flutninginn. Aftur á móti ber höfundum ekki þóknun, ef ekki kemur sérstök greiðsla fyrir kynninguna, svo sem þegar kennari annast hana, útvarpstónlist er dreift í skólum eða hljómplötur þar leiknar.

Ákvæði 2. tölul. gilda um samkomur, þar sem aðgöngueyrir er tekinn, en haldnar eru í sérstökum tilgangi, eins og þar greinir. Gert er að skilyrði, að listflytjendur taki ekki laun fyrir flutninginn.

Fyrirmæli 3. tölul. eru tekin óbreytt úr gildandi lögum að efni til. Það skilur aðallega 2. og 3. tölul., að í 3. tölul. er gert að skilyrði, að ekki sé um samkomu í ávinningsskyni að ræða. Þó má taka aðgöngueyri, ef hann er ekki hærri en svarar beinum tilkostnaði. Hér gildir einnig það skilyrði, að listflytjendum sé ekki greidd þóknun.

Í 4. tölul. er heimilaður opinber flutningur verka við guðsþjónustu og aðrar kirkjulegar embættisathafnir. Undir ákvæðið fellur einnig útvarp á greindum athöfnum, og ekki skiptir máli, þó að þær fari fram eftir beiðni einstaklinga, t. d. kirkjubrúðkaup eða jarðarfarir. Hins vegar nær ákvæðið ekki til sjálfstæðra kirkjuhljótleika. Höfundum er hér áskilin þóknun, enda eru afnot af verkum höfunda sálma og sálmalaga að mestu bundin við kirkjuathafnir.

Um 22. gr.

Þess er getið í umsögn um 9. gr., að ákvæðum 8. gr. laga nr. 13 frá 1905 sé í frv. þessu skipt á milli 9. og 22. gr. Eru verk, sem falla undir 9. gr., gerð algerlega óháð höfundarétti, en hér í 22. gr. er verndin mjög takmörkuð, en höfundum þó áskilinn réttur til safnverka, sbr. 3. málsg., auk þess sem þeir njóta um verk sín verndar 4. gr., sbr. 26. gr. Í 2. gr. a í Bernarsáttmálanum er leyft að setja í höfundalög þær takmarkanir á höfundarétti, sem hér greinir.

Um 1. málsg. Hér ræðir um samkomur, sem haldnar eru af opinberri hálfu og fulltrúar eru til kjörnir, svo sem Alþingi, sveitarstjórnarfundir, Kirkjuþing o. fl. Hins vegar nær heimildin ekki til þess, er sérstakir embættismannaflokkar koma saman til að ræða málefni stéttar sinnar, t. d. á prestastefnu, dómarafélagsfundum o. s. frv. Undir ákvæðið falla enn síður samkomur, sem eru einkaeðlis, t. d. samkomur verkalýðssambanda eða atvinnurekendasambanda.

Ekki er heimilt að birta aðrar umræður en þær, sem fram fara á opnum fundum, og ekki önnur gögn, þótt fram séu lögð, en þau, sem fundarstörf varða og talið geta beinn þáttur í þeim. Er því ekki heimilt að birta gögn í heild, sem háð eru höfundarétti annars en þess, sem leggur þau fram, t. d. álitserð til rökstuðnings framkominnar tillögu, en vitanlega má sem ella segja almennt frá efni þeirra, sbr. umsögn um 3. gr.

Þá er og í 1. málsg. fylgt dæmi erlendra höfundalaga og Bernarsáttmálans svo og alþjóðlegri venju um frjálsa birtingu þess, sem fram fer á opnum dómþingum.

Ekki þykir rétt að heimila frjálsa eintakagerð eða birtingu á verkum, sem fyrir koma í starfsemi opinberra starfsmanna á sviði framkvæmdarvalds, fram yfir það, sem í 9. gr. er ákveðið. Er ógerlegt að greina þar almennt á milli þess, sem varðar einstaklinga og opinbera hagsmuni.

Um 2. málsg. Heimild 1. málsg. er hér látin gilda um samkomur, sem ekki þurfa að vera haldnar af opinberri hálfu, en geta verið það. Sett er það skilyrði, eins og í 1. málsg., að almenningur eigi aðgang að samkomunni. Ef svo er eigi, en t. d. blaðamönnum, boðið, hafa þeir aðeins heimild til að segja almennt frá efni umræðna, en ekki til að birta þær í heild, nema það sé leyft sérstaklega. Í 8. gr. laga nr. 13 frá 1905 er birtingarheimildin látin ná til umræðna á hvers konar samkomum, sem almenningur á aðgang að, en hér er gerð sú takmörkun, að umræður fari fram um málefni, sem varða almenna hagsmuni, hvort heldur í viðtækum skilningi, t. d. um stjórnsmál á opinberum þingmálafundum, eða um sérstök málefni, t. d. flugmál, aðflutningsbann á áfengi o. s. frv. Ef stofnað er til sams konar umræðna í útvarpi, má og birta þær, t. d. kosningaræður stjórnsmálaflokka og dagskráratríði, þar sem stefnt er saman mönnum undir fundarstjórn til að ræða almenn málefni.

Um 3. málsg. Um rétt þann, sem hér er áskilinn, gilda almennar reglur um safnverk, sbr. umsögn um 6. gr. Samkvæmt 2. gr. a (3) í Bernarsáttmálanum er aðildarríkjunum ekki heimilt að svipta höfunda þeim rétti, sem hér greinir.

Um 23. gr.

Um 1. málsg. Hér eru tekin upp óbreytt að efni ákvæði 1. málsg. 2. gr. laga nr. 49 frá 1943 um heimild útvarpsstofnunar til flutnings á bókmenntaverkum og tónverkum án samþykkis höfunda, ef fullnægt er sérstökum skilyrðum, m. a. um greiðslu fyrir flutninginn. Slík ákvæði um afnotakvöð eru talin heimil samkvæmt 11. gr. a (2) Bernarsáttmálans. Þess skal getið, að reglur gildandi laga um þetta efni, sem hér er gert ráð fyrir að haldist, eru viðtækari en samsvarandi ákvæði í norrænu höfundalögunum. Þar er gert að skilyrði, að samningar hafi tekizt milli útvarpsstofnunar annars vegar og stéttarsambanda höfunda hins vegar, og nær afnotakvöðin þá aðeins til höfunda, sem standa utan stéttarsambandanna. Ekki þykir næg ástæða til að þrengja heimild útvarpsstofnana frá því, sem nú gildir. Er ekki heldur líklegt, að í framkvæmdinni verði almennt notuð viðtækari afnotakvöð en annars staðar á Norðurlöndum, því að ætla má, að hér verði höfð sama skipan og þar um samninga útvarpsstofnana við stéttarsambönd höfunda. Ber þá að fara eftir samningunum í samskiptum við félagsbundna höfunda, en eftir afnotakvöðinni, að því er tekur til hinna ófélagsbundnu.

Síðasti másl. 1. málsg. er nýmæli. Þykir ekki rétt að láta afnotakvöðina taka til leiksviðsverka af sömu ástæðum sem um slík verk greinir í umsögn um 21. gr. Þá telst og rétt að leyfa höfundum að leggja bann við flutningi tiltekinna verka, sbr. meginregluna í 4. gr. Gildir það einnig um höfunda, sem að allsherjarsamningum standa.

Um 2. málsg. Almennt er viðurkennt, að útvarpsstofnunum sé nauðsynlegt vegna starfsemi sinnar að hafa heimild til bráðabirgðaupptöku til sjálfs sín nota. Eru ákvæði 2. málsg. um þetta í samræmi við ákvæði í 11. gr. a (3) Bernarsáttmálans og 2. tölul. 7. gr. Rómarsáttmálans frá 1961 um vernd listflytjenda o. fl.

Um 24. gr.

Grein þessi fjallar um eignarumráð á eintökum af bókmenntaverkum og tónverkum. Um eintök af listaverkum er rætt í 25. gr.

Í höfundarétti er viðurkennt, að almennt eigi eigandi eintaks af bókmenntaverki eða tónverki, t. d. bók, nótnahefti eða hljómplötu, að hafa sömu eignarréttarheimildir að því sem hverjum öðrum líkamlegum hlut, enda virði hann sem aðrir einkarétt höfundar til eintakagerðar og opinbers flutnings á verkinu. Spurning hefur einkum risið um afstöðu höfunda til útlána á bókum til almennings frá opinberum bókasöfnum, en um það gilda nú lög nr. 22/1963.

Útleiga frá verzlunum á bókum, hljómplötum eða öðrum eintökum bókmenntaverka eða tónverka hefur ekki tíðkapt hér. Þykir því ekki ástæða til að setja reglur, sem þar að lúta, í frv. þetta. Þó er í 2. másl. tekin upp regla um útleigu og útlán tónverka á nótum. Sú regla er á því reist, að tónverk séu yfirleitt gefin út í mjög litlu upplagi, og mundi það spilla tilfinnanlega fyrir sölu slíkra eintaka, ef útleiga eða útlán á þeim til almennings væri heimiluð.

Um 25. gr.

Reglur um eignarumráð á eintökum listaverka, t. d. málverka og höggmynda, hljóta að sumu leyti að verða með öðrum hætti en á eintökum bókmenntaverka og tónverka, sbr. 24. gr. Um listaverk er titt, að af þeim er gert aðeins eitt eintak, og jafnvel þó að eintök séu fleiri, hafa eftirmyndanir oft ekki sama gildi og frumverkið. Sá, sem eignast eintak af listaverki, öðlast ekki þar með höfundarétt að því. Hins vegar fær hann venjuleg eigandaumráð yfir eintakinu, sem þó eru háð tilteknum takmörkunum vegna höfundaréttar í höndum annars aðilja. Svo getur einnig verið, að eiganda listaverks séu veittar rýmri heimildir en öðrum mönnum til eftirmyndunar af því, sbr. 2.—4. málsg. Þegar um þetta eru settar reglur, verður að taka tillit til hagsmuna beggja, höfundar og eiganda eintaksins, og láta

ríkari hagsmuni ganga fyrir þeim, sem veigaminni eru, eins og venja er til. En við slíkan samjöfnuð verða menn ekki alltaf á einu máli, enda er úr þessu efni leyst með mismunandi hætti í höfundalögum.

Um 1. málsg. Hér eru aðalákvæði um ráðstöfunarrétt á listaverkum. Tekið er fram, að eiganda eintaks af listaverki sé heimilt að láta það af hendi. Honum er því frjáls sala þess, lán eða leiga, nema annað hafi verið áskilið, er hann eignaðist það, eða hömlur á afhendingu séu ákveðnar í lögum, sbr. 9. og 10. gr. í lögum um Listasafn Íslands nr. 53 frá 1961.

Það er alkunna, að verk ýmissa frægra listamanna hafa verið lítils metin í upphafi listaferils þeirra og stundum lengur. En þegar augu manna opnuðust fyrir listagildi verkanna, stigu þau í verði, og rann þá ágóðinn af verðhækkuninni í vasa þeirra, sem listaverkin höfðu keypt af höfundum á sínum tíma fyrir lítið fé. Til þess að rétta að nokkru hlut höfunda, þegar þannig hefur staðið á, hafa nokkur lönd tekið upp í höfundalög sín ákvæði um, að þegar listaverk eru seld á opinberu uppboði, skuli tiltekinn hluti söluverðs, allt að 6% renna til höfundarins eða annarra handhafa höfundaréttar. Hefur þessi réttur verið nefndur fylgiréttur (*droit de suite*). Sum lönd, svo sem Frakkland og Belgía, láta hlut höfundar vera óháðan því, hvort listaverkið hefur hækkað í verði frá síðustu sölu, en önnur, svo sem Ítalía, veita höfundum aðeins hlutdeild í verðhækkun verksins. Í 14. gr. b í Bernarsáttmálanum er gert ráð fyrir, að aðildarríkin kunni að setja slík fylgiréttarákvæði í höfundalög sín, en ekki er þeim gert skylt að gera það. Ákvæði um fylgirétt hafa ekki verið tekin upp í norrænu höfundalögum, enda telja nefndir þær, sem unnu að undirbúningi laganna, reynslu hafa sýnt, að fyrirkomulag þetta hafi orðið höfundum að litlum notum í þeim löndum, sem hafa lögfest það. Eins og sölu listaverka er háttáð hér á landi, virðist ekki vera næg ástæða til að taka ákvæði um fylgirétt upp í lögum.

Fyrirmæli 1. málsg. hagna ekki við einkarétti höfundar til að gera breytingar á verkum sínum, sbr. og 4. gr. Eiganda listaverks er því óheimilt að gera breytingu á því í öðrum tilvikum en þeim, sem getur í 13. gr.

Í 3. gr. er höfundum veittur einkaréttur til að sýna verk sín opinberlega. Er þá spurning um, hvort eða að hverju leyti þessi réttur hans á að sæta takmörkunum vegna afhendingar listaverks í hendur annars aðilja. Í flestum höfundalögum, þar á meðal hinum norrænu, er eiganda listaverks veittur ótakmarkaður réttur til að sýna það opinberlega, m. a. á listsýningum. Í c-lið 1. gr. laga nr. 49 frá 1943 er gagnstæð regla. Höfundur er þar látinn halda óskertum rétti til að sýna listaverk opinberlega, í hvaða skyni sem það er, þó að það sé í einkaeign. Undantekning er aðeins gerð um einkasöfn, sem opin eru almenningi samkvæmt staðfestri reglugerð. Auðsætt er, að þessi regla gildandi laga er of víðtæk. Ekki er ástæða til að meina eiganda að sýna listaverkið hverjum þeim, sem þess óskar, enda væri bann við því yfirleitt ekki höfundum í hag. Af söluheimild eiganda leiðir einnig, að hann verður að hafa rétt til að auglýsa það og kynna í söluskyni, m. a. með því að hafa það til sölu í listmunaverzlunum eða á listmunauppboðum. Um kynningu listaverka á listsýningum koma þó sérstök sjónarmið til greina. Um það hefur eigandi venjulega lítilla eða engra hagsmuna að gæta. Hins vegar skiptir höfund mjög miklu máli, hvornig fer um val verka hans á opinberar listsýningar, innanlands eða utan, þar sem listrænt gildi verka hans er metið og samanburður gerður á þeim og verkum annarra listamanna. Höfundur á ekki að þurfa að hlíta því, að slíkt val sé í höndum óviðkomandi aðilja, e. t. v. lítt vinveittra og með ólíkar listskoðanir. Ákvæði 4. gr. veita honum hér engan veginn næga vernd, þar sem breitt bil er á milli þess, hvort höfundur telur heppilegt að setja tiltekið verk á listsýningu og hvort sýning þess yrði talin honum til vansæmdar.

Samkvæmt því sem að framan segir, er í 1. málsg. gert að aðalreglu, að eigandi listaverks hafi rétt til að kynna það almenningi, en einkaréttur höfundar látinn

haldast um listsýningar. Sá einkaréttur er þó ekki látinn ná til listasafna, sem opin eru almenningi samkvæmt staðfestri reglugerð. Er eiganda þá einnig heimilt að afhenda slíkum, söfnum listaverkið. Það skal tekið fram, að þó að höfundur hafi einkarétt til að kynna verk sín á listsýningum, þá leiðir ekki af því, að eiganda sé skylt að láta listaverk af hendi í því skyni, nema svo hafi verið um samið. Sama er að segja um afhendingu þess til að gera eftirmyndir af því.

Um 2.—4. málsg. Hér eru gerðar smávægilegar undantekningar frá einkarétti höfundar til eintakagerðar. Lúta þær eingöngu að myndatöku, en ekki öðrum tegundum eftirgerðar.

Um 5. málsg. Í þessari málsg. er gerð almenn takmörkun á einkarétti höfundar samkvæmt 3. gr., að því er tekur til andlitsmynda. Þeir, sem slíkar myndir panta sjálfum sér til eignar eða í gjafaskyni, munu ógjarnan vilja, að eftirmyndir séu almennt á boðstólum, þar sem það getur dregið úr gildi frumverksins. Höfundur heldur, þrátt fyrir ákvæðið, höfundarétti að verkinu, getur t. d. hindrað, að því sé breytt, eftirmyndir gerðar af því, að það sé sett á listsýningar o. s. frv.

Um 26. gr.

Um 1. málsg. Með því að í þessum kafla er í ýmsum tilvikum heimiluð eintakagerð af verki og opinber birting þess án samþykkis höfundar, þykir rétt að taka fram, að ákvæði 4. gr. um vernd á höfundarheiðri nái til slíkrar eintakagerðar og birtingar.

Um 2. málsg. Þegar verk höfundar er notað til birtingar eftir þessum kafla án samþykkis hans eða annarra handhafa höfundaréttar, ber þeim, sem það gerir, að geta heimildar þeirrar, sem eftir er farið, ef unnt er, t. d. þegar vitnað er til rita samkvæmt 14. gr.

Um 3. málsg. Ákvæði þetta á að koma í veg fyrir, að þegar eintök af verki eru gerð samkvæmt þessum kafla án samþykkis höfundar, sé verki breytt, nema að því leyti sem ekki verður hjá því komizt, t. d. vegna annarrar leyfilegrar tækni við eftirgerðina.

Um III. kafla.

Höfundur einn hefur höfundarétt að verki, þegar það verður til, sbr. 1. gr. Í þessum kafla eru ákvæði um, með hverjum hætti höfundaréttur getur flutzt úr höndum höfundar til annars aðilja og síðan gengið manna á milli. Þess má geta, að vegna samnings, m. a. starfssamnings, getur höfundaréttur fallið í skaut öðrum aðilja en höfundi, um leið og verkið verður til, en til grundvallar því liggur hinn upphaflegi réttur höfundar, enda helzt þá hjá honum sá réttur, sem ekki verður framseldur, sbr. 4. gr. og 1. málsg. 27. gr.

Framsäl á höfundarétti vîkur að ýmsu leyti frá almennum reglum um afsäl á eignarrétti að líkamlegum hlutum. Til þess liggja tvenn meginrök. Þar sem andlag höfundaréttar er hvorki líkamlegt né staðbundið, er unnt að hafa samtímis á mörgum stöðum bæði hin sömu og mismunandi afnot verksins, án þess að til árekstrar þurfi að koma. Í öðru lagi verður að taka meira tillit til persónulegra hagsmuna höfundar við hin fjárhagslegu afnot verksins en venjulegt er um eigendur líkamlegra muna.

Í 27.—31. gr. ræðir um yfîrfærslu höfundaréttar með löggerningi í lifanda lífi, vegna hjúskapar, arfs og lögsóknar skuldheimtumanna. Í 32.—42. gr. eru svo reglur um sérstakar tegundir samninga, sem gerðir eru í sambandi við yfîrfærslu höfundaréttar í heild eða að hluta. Þar er þó aðeins um nokkrar meginreglur að ræða, sem í framkvæmd verður að fylla með almennum réttarreglum. Eins og ráða má af orðalagi nefndra greina, koma ákvæði þeirra því aðeins til framkvæmdar, að ekki sé á annan veg samið, nema tekið sé fram sérstaklega, að regla sé ófrávikjanleg, sbr. 37. gr.

Um 27. gr.

Um 1. málsg. Framsal á höfundarétti getur aðeins tekið til hins fjárhagslega réttar höfundar, og þá sérstaklega einkaréttar hans eftir 3. gr. til eintakagerðar af verki og birtingar þess. Þó að afsal á hreinum persónuréttindum sé ekki gilt eftir almennum reglum, er samt tekið fram hér til öryggis, að óheimilt sé framsal á rétti höfundar eftir 4. gr.

Framselja má höfundarétt (þ. e. hinn fjárhagslega rétt) í heild og einnig sér í lagi tilteknar heimildir, er í honum felast. Í sumum höfundalögum er aðeins leyft framsal tiltekinna afnotaheimilda, en ekki réttarins í heild, sbr. t. d. ákvæði þýzkra höfundalaga um *Nutzungsrechte*. Ekki þykir ástæða til að taka upp slíka reglu, enda unnt að ná svipaðri niðurstöðu og um heildarframsal með upptalningu hinna mismunandi greina afnotaheimilda. Annað mál er það, að í framkvæmd er tíðast framsal á tilteknum afnotarétti.

Gerningar um framsal á einstökum heimildum, sem höfundarétti fylgja, geta verið mjög fjölbreytilegir að efni innan hverrar bókmenntagreinar eða listgreinar. T. d. er unnt að gera sér í lagi samninga um útgáfu á riti í bókarformi, þýðingu á því og notkun þess til að semja eftir því leikrit og kvikmyndahandrit. Semja má um útgáfu á tónverki á nótum eða með upptöku á hljómplötur o. s. frv. Þá getur framsal í einstökum tilvikum verið staðbundið eða tímabundið, t. d. framsal á einkarétti til að sýna ákveðið leikrit um eins árs skeið í tiltekinni borg. Sérstaklega má nefna, að framsal til eintakagerðar felur ekki í sér rétt til flutnings eða sýningar og gagnkvæmt, nema það verði talið fólgið í samningi eða helgist af venju. Það leiðir af sjálfu sér, að framsalshafi öðlast ekki rétt til annarra afnota af verkinu en áskilið er í samningi eða verður talið í honum fólgið.

Framsali getur fylgt einkaréttur til þeirra afnota, sem gerningur fjallar um, og er höfundi þá óheimilt að veita öðrum sams konar afnot, meðan réttur framsalshafa stendur, og að neyta þeirra sjálfur. Er það tíðast um útgáfusamninga og heimildir til leiksýninga í tilteknum hæjum eða borgum. Þegar ekki er veittur einkaréttur, er afnotaheimildin nefnd leyfisréttur (*licence*), og má höfundur þá neyta sama réttar við hlið leyfishafa eða veita hann öðrum. Svo er t. d. venjulega, þegar veitt er leyfi til flutnings tónverka í útvarpi eða á tilteknum stöðum.

Þegar samtök höfunda hafa fengið rétt til að koma fram fyrir þeirra hönd, er venjulega um umboð að ræða, en ekki framsal á höfundarétti.

Um 2. málsg. Um reglu þá, sem felst í þessari málsg., hefur áður verið getið í umsögn um 25. gr.

Um 28. gr.

Um 1. málsg. Rétt þykir að taka fram, að framsal til eintakagerðar, í hverri mynd sem er, eða til sýningar, flutnings og annarrar birtingar á verki, hefur ekki í för með sér rétt til að gera breytingar á því, nema höfundur eða annar réttur hlutaðeigandi hafi veitt til þess sérstakt leyfi. Ef framsalsréttar verður ekki neytt án breytingar, mundi réttur til hennar oft felast þegjandi í samningnum, en ella verður að leita leyfis framseljanda. Það telst ekki breyting á riti, þó að útgefandi láti leiðrétta eða samræma stafsetningu, greinarmerkjaskipun o. s. frv., nema ljóst sé, að höfundur hafi viljað hafa þetta með þeim hætti, sem í handriti stendur.

Um 2. málsg. Ákvæði þetta um bann við framsali framsalshafa er á því reist, að höfundur skiptir miklu máli, hver fer með hinn framselda rétt. Ef höfundur hefur t. d. selt góðkunnu útgáfufyrirtæki útgáfurétt að riti, þarf hann ekki að hlíta því, að það framselji réttinn til annars fyrirtækis, sem hefur miður gott orð á sér. Enn ljósara er þetta þó um leyfi eða framsal á flutningsrétti á tónverki til söngvara eða hljómsveitar eða á leikriti til sýningar í tilteknu leikhúsi. Sú undantekning er gerð, að framselja má réttinn ásamt fyrirtæki því, sem hann hefur fengið, enda má ætla, að það skerði ekki hag framseljanda. Síðari másl. er í samræmi við almennar reglur.

Um 29. gr.

Heimild þessarar greinar til að meta gerning ógildan að öllu leyti eða nokkru er áþekkt fyrirmæli í 34. gr. laga um váttryggingarsamninga nr. 20 frá 1954. Heimild til ógildingar samkvæmt fyrri skilyrðinu, þ. e. ef gerningurinn mundi leiða til bersýnilega ósanngjarnrar niðurstöðu, er viðtækari en ógildingarheimildir samkvæmt 32. gr. laga nr. 7 frá 1936 og 7. gr. laga nr. 58 frá 1960, þar sem hér má eftir 29. gr. einnig meta til ógildingar atvik, sem gerzt hafa eftir lok samningsgerðar. Ástæður til setningar þessa ákvæðis eru einkum þær, að oft er erfitt fyrir höfunda, einkum á ungum aldri, að meta fjárgildi verka sinna. Handrit, sem lágu verði er selt, getur orðið metsölubók, og samningar, einkum þeir, sem gerðir eru til langs tíma, verða þá oft ósanngjarnir. En ákvæðið má einnig nota í hag framsalshafa, t. d. þegar útgáfuréttur að skáldsögu er keyptur háu verði, en hún reynist stæling á eldra verki og því gildislítil. Enn má vera, að eftir gerð framsalsgernings verði fundnar upp nýjar aðferðir til hagnýtingar á verkinu, og er þá réttmætt, að höfundur njóti góðs af því. Kæmi þetta einkum til greina, þegar höfundaréttur er framseldur í heild.

Um 30. gr.

Um 1. málsg. Ákveðið var í 17. gr. laga um fjármál hjóna nr. 3 frá 1900, sem nú eru úr gildi numin, að rithöfundaréttur og sams konar réttindi skuli vera sér-eign höfundar, en arður af þeim renna í félagsbúið, nema öðruvísi sé ákveðið í lögum, kaupmála eða annarri lögmati ráðstöfun. Sams konar ákvæði eru ekki í gildandi lögum um réttindi og skyldur hjóna nr. 20 frá 1923, en í stað þess segir í 2. málsg. 17. gr., að þegar annað hjóna eigi réttindi, sem ekki megi afhenda eða séu að öðru leyti persónulegs eðlis, þá skuli reglur um hjúskapareign koma að svo miklu leyti til framkvæmdar, „sem þær fara ekki í bága við sérreglur þær, sem um þau réttindi gilda.“ Vafalaust er, að höfundaréttur fellur undir þessi ákvæði, en sérreglur þær, sem gert er ráð fyrir, eru ekki í skráðum lögum, að því er hann varðar. Þykir því rétt að skipa þessum málum hér.

Ákvæði 1. málsg. eru í höfuðatriðum í samræmi við framangreind fyrirmæli 17. gr. laga nr. 3 frá 1900 um þá skipun, sem höfundaréttur sætir, meðan hjónaband helzt. Mun það og vera almenn skoðun, að eftir svipuðum reglum beri að fara án skráðra lagaákvæða, þó að höfundaréttur verði nú væntanlega ekki talinn beinlínis til séreignar. Ákveðið er hér, að þessu fyrirkomulagi verði ekki breytt með kaupmála og höfundaréttur ekki að neinu leyti skertur við búskipti meðan höfundur lifir, t. d. ekki samkvæmt 52. gr. laga nr. 20 frá 1923. Sama gildir vitanlega um slit á fjárfélagi án skilnaðar. Athuga ber, að það, sem fyrir höfundarétt kemur við framsal hans, verður hjúskapareign, sbr. hins vegar 3. tölul. 23. gr. laga nr. 20 frá 1923. Þá þykir og rétt að ákveða í samræmi við almennar fræðiskoðanir, að við lát höfundar, ef hann er þá í hjónabandi, verði höfundaréttur við skipti talinn hjúskapareign hans. Verður rétturinn því tekinn með, þegar ákveðinn er húshelmingur maka og erfðahluti hans. Ekkert virðist vera því til fyrirstöðu, að höfundaréttur teljist til eigna við setu í óskiptu búi.

Um 2. málsg. Ákvæði þessi um takmarkanir á rétti skuldheimtumanna til að leita fullnustu í höfundarétti eru að mestu í samræmi við meginreglur 12. gr. laga nr. 13 frá 1905, að því undanteknu, að felldur er niður réttur til að leita fullnustu í fjárarði af verkum, sem eigi eru enn útgefin. Sá réttur er lítt raunhæfur, og þykir ekki rétt að gera verkin háð skuldheimtumönnum, áður en ákvörðun er tekin um útgáfu þeirra. Látið er haldast það fyrirmæli 12. gr. laga nr. 13 frá 1905, að hann við því að leita fullnustu í höfundarétti nái einnig til þess, er rétturinn er kominn í hendur erfingjum höfundar, þar á meðal bréferfingjum, og bætt er við, að sama gildi um húshelming maka. Þá er sett það nýmæli, að fullnustu verði einungis leitað í þeim rétti framsalshafa, sem framseljanlegur kann að vera. Höfundur, sem t. d. hefur samið við tiltekið útgáfufyrirtæki um útgáfu rits, á ekki að þurfa að sætta

sig við það, að skuldheimtumaður fyrirtækisins gangi að því og taki útgáfuréttinn í sínar hendur með lögsókn.

Um 3. málsgr. Í 1. og 2. málsgr. eru gerðar undantekningar frá almennum reglum, að því er tekur til sjálfs höfundaréttarins. Í 3. málsgr. eru svo sett fyrir-mæli um sams konar takmarkanir, að því er varðar einstök eintök af verkum höfundar, sem eru í sérstaklega nánum persónulegum tengslum við hann. Að því er handrit varðar, eru nú samsvarandi reglur í 12. gr. laga nr. 13 frá 1905. Eru ákvæði 1. og 2. málsgr. látin ná til handritanna, hvort sem verkið hefur verið út gefið eða ekki. Hins vegar gilda almennar reglur um eintök af slíkum verkum, sem út hafa verið gefin, t. d. bókaupplag, sem kann að vera í eign höfundar. Þá eru ákvæði 1. og 2. málsgr. einnig látin taka til eintaka af listaverkum, sem höfundur hefur hvorki birt opinberlega né viðurkennt, að birta megji. Er þá líka oft óvíst, að um fullgerð verk sé að ræða.

Um 31. gr.

Um 1. málsgr. Að höfundi látnum fer um höfundarétt eftir almennum reglum erfðalaga, sbr. þó 2. og 3. málsgr. Er hér tekin upp um þetta óbreytt regla 1. málsgr. 11. gr. laga nr. 13 frá 1905. Hins vegar eru felldar niður sérreglur 3. og 4. málsgr. sömu greinar um afdrif höfundaréttar, þegar höfundur lætur ekki eftir sig neinn erfingja. Gilda því um það eftir frv. almennar reglur erfðalaga, þ. e. að höfundarétturinn fellur þá til erfðafjársjóðs, sbr. VIII. kafla erfðalaga nr. 8 frá 1962. Höfundur hefur rétt til að ráðstafa höfundarétti í heild og einnig einstökum afnotaheimildum með erfðaskrá, enda sé gætt ákvæða erfðalaga um skylduarf.

Í arf fellur hinn fjárhagslegi réttur, sem í höfundarétti felst, en heimild til að halda uppi heiðri höfundar að honum látnum og átelja brot á ákvæðum 4. gr. er persónulegur réttur, sem ekki verður til arfs talinn. Eru ákvæði um upphald þess réttar í 59. gr.

Um 2. málsgr. Í 2. málsgr. 11. gr. laga nr. 13 frá 1905 er höfundi heimilað að setja í erfðaskrá tiltekin fyrirmæli um framkvæmd höfundaréttar að honum látnum, þannig að bindandi sé fyrir erfingja. Er sú regla tekin hér upp og aukin. Ákvæði 2. málsgr. eru undantekning frá hinni almennu reglu í 1. málsgr. 36. gr. fyrrnefndra erfðalaga um, að arfleifanda sé óheimilt að setja erfingja fyrirmæli um meðferð á skylduarni. Ekki hefði höfundur heldur getað lagt bönd á réttindi, sem tilheyra búshelmingi maka, nema lagaákvæði kæmi til.

Höfundi er ekki með 2. málsgr. veittur réttur til að auka erfðahluta eins skylduerfingja á kostnað annars, og ekki getur hann áskilið tilteknum skylduerfingja höfundaréttinn frammar en segir í 2. málsgr. 36. gr. erfðalaganna. En hann getur þrengt kosti erfingjanna í heild fjárhagslega með því t. d. að leggja bann við útgáfu tiltekinna verka, hvort sem þau hafa verið áður út gefin eða ekki. Honum er og heimilt að leyfa sum afnot verkanna, en hanna önnur, t. d. leyfa sýningu leikrits í leikhúsi, en leggja bann við því, að það sé kvikmyndað o. s. frv. Að sjálfsgöðu haggja slík fyrirmæli ekki rétti aðilja, þar á meðal erfingja, sem þeir kunna að hafa eignast fyrir lát höfundar. Loks er þess að geta, að höfundur getur tekið af erfingjum rétt til að annast framkvæmd höfundaréttarins að öllu eða nokkru leyti og fengið hann sérstökum tilsjónaraðilja í hendur.

Um 32. gr.

Ákvæði þessarar greinar lúta að sérstakri tegund framsalsgerninga um höfundarétt, þ. e. þegar heimild er veitt til opinbers listflutnings á verki. Þau ná því til þeirra verka einna, sem háð geta verið listflutningi, bókmenntaverka og tónverka. Samningar um kvikmyndagerð eru þó undanskildir samkvæmt 4. málsgr.

Í greininni eru ekki settar allsherjarreglur um framsal á listflutningsrétti. Um slíka samninga koma til greina almennar reglur samningsréttar og þær sérreglur, sem í þessum kafla eru settar um framsal á höfundarétti. Hér koma svo að auki nokkrar reglur til fyllingar og skýringar, og koma þær ekki til framkvæmdar, ef á annan veg er samið.

Um 1. málsgr. Leyfum til listflutnings fylgir venjulega ekki einkaréttur, og er regla 1. málsgr. við það miðuð. Þegar meta skal, hvort um einkarétt hafi verið samið, koma ekki aðeins til greina bein samningsákvæði, heldur ber og að athuga, hvað telja megi í samningi fólgið, og geta þá venjur á þessu sviði komið til álita. En sönnunarbyrði fyrir því, að um einkarétt hafi verið samið, hvílir á viðsemjanda höfundar, og komi slík sönnun ekki fram, hefur höfundur þrátt fyrir heimildina rétt til að flytja verkið sjálfur við hlið framsalshafa eða leyfa öðrum flutning þess.

Um 2. málsgr. Hér eru með tiltekinni undantekningu sett mörk fyrir tímagildi heimildarinnar, ef ekki er samið um tiltekinn tíma. Það telst óákveðinn tími, ef heimild er veitt út verndartímabilið, sbr. 43. gr. Reglan er sett með það fyrir augum, að áhættusamt getur verið fyrir höfund að binda sig um langan, óákveðinn tíma, og þó sérstaklega, þegar einkaréttur er veittur. Samt þykir rétt að láta samninga haldast, þegar samið er um tiltekinn tíma, þó að lengri sé en 3 ár, enda geta og ákvæði 29. gr. jafnan komið til álita við hlið þessarar greinar.

Ekki þykir fært að setja hér almennar skýringar- eða fyllingarreglur um það, hvort framsalshafa sé heimilt að flytja verkið víðar en á einum stað. Verður það að fara eftir venjulegri skýringu á samningnum hverju sinni.

Um 3. málsgr. Tómlæti framsalshafa um notkun heimildar er hér látið valda því, að einkaréttur hans fellur niður, en samt sem áður heldur hann rétti til flutnings verksins út tímabilið við hlið höfundar eða þeirra, sem höfundur veitir flutningsleyfi.

Um 4. málsgr. Um réttarsamband höfunda og kvikmyndaframleiðenda hafa myndast ýmsar sérreglur og venjur, og þykir því ekki rétt að láta samninga þeirra á milli verða háða ákvæðum þessarar greinar.

Um 33. gr.

Um 1. málsgr. Útgáfusamningar hafa komið mjög við sögu höfunda bókmenntaverka og tónverka. Hefur því þótt rétt að setja í höfundalög hinar helztu reglur, sem sérkenna þessa tegund samningsgerðar. Um ákvæði 33.—40. gr. gegnir sama máli og um listflutningssamninga, sbr. umsögn um 32. gr., að þar sem sérreglur þeirra þrýtur, koma til greina önnur sérákvæði þessa kafla um framsal höfundaréttar og svo almennar reglur samningsréttar. Ákvæðin koma ekki til framkvæmdar, ef samið hefur verið á annan veg, að undanteknum fyrir mælum 37. gr.

Reglur 33.—40. gr. gilda um framleiðslu eintaka á prenti eða með svipuðum hætti, svo sem ljósprentun, málverkuprent o. fl. Geta þær því náð til myndlistar auk bókmenntaverka og tónverka. Ekki fellur upptaka hljóma eða mynda á hljóðrit og filmur undir ákvæðin, enda svipar þeirri eintakagerð ekki til prents.

Það felst í hugtakinu útgáfa, að gera eigi eintök af verki í álitsverðum fjölda til dreifingar, sbr. umsögn um 2. gr. Orðið útgefandi er hér notað um þann aðilja, sem útgáfurétt fær samkvæmt samningi þar um og síðan ræður útgáfu verksins, sbr. og umsögn um 2. málsgr. 8. gr.

Um 2. málsgr. Efni útgáfusamnings er framsal á höfundarétti eða tilteknum heimildum samkvæmt honum, en ekki á eintökum verks, þó að höfundur leggi þau til í sambandi við útgáfuna, t. d. handrit, málverk til málverkuprents o. s. frv. Þykir rétt að taka þetta fram berum orðum í lögum.

Um 34. gr.

Ekki verður hjá því komið að setja reglur um eintakafjölda til þess að fara eftir, þegar útgáfa er heimiluð, en ekki getið um stærð upplags. Ætti það líka að ýta undir, að ekki sé gengið fram hjá svo veigamiklu atriði í útgáfusamningum. Í 9. gr. laga nr. 13 frá 1905 er ákveðið, að réttur útgefanda nái til prentunar á 1000 eintökum, nema öðruvísi sé samið. Miðað við aukinn fólksfjölda og fjárráð ætti nú að mega tvöfalda þá tölu, þegar um bókmenntaverk er að ræða. Er eintakafjöldinn hér hafður hinn sami sem í norrænu höfundalögum.

Um 35. gr.

Með útgáfusamningi fær útgefandi ekki einungis útgáfurétt gegn umsaminni greiðslu, heldur tekur hann og á sig skyldu til að gefa verkið út og vinna að sölu þess og dreifingu. Gildir þetta eins, þó að höfundur hafi þegar fengið fulla greiðslu, því að hann hefur persónulegra hagsmuna að gæta auk hinna fjárhagslegu.

Ef útgefandi vanefnir skyldur sínar samkvæmt þessari grein, getur hann orðið skaðabótaskyldur eftir almennum reglum, hvort sem vanefndir leiða til riftunar eða ekki.

Um 36. gr.

Um 1. málsgr. Í málsgr. þessari er sérregla um heimild til riftunar á útgáfusamningi. Þegar samið hefur verið um tiltekinn útgáfufrest, ber eftir því að fara. Ef frestur er lengri en segir í 36. gr., koma reglur hennar ekki til framkvæmdar. Ef frestur er styttri, t. d. eitt ár, getur verið, að höfundur hafi vegna vanefnda útgefanda öðlazi riftunarrétt eftir almennum reglum fyrr en í 36. gr. getur, og er honum þá heimilt að neyta riftunarréttar þegar í stað, því að ákvæði 36. gr. lengja ekki umsaminn frest í hag útgefanda. Ákvæði 36. gr. eiga því við um það, er ekki hefur verið um neinn tiltekinn útgáfufrest samið, eða umsaminn frestur er liðinn, án þess að riftun hafi farið fram. Þegar svo er ástatt, er höfundur ávallt heimil riftun, þegar liðin eru 3 ár frá þeim tíma, er útgefandinn fékk í hendur fullnægjandi eintak til eftirgerðar. Skiptir ekki máli um riftunarréttinn, þó að vanefnd útgefanda verði ekki talin honum saknæm, t. d. vegna hlutlægs ómöguleika. Atvik, sem drætti valda, gerast því á áhættu útgefanda. Að sjálfsgöðu gildir reglan þó ekki, er höfundur hefur sjálfur með síðari aðgerðum átt sök á drættinum.

Riftunarheimild eftir 2. másl. 1. málsgr. er þeim skilyrðum bundin, að útgefandi hafi fengið rétt til nýrrar útgáfu, að fyrra eða fyrri upplög séu uppseld, og að höfundur hafi gert sérstaka kröfu um nýja útgáfu. Er fresturinn þá eitt ár frá kröfugerð. Upplag telst uppselt, þegar eintök þess eru þrotin í almennum bóka-verzlunum og þær eiga þess ekki lengur kost að afla sér nýrra eintaka frá útgefanda eða öðrum, sem upplag kann að hafa eignazt.

Um 2. málsgr. Hvort sem dráttur hefur verið útgefanda saknæmur eða ekki, er höfundur ekki skylt að skila aftur greiðslu, sem hann kann að hafa fengið, og leiðir þetta af áhættu þeirri, sem lögin leggja á útgefanda. Ekki má draga þá gagnályktun af þessu ákvæði, að höfundur muni jafnan bera að skila aftur greiðslu, þegar samningi er rift vegna vanefnda á fyrirmælum 35. gr., nema hann sanni meira tjón af vanefndunum. Um það fer eftir almennum reglum fébótaréttar. Ef útgefandi er bótaskyldur eftir almennum reglum í þeim tilvikum, sem 36. gr. fjallar um, og greiðsla sú, sem höfundur kann að hafa fengið, nægir ekki til að bæta tjón hans, skal útgefandi greiða frekari bætur.

Um 37. gr.

Hér ræðir um ýmsar skyldur útgefanda til að láta höfundur í té vitneskju um framkvæmd útgáfunnar.

Um 1. málsgr. Ákvæðið er sett til að tryggja höfundur, að ekki séu gerð fleiri eintök af verkinu en um var samið eða leiðir af ákvæðum 34. gr.

Um 2. málsgr. Þegar höfundur á rétt til þóknunar, miðað við sölu eða leigu eintaka, t. d. tiltekna fjárhæð af hverju eintaki, ber útgefanda af sjálfsdáðum að senda höfundur árlæg reikningsskil. Er 9 mánaða fresturinn settur með það fyrir augum, að útgefanda sé unnt að fá áður reikningsskil frá útsöllumönnum.

Um 3. málsgr. Hér er útgefanda gert að skyldu að láta höfundur í té, ef hann æskir þess, vitneskju um fjölda óseltra eintaka í lok reikningsárs, enda þótt hann hafi greitt að fullu fyrir útgáfuréttinn. Er höfundur oft nauðsynlegt að fá vitneskju um óselt upplag vegna nýrra útgáfusamninga.

Um 4. málsgr. Ákvæði greinar þessarar skipta höfundur svo miklu máli, m. a. um reikningsskil, að rétt þykir að hafa þau ófrávikjanleg.

Um 38. gr.

Nauðsynlegt getur verið fyrir höfund að gera ýmsar smábreytingar á verki, þegar það er gefið út að nýju. Getur þetta m. a. stafað af málvöndunarástæðum, til að leiðrétta villur í fyrri útgáfu eða koma að nýjum atriðum í fræðibókum. Er þá og oftast hagur að því fyrir útgefanda, að til útgáfunnar sé vandað. Ber útgefanda að grennslast eftir því hjá höfundi, áður en ný útgáfa hefst, hvort hann æski eftir slíkum breytingum.

Um 39. gr.

Um 1. málsg. Þó að ekki sé beint tekið fram í útgáfusamningi, að útgefandi eigi að fá einkarétt, er það venjulega þegjandi undirskilið. Þykir samt rétt að setja um þetta fasta reglu, þannig að höfundur, sem ekki vill veita einkarétt, verði að áskilja það í samningnum. Þegar útgáfuréttur er veittur um óákveðið tímabil, helzt einkarétturinn, unz upplag er uppselt, sbr. umsögn um 36. gr. En sé um tiltekið tímabil samið, og upplag selst upp, áður en það er liðið, hefur höfundur rétt til að krefjast nýrrar útgáfu, sbr. nánar um það og riftunarheimild höfundar í 36. gr. Þó að tekið sé fram, að einkaréttur nái til þess að gefa verk út með þeim hætti og í því formi, sem í útgáfusamningi greinir, verður að meta í hverju einstöku tilviki, hvort útgáfa með öðrum hætti kunni ekki að brjóta í bága við forsendur útgáfusamningsins.

Um 2. málsg. Ákvæði þetta er sett í hag höfundi og nær hvorki til útgáfu á tónverkum né myndlistarverkum.

Um 40. gr.

Um 1. málsg. Blöð og tímarit teljast til safnverka, sbr. 6. gr., en útgáfa þeirra er með svo sérstökum hætti, að ekki þykir rétt að láta höfundarétt að þeim sem safnverki falla til ritstjóra, nema hann sé jafnframt útgefandi, sbr. umsögn um 6. gr. Í samræmi við þetta er ákveðið hér, að útgefandi blaðs eða tímarits hafi einkarétt á því að endurprenta ritin í heild eða einstök blöð og hefti.

Um 2. málsg. Efni fyrri másl. er í samræmi við reglur 6. gr. um safnverk, en í síðara másl. er gert það frávik, að ekki þarf að leita samþykkis einstakra höfunda við endurútgáfu. Hér er venjulega um svo marga og oft óvissa höfunda að ræða, að vart væri kleift að ná til þeirra eða síðari handhafa höfundaréttar, einkum þegar langur tími er liðinn frá frumútgáfu.

Um 3. og 4. málsg. Ákvæði þessa kafla um útgáfusamninga henta ekki birtingu einstakra verka í blöðum og tímaritum, og eru ritin því undanskilin útgáfu-ákvæðunum. Sama er að segja um fyrirmæli 35. og 36. gr., að því er varðar önnur safnverk.

Um 41. gr.

Kvikmyndagerð hefur í framkvæmd öðlazi allmikla sérstöðu meðal verndaðra listgreina. Auk sjálfs kvikmyndahandritsins er þörf fyrir margs konar aðra listsköpun, svo sem danslist, skreytingarlist, jafnvel byggingarlist o. fl. Þá er og tónlist oftast einn af aðalþáttum kvikmynda. Sú venja hefur myndazt, að framleiðendur kvikmynda hafa tryggt sér með samningi rétt til eintakagerðar og birtingar á þeim. Þetta hefur þó ekki tekið til tónlistar að því leyti, að höfundar hennar hafa átt sjálfstæðan rétt til þóknunar við sýningar kvikmyndanna, sbr. Hæstaréttardóma 1952, bls. 457. Reglur þessarar greinar eru í samræmi við ákvæði í 2. og 3. tölul. 14. gr. a Bernarsáttmálans.

Um 42. gr.

Hér eru settar um samninga, er lúta að kvikmyndagerð, sams konar reglur og um útgáfusamninga í 35. og 36. gr. Nægir að vísa til umsagnar um þær greinar.

Um IV. kafla.

Í 7. gr. Bernarsáttmálans er öllum aðildarríkjum gert skylt að láta höfundarétt haldast hið skemmsta, unz 50 ár eru liðin frá næstu áramótum eftir lát höfundar, ef hann er nafngreindur, en ella 50 ár frá næstu áramótum eftir birtingu (publication) verksins. Reglur íslenzks réttar um þetta efni eru nú í 22.—24. gr. laga nr. 13 frá 1905 og, að því er til þýðinga tekur, í 4. gr. sömu laga, sbr. lög nr. 11 frá 1956. Reglur 22.—24. gr. laganna frá 1905 eru í meginatriðum hinar sömu sem í Bernarsáttmálanum. Frestur telst þó frá dánardegi höfundar, en ekki næstu áramótum eftir lát hans, og skiptir það litlu máli. Í frv. þessu eru ákvæðin höfð að öllu leyti í samræmi við Bernarsáttmálann og norrænu lögin. Nær þetta einnig til þýðinga, sbr. nú lög nr. 11/1956.

Lengd verndartímabilsins er við það miðuð, að höfundur sjálfur og nánir niðjar hans og aðrir erfingjar fái notið hagnaðar af verkum hans. Fram hafa komið á ýmsum tímum tilmæli um, að verndin væri látin haldast um lengri tíma. Ákvörðun um þetta efni er vitanlega álitamál. Það er þó ljóst, að þegar langir tímar líða, verður vart um það að ræða, að höfundaréttur haldist sameiginlega í höndum niðja höfundar eða annarra manna, sem erfðaheimildir geta til hans rakið, enda mundi hinn fjárhagslegi réttur verða lítills virði hjá hverjum einum, er hann dreifðist þannig á margar hendur. Þess mætti því vænta, að höfundaréttur yrði brátt framseldur í heild einstökum aðilum og gengi svo kaupum og sölum í þjóðfélaginu, slitinn úr tengslum við ætt höfundar. Það liggur í augum uppi, að ekki væri æskilegt, að hinn sameiginlegi menningararfur þjóðanna í bókmenntum og listum yrði um langan aldur látinn vera í höndum einstakra aðilja, háður gróðavon þeirra og öðrum annarlegum sjónarmiðum, og þeim hömlum, sem slíkt fyrirkomulag hefði í för með sér. Verður ekki heldur séð, að minningu höfundar væri með því betur borgið. Yfirleitt hafa 50 ár eftir lát höfundar verið talin hæfilegur verndartími, og segja má, að það sé orðin alþjóðleg regla, þó að benda megi á fáar og þýðingarlitlar undantekningar. Helzt gæti þótt sanngjarn, að rétturinn væri látinn haldast, meðan börn höfundar væru á lífi. Á síðustu árum hefur verið uppi hreyfing í Bernarsambandslöndum um lengingu frestsins upp í 80 ár, en óvíst er enn, hvort sú breyting verður gerð.

Þeirri spurningu hefur verið hreyft, hvort rétt væri að láta höfundarétt falla til ríkisins að verndartímabilinu loknu (domaine d'état), en svo veigamikil rök hafa þótt mæla í gegn því, að nú á tímum munu engar þjóðir utan einræðisríkja ljá þeirri hugmynd fylgi. Fremur hefur komið til álita, að lagður væri sérstakur skattur á afnot verka eftir liðinn verndartíma (domaine public payant), og þá einkum með það fyrir augum, að af gjaldinu yrði myndaður sjóður, sem höfundar á hverjum tíma nytu góðs af með einhverjum hætti. Til þessa dags munu fimm lönd hafa komið á slíkri skipun (Búlgaría, Ítalía, Júgóslavía, Rúmenía og Urugúay). Önnur lönd, þar sem þetta hefur borið á góma, þar á meðal Norðurlandarákin, hafa ekki talið næga ástæðu til að fara þessa leið. Hefur og verið á það bent, að ákvæði um skattlagningu og sjóðstofnanir eigi fremur heima í sérlögum en almennri höfundalöggjöf.

Um 43. gr. og 44. gr.

Um greinar þessar vísast til hinnar almennu umsagnar um IV. kafla, hér að framan.

Um V. kafla.

Safnað er í þennan kafla ákvæðum um vernd tiltekinna aðilja, sem ekki teljast til höfunda, en eru í þeim tengslum við þá, að hagkvæmt þykir að hafa reglur um réttindi þeirra í höfundalögum.

Þegar tónverk hefur verið gert, nær það yfirleitt ekki til almennings, nema til komi sérstakur listflutningur. Leiksviðsverk eru einnig gerð til listflutnings, og flytja

má önnur bókmenntaverk, kvæði og sögur, með listrænum upplestri eða framsögu, sem gefa þeim aukið gildi. Þeir, sem koma verkum höfunda þannig á framfæri, eru nefndir listflytjendur eða listtúlkendur. Til þeirra teljast söngvarar, hljóðfæraleikarar, leiksviðsleikarar, danslistarmenn, upplesarar o. s. frv. Í höfundalögum sumra þjóða hefur listflutningur verið talinn til aðlögunar á verki því, sem flutt er, enda gefur hver listflytjandi verkinu sérstakan og oft sjálfstæðan blæ í túlkun sinni. Nú er þó almennt ríkjandi sú skoðun, að réttindi listflytjenda eigi ekki að falla beint undir höfundarétt, heldur verði að setja um þau sérreglur.

Um útgáfu tónverka á nótum hafa frá öndverðu gilt sömu reglur sem um útgáfu á bókmenntaverkum. Þegar upptaka á hljóðmum á hljómplötur og síðar önnur hljóðrit komu til sögu, opnaðist ný leið til að dreifa tónverkum til almennings. Ekki hefur þótt henta að láta reglur um útgáfusamninga taka til framleiðslu á hljóðritum, en hins vegar talið rétt að hafa sérreglur um réttindi framleiðendanna í höfundalögum.

Kynning bókmennta og tónlistar svo og listflutnings á þeim er eitt af aðalhlutverkum útvarpsstofnana, bæði hljóðvarps og sjónvarps. Eiga útvarpsstofnanir því nán samskipti við höfunda og listflytjendur. Auk þess eru ýmsir dagskrárliðir stofnananna sjálfra teknir saman í sjálfstæðu, listrænu formi. Af þessum sökum hafa tilteknar reglur um réttindi útvarpsstofnana verði teknar upp í höfundalög.

Réttindi framangreindra þriggja aðilja, listflytjenda, hljóðritaframleiðenda og útvarpsstofnana, eru í höfundarétti oft nefnd skyld eða hliðstæð réttindi, þegar miðað er við réttindi höfunda (droits voisins, neighbouring rights o. s. frv.). Árið 1961 var á ráðstefnu í Róm samþykktur alþjóðasáttmáli um vernd aðilja þessara.

Í 49. gr. eru ákvæði um vernd ljósmynda, sem ekki falla undir höfundaréttarvernd. Visast um það til umsagnar um 1. gr.

Loks eru í 50. gr. ákvæði um vernd rita, sem ekki eru þess eðlis, að þau eigi að njóta verndar eftir höfundarétti.

Um 45. gr.

Um 1. málsgr. Hér eru listflytjendum veittar tilteknar einkaréttarheimildir um listflutning sinn. Eru aðgerðir þær, sem í 1.—4. tölul. eru greindar, óheimilar án samþykkis þeirra.

Um 1. tölul. Listflytjanda er áskilinn einkaréttur til að framkvæma eða leyfa öðrum upptöku á beinum listflutningi sínum, hvort heldur hljóðmum eða myndum. Með beinum listflutningi er átt við frumflutninginn, sem listflytjandi flytur persónulega. Er þá útvarpsending, sem fram fer samkvæmt bráðabirgðaupptöku útvarpsstofnunar, látin jafngilda beinum listflutningi.

Um 2. tölul. Útvarp á beinum listflutningi er óheimilt án samþykkis listflytjanda. Hins vegar þarf ekki leyfi listflytjanda til útvarps samkvæmt hljómplötum eða öðrum hljóðritum, sem afla má á almennum markaði, en um rétt hans til þóknunar fer þá eftir ákvæðum 47. gr.

Um 3. tölul. Hér ræðir um dreifingu beins listflutnings með tækniáferðum frá listflutningsstað til annarra tiltekinna staða án samþykkis listflytjanda. Nær það bæði til hljóma og mynda. Almenn dreifing í útvarpi fellur ekki hér undir, heldur 2. tölul. Ákvæðið á t. d. við um það, að hljómsveit leikur í tilteknu veitingahúsi, en hljómlistin er flutt með tækniáferðum í annað veitingahús. Er hér venjulega um að tefla leynilega dreifingu, þ. e. án vitundar listflytjanda.

Um 4. tölul. Þó að listflytjandi hafi samþykkt upptöku listflutnings í hljóðmum eða myndum, á hann samt ekki að þurfa að hlíta því, að annar aðili en sá, sem hann samdi við, framkvæmi eftirgerð á hljóðriti eða filmu og noti hana t. d. í atvinnurekstri. Réttur listflytjanda til að hindra eftirgerð er sjálfstæður og óháður því, hvort framleiðandi sá, sem við var samið, hefur sams konar rétt, sbr. um hljóðrit 46. gr. En um réttindi aðilja þess, sem við var samið um eintakagerð, fer eftir upptökusamningnum. Ef framleiðandinn gerist sekur um brot á samningnum, t. d. með því að framleiða fleiri eintök en áskilið var, mundi það að jafnaði aðeins hafa

í för með sér venjuleg vanefndaáhrif, en ekki viðurlög eftir VII. kafla. Réttur listflytjanda samkvæmt þessum tölulið fellur niður eftir 25 ár frá þeim degi, er upptaka fór fram. Hins vegar fellur ekki niður réttur hans til að átelja upptöku, sem gerð hefur verið á beinum listflutningi án samþykkis hans, og eftirgerð slíkrar upptöku.

Um 2. málsg. Einkaréttur listflytjenda, bæði um eintakagerð og birtingu, er hér gerður háður margs konar takmörkunum, sbr. skírskotanir til ýmissa greina í II. kafla. Eru undantekningarnar, eftir því sem við getur átt, hinar sömu sem gerðar eru í sambandi við einkarétt höfunda. Tilvitnun í 4. gr. sýnir, að listflytjendum er áskilin vernd gegn aðgerðum, sem skert geta listamannaheiður þeirra, og að geta þer nafns listflytjanda, þegar eintök eru gerð eða listflutningur fer fram. Aðilja-skipti geta orðið að réttindum listflytjenda, sbr. tilvitnun í 26.—31. gr. Svo eru og ákvæði í 53. gr. látin ná jafnt til listflytjenda sem höfunda.

Til glöggvunar skal þess að lokum getið, þó að það leiði óbeint af ákvæðum 1. málsg., að einkaréttur listflytjenda nær ekki til neins konar notkunar á hljómplötum eða öðrum hljóðritum, sem á markað hafa verið sett. Þarf því ekki að leita samþykkis viðkomandi listflytjanda, þegar hljómplata er notuð til útvarpsflutnings, í veitingahúsum eða með öðrum hætti í atvinnuskyni eða ávinnings. En um rétt listflytjanda til þóknunar fyrir afnot fer eftir 47. gr.

Um 46. gr.

Um 1. málsg. Það mun almennt viðurkennt, þó að ekki sé í lög komið, að eftirgerð á hljómplötum og öðrum hljóðritum eigi að vera óheimil án samþykkis framleiðanda. Gegnir um það svipuðu máli og um útgáfu bóka. Verndartími er hér ákveðinn 25 ár frá frumupptöku, sbr. og 4. tölul. 45. gr. Er verndin yfirleitt ekki látin haldast lengur samkvæmt erlendum höfundalögum. Ekki er það skilyrði fyrir vernd hljóðrita, að þau geymi listflutning.

Ekki skiptir máli, með hverjum hætti eftirgerð er framkvæmd, hvort t. d. er um beina afsteypu að ræða eða flutning hljóms með öðrum aðferðum af einum hlut á annan.

Um hljóðritaframleiðendur gildir hið sama, sem sagt var síðast í umsögn um 45. gr., að einkaréttur þeirra tekur ekki til neins konar notkunar á hljóðritum, sem sett hafa verið á markað, en fyrir tiltekin afnot eiga þeir rétt til þóknunar eftir 47. gr.

Um 2. málsg. Með tilvitnunum til ákvæða í II. kafla eru hér gerðar ýmsar takmarkanir á einkarétti hljóðritaframleiðenda til eintakagerðar.

Um 47. gr.

Um 1. málsg. Það er alkunna, að afnot af hljóðritum eru nú á dögum ríkur þáttur í starfsemi útvarpsstofnana og að notkun þeirra í atvinnuskyni hefur færzt mjög í vöxt. Viða í löndum hafa listflytjendur og framleiðendur hljóðrita fengið viðurkenndan rétt til þóknunar fyrir slík afnot, ýmist með frjálsum samningum eða með lagaákvæðum.

Samkvæmt 1. málsg. eiga listflytjendur og framleiðendur hljóðrita rétt til þóknunar, þegar tónlist af hljómplötum eða öðrum hljóðritum, sem á markað hafa verið sett, er notuð í útvarpi. Í öðru lagi eiga þeir rétt til greiðslu. Þegar tónlist af slíkum hljóðritum er dreift til almennings í atvinnuskyni eða ávinnings, svo sem á atvinnustöðvum, skemmtistöðum, í veitingahúsum o. s. frv. Skiptir þá ekki máli, hvort hljómplata eða annað hljóðrit er leikið beint á staðnum eða útvarpstónlist af hljóðritum er dreift þar með hátalara eða öðrum hætti. Um afnot á atvinnustöðvum er sett sérstök regla í 4. málsg. 2. gr., en hún á ekki við um afnot á skemmtistöðum, veitingahúsum og víðar, þar sem tónlist er dreift í þágu viðskiptamanna. Í framkvæmd hefur verið mjög eftir því farið, hvort komið hefur verið upp sérstöku hátalarakerfi til dreifingar á tónlistinni.

Samkvæmt gildandi lögum eiga höfundar rétt til þóknunar fyrir afnot tónverka í þeim tilvikum, sem hér ræðir um. Er lagt til grundvallar, að um mat á því, hvort

dreifing listflutnings af hljóðritum fari fram í atvinnuskyni eða ávinnings, fari með sama hætti og verið hefur í sambandi við greiðslu til höfunda.

Notendum er aðeins gert skylt að greiða þóknunina í einu lagi til listflytjenda og framleiðenda hljóðrita. Þeir þurfa því ekki að leita uppi marga viðtakendur, sbr. 2. málsg. r.

Um 2. og 3. málsg. r. Gert er ráð fyrir, að um framkvæmdaatriði verði settar reglur í reglugerð. Þær verða þó ávallt að vikja fyrir samningsákvæðum.

Um 4. málsg. r. Rétt þykir, að reglur um afgjaldslaus afnot af verkum höfunda taki einnig til listflytjenda og framleiðenda hljóðrita, sbr. tilvitnanir til ákvæða í II. kafla. Einnig eru reglur um aðiljaskipti látnar ná til listflytjenda.

Um 5. málsg. r. Vegna sérreglna, sem gilda um kvikmyndagerð, sbr. umsögn um 4. málsg. r. 32. gr., þykir ekki rétt að láta ákvæði 47. gr. ná til hljómkvikmynda.

Um 48. gr.

Útvarpsstarfsemi er þannig háttáð, bæði um undirbúning og samningu einstakra dagskrárliða og kostnað við öflun útvarpssefnis, að rétt þykir að veita útvarpsstofnunum vernd gegn tilteknum afnotum annarra á útvarpi þeirra.

Um 1. tölul. Samkvæmt þessu ákvæði er útvarpsstofnunum gert óheimilt að endurvarpa útvarpsendingu annarra útvarpsstofnana án samþykkis þeirra.

Um 2. tölul. Útvarpsstofnun er hér veittur einkaréttur til upptöku á útvarpsendingum sínum. Nær það bæði til hljóðvarps og sjónvarps. Ekki veitir ákvæðið útvarpsstofnun rétt til sjálfstæðrar eintakagerðar á vernduðum listflutningi, þ. e. upptakan má ekki skerða á neinn hátt lögmæltan rétt höfunda, listflytjenda eða framleiðenda hljóðrita. T. d. er hljóðritaframleiðanda heimilt með samþykki höfundar og listflytjenda að taka upp eftir útvarpi sérstakan listflutning og gefa hann út á hljómplötum. Að því er sjónvarp varðar, hindrar einkarétturinn ekki töku einstakra ljósmynda, t. d. til birtinga í blöðum, enda nær hugtakið upptaka ekki til slíkra mynda (still photographs). En þess er að gæta, að birting slíkra mynda kann að brjóta í bága við rétt höfunda.

Um 3. tölul. Ekki þykir næg ástæða til að láta afnot útvarps í atvinnuskyni eða ávinnings vera almennt háð samþykki útvarpsstofnana. Undantekning er gerð um sjónvarp. Þar gætir listrænna vinnubragða meira en algengt er um útvarpssefni, auk þess sem fleiri atriði, m. a. fjárhagsleg, koma til greina. Samkvæmt þessu geta útvarpsstofnanir áskilið sér þóknun fyrir dreifingu sjónvarps í atvinnuskyni eða ávinnings.

Um 4. tölul. Ákvæði þetta er í samræmi við fyrirmæli 46. gr. um vernd á hljóðritum.

Frá einkarétti útvarpsstofnana eru gerðar sams konar undantekningar og um einkarétt höfunda, sbr. tilvitnanir til II. kafla.

Um 49. gr.

Um vernd ljósmynda er áður rætt í umsögn um 1. gr. Vernd sú, sem hér er veitt öðrum ljósmyndum en þeim, sem teljast til listaverka, nær til allrar eftirgerðar á myndunum, óbreyttum eða lítt breyttum, en heimilt er að nota efni þeirra við gerð sjálfstæðra verka, t. d. málverka, sbr. 2. málsg. r. 5. gr. Eintakagerð til einkanota er og jafnan heimil, einnig með aðstoð annarra manna. Ekki þykir koma til greina að meina almennt opinbera birtingu á ljósmyndum, sem fengnar eru með rétttri heimild. Réttur ljósmyndara á að vera nægilega tryggur, ef honum er áskilin þóknun fyrir birtingu mynda í atvinnuskyni eða ávinnings. Verndartími er hér hinn sami, sem almennt er ákveðinn í höfundalögum eða sérlægum um ljósmyndir. Svo þykir og rétt að gera heimildir ljósmyndara háðar sömu takmörkunum og rétt höfunda, sbr. tilvitnanir til II. kafla.

Um 50. gr.

Í umsögn um 1. gr. er þess getið, að til bókmenntaverka verði aðeins talin þau verk, sem í felst sjálfstæð andleg sköpun. Vernd höfundaréttar nær því ekki til rita,

sem hafa aðallega að geyma upplýsingar um tilteknar staðreyndir, svo sem er um ýmsar skrár og töflur. Rétt þykir samt að láta þá vinnu, sem þar felst að baki, njóta nokkurrar verndar. Í grein þessari er bönnuð eftirgerð umræddra rita, og verndartími ákveðinn 10 ár.

Um VI. kafla.

Hér eru ákvæði um nokkur mismunandi efni, sem tengd eru höfundarétti. Vísast um það til umsagnar um einstakar greinar.

Um 51. gr.

Þó að ákvæði laga nr. 84 frá 1933 um varnir gegn óréttmætum verzlunarháttum kunni stundum að eiga við um það efni, sem grein þessi fjallar um, þykir samt henta að hafa um það sérákvæði í höfundalögum. Fyrirmælin taka til titla (heita, fyrir-sagna) á bókmenntaverkum, t. d. bókum og timaritum, svo og gervinafna og merkja á hvers konar bókmenntaverkum og listaverkum án tillits til þess, hvort þau eru vernduð eða verndartími liðinn. Fyrirmælin taka hins vegar ekki til eiginnafrns höfundar, og kunna því að koma til greina um misnotkun eiginnafrna ákvæði 9. gr. laga nr. 84 frá 1933.

Um 52. gr.

Sjálfsgagt þykir, að höfundur einn fái ráðið því, hvort nafn hans eða annað auðkenni sé sett á verk hans, hvort sem hann hefur látið eintak eða eintök af þeim af hendi í lifandi lífi eða lætur þau eftir sig, er hann fellur frá.

Ákvæði 2. málsg. er sett til að koma í veg fyrir, að kaupendur listaverka verði blekktir, þannig að þeir ætli það frumverk, sem aðeins er eftirgerð. Þrátt fyrir ákvæðið er heimilt að láta nafn eða merki höfundar koma fram á eftirprentunum málverka, enda tekur orðalag ekki til þess, og um hættu á blekkingu er þar vart að ræða. Fyrirmæli þessarar greinar gilda án tillits til þess, hvort verndartími er liðinn eða ekki.

Um 53. gr.

Þó að liðið sé verndartímabil eftir IV. kafla og bókmenntaverk eða listaverk sé orðið hluti af sameiginlegum, alþjóðlegum menningararfi, rís spurning um, hvort verkin eigi að vera óvernduð gegn hvers konar misþyrmingum og spjöllum, sem á þeim kunna að vera gerð. Sú skoðun hefur á síðari tímum hlotið mikið fylgi, að veita beri verkunum vernd gegn slíkum aðgerðum með nokkrum hætti. Hefur þá og verið talið, að verndin ætti að ná til allra bókmenntaverka og listaverka án tillits til uppruna þeirra eða þess, hvort þau hafa á sínum tíma verið háð höfundarétti eða ekki. Samkvæmt þessu er tekin hér upp með nokkrum breytingum regla úr fyrra málslið 1. gr. laga nr. 127 frá 1941. Er verndin látin ná til erlendra verka jafnt sem íslenzkra, sbr. 2. málsg. 60. gr.

Í refsirétti nútímans er þess krafizt, að verknaðarlýsing refsiverðs brots sé svo glöggst skilgreind í lögum, að almenningur geti gert sér grein fyrir því, hvort tiltekinn verknaður fari í bága við refsíákvæðið. Það mundi vera of óákveðin verknaðarlýsing, ef refsínæmi væri við það miðað, að háttsemi færi í bága við almenna menningu. Þykir ekki fært að gera refsínæmi brots á ákvæðum 53. gr. háð slíku skilyrði. Hins vegar er ráðgert, að menntamálaráðherra geri ekki kröfu um málshöfðun, nema hann telji þess þörf vegna almennrar menningarverndar.

Réttur menntamálaráðherra til að krefjast málshöfðunar hefst þegar við gildis-töku laganna um verk, sem ekki njóta verndar höfundaréttar, en ella þegar höfunda-réttur fellur niður eftir ákvæðum IV. kafla. Að visu kunna þá að vera til aðiljar, sem málssóknarrétt eiga samkvæmt 2. málsg. 59. gr., en ekki virðist það geta komið að sök.

Um VII. kafla.

Í kafla þessum eru ákvæði um viðurlög við brotum, ákærureglur, gerðardóm og höfundaréttarnefnd. Ákvæði laga nr. 13/1905 um viðurlög og ákærureglur eru

fyrir löngu orðin úrelt og því nauðsynlegt að færa þau til nútíðarhorfs. Að öðru leyti vísast um þetta til umsagnar um einstakar greinar.

Um 54. gr.

Verk þau, sem verndar njóta að höfundalögum, eru ólíkamleg og fara því ekki forgörðum, þótt brotið sé gegn ákvæðum laganna. Verkin eru að visu eignarrétti háð, en hér gegnir öðru máli en um brot gegn eignarrétti á líkamlegum munum. Aftur á móti eru eintök, sem gerð eru af verkum höfunda, svo sem bækur, málverk, hljómplötur o. s. frv., líkamlegir hlutir, sem m. a. njóta refsiverndar eftir 26. og 27. kafla almennra hegningarlaga nr. 19 frá 1940. Með brotum á ákvæðum höfundalaga er annaðhvort skertur möguleiki höfundar til fjárhagslegra nytja af verkum sínum, er skylt á við venjuleg atvinnuréttindi, eða raskað er rétti þeirra til að njóta heiðurs af verkunum, og á það skylt við æruréttindi. Þykir hæfilegt, miðað við refsingar fyrir áþekkt brot í almennri löggjöf, að hafa hámark refsingar fyrir brot á höfundarétti varðhald 3 mánuði. Er og á það að lita, að brot gegn ákvæðum 4. gr. getur jafnhliða verið brot á æruréttindum og þá refsivert eftir 25. kafla alm. hegningarlaga. Í gildandi rétti er aðeins lögð fésekt við brotum á höfundarétti, og er því um aukið refsihámark að ræða samkvæmt frv. þessu.

Um 55. gr.

Um 1. málsgr. Nauðsynlegt er að hafa í lögnum ákvæði um aðgerðir til að koma í veg fyrir misnotkun á eintökum verka, sem ólöglega hafa verið gerð, og munum, sem varða undirbúning að gerð slíkra eintaka. Skiptir ekki máli, hvort eintökin hafa verið gerð með saknæmum hætti eða í grandleysi. Lagt er á vald dómstóla að ákveða upptöku á ólöglegum eintökum og undirbúningsmunum til handa þeim, sem misgert er við, gegn endurgjaldi eða án þess, eftir því sem við þykir eiga.

Um 2. málsgr. Látin er haldast heimild í 17. gr. laga nr. 13 frá 1905 um ónýtingu slíkra hluta, sem getur í 1. málsgr. Dómstólar skera úr um það, hvort beitt er heimild 1. eða 2. málsgr. í einstökum tilvikum, en vitanlega munu þeir haga ákvörðunum sínum um það í samræmi við megintilgang laganna um vernd höfundaréttar. Þess vegna verður að taka ríkt tillit til óska þess, sem misgert er við, um upptöku honum til handa eða ónýtingu. Það mun því heyra til undantekninga, að ekki sé farin önnur hvor sú leið. Dómstólar geta þó samkvæmt 2. málsgr. ákveðið, að eintök eða aðrir munir séu án afhendingar eða ónýtingar gerðir óhæfir til ólöglegra nota. Má þar til nefna, að ólöglegu bókaupplagi sé komið í örugga geymslu, það sem eftir er verndartímans, einkum þegar skammt er til loka hans, sbr. 6. málsgr. 17. gr. laga nr. 13 frá 1905. Þá getur og ólögleg eftirgerð af listaverki verið svo listræn í sjálfu sér, að ekki þætti hæfa að ónýta hana. Mætti þá ákveða, að hún sé geymd án tjóns fyrir höfund eða annan handhafa höfundaréttar, unz verndartímabilið er liðið, enda sé þess og gætt, að meðferð hennar, að því tímabili loknu, fari ekki í bága við ákvæði 51. gr.

Um 3. málsgr. Ekki þykir rétt að láta ákvæði greinarinnar ná til aðilja, sem eignast hafa í grandleysi ólögleg eintök til einkanota, sbr. áþekka reglu í 1. tölul. 69. gr. alm. hegningarlaga nr. 19 frá 1940.

Um 4. málsgr. Þar sem verðmæti bygginga er að jafnaði mikið, ekki sízt þeirra, sem verndar eiga að njóta eftir höfundarétti, þykir ekki fært að láta ákvæði um upptöku eða ónýtingu ná til þeirra.

Um 56. gr.

Fyrsta málsgr. þarfnast ekki skýringar. Í 2. málsgr. ræðir um miskabætur, sem aðeins höfundi eða listflytjanda verða dæmdar, og það allt að einu, þó að þeir kunni að hafa framselt rétt sinn til annarra aðilja. Vænta má, að miskabætur verði einkum dæmdar vegna brota á ákvæðum 4. gr., en ekki er ákvæðið þó einskorðað

við þá grein. Fyrirmæli 3. málsgr. lýtur að því, að tiltekið aðili hafi hlotið ávinning með hlutlægu broti á rétti höfundar eða listflytjanda, en án huglægrar sakar. Gert er ráð fyrir, að ákvæði 3. málsgr. verði þá beitt í samræmi við það, sem talið er gilda um bætur samkvæmt svonefndri auðgunarreglu.

Um 57. gr.

Þegar heimiluð eru afnot lögverndaðra verka gegn þóknun til höfunda (afnotakvöð), án þess að leita þurfi samþykkis þeirra hverju sinni, sbr. 3. málsgr. 14. gr., 1. málsgr. 16. gr., 3. málsgr. 17. gr., 2. málsgr. 20. gr., 1. og 4. tölul. 21. gr., 23. gr. og 1. málsgr. 49. gr., getur risið ágreiningur um greiðslufjárhæðir. Sama er um fjárhæð þóknunar til framleiðenda hljóðrita og listflytjenda samkvæmt 47. gr. Skal upphæð þóknunar þá fara eftir ákvæðum stéttarsamnings, ef hann er fyrir hendi, en sé svo ekki, er aðiljum veittur kostur á að leggja ágreiningsefnið undir fullnaðarúrskurð gerðardóms, ef þeir eru sammála um það. Þykir þetta heppilegt, þar sem oft mundi vera um smáar fjárhæðir að ræða, en tímafrekt og kostnaðarsamt að leita til almennra dómstóla. Eins og sjá má, er aðiljum ekki skylt að láta málið ganga til gerðardóms. Hvor þeirra um sig á þess kost að leggja málið undir úrlausn almennra dómstóla, ef hann kys það heldur.

Um 58. gr.

Þessi grein fjallar um skipun sérstakrar nefndar, sem menntamálaráðherra og menntamálaráðuneyti geti leitað til við úrlausn málefna, er varða höfundarétt. Þó að nefndin sé aðeins ráðgefandi, má ætla, að hún muni m. a. geta stuðlað að heppilegri lausn ágreiningsefna, sem upp kunna að koma.

Um 59. gr.

Um 1. málsgr. Ákvæði þetta er óbreytt frá því, sem nú gildir, sbr. 25. gr. laga nr. 13 frá 1905. Eftir almennri löggjöf sæta áþekk brot ekki opinberri málssókn, sbr. m. a. 22. gr. laga um einkaleyfi nr. 12 frá 1923, sbr. 124. gr. laga nr. 85 frá 1936 og 3. tölul. 242. gr. alm. hegningarlaga nr. 19 frá 1940. Þykir ekki næg ástæða til að gera breytingu að þessu leyti á gildandi löggjöf.

Um 2. málsgr. Ef tilsjónaraðili hefur verið nefndur eftir 2. málsgr. 31. gr., hefur hann einn málshöfðunarrétt út af þeim brotum, sem hér ræðir um, meðan hans nýtur við. Eila hafa málshöfðunarrétt hinir sömu aðilar, sem greindir eru í 3. málsgr. 25. gr. laga nr. 19 frá 1940.

Um 3. málsgr. Þar sem enginn einkaaðili er til eftirmáls, þegar brot kunna að verða framin á ákvæðum 53. gr., þykir verða að ákveða, að saksókn út af þeim fari að hætti opinberra mála. Samkvæmt 2. málsgr. 53. gr. er skilyrði, að menntamálaráðherra krefjist saksóknar.

Um VIII. kafla.

Ákvæði um gildissvið íslenzkra höfundalaga eru nú í 27. gr. laga nr. 13 frá 1905. Fullnægja þau hvergi nærri þeim kröfum, sem nú eru hvarvetna gerðar um alþjóðlegar einkaréttarreglur, er varða vernd höfundaréttar.

Við samningu fyrirmæla í þesum kafla hefur þess verið sérstaklega gætt, að þau fullnægðu kröfum Bernarsáttmálans, að því er til höfunda tekur. Einnig hefur um vernd listflytjenda, hljóðritaframleiðenda og útvarpsstofnana verið höfð hliðsjón af alþjóðasáttmála þeim, er um það efni var gerður í Róm 26. okt. 1961.

Um 60. gr.

Um 1. málsgr. Ákvæði þessarar málsgr. gilda um bókmenntaverk og listaverk, sem verndar skulu njóta eftir lögunum.

Regla 1. tölul. er í samræmi við gildandi rétt, sbr. 27. gr. laga nr. 13 frá 1905. Samsvarandi regla er í 1. tölul. 3. gr. Bernarsáttmálans.

Ákvæði 2. tölul. er nýmæli, sbr. 2. tölul. 3. gr. Bernarsáttmálans. Hér er átt við lögheimili, sbr. lög nr. 35 frá 1960.

Í 3. tölul. er flóttamönnum og ríkisfangslausum mönnum mæltur sami réttur og íslenskum ríkisborgurum, ef þeir hafa hér samfelld aðsetur. Er regla þessi sett í samræmi við 14. gr. alþjóðasáttmála frá 28. júlí 1951 um stöðu flóttamanna, sem Ísland hefur gerzt aðili að, sbr. augl. nr. 74 frá 1955. Orðin „samfelld aðsetur“ eru hér notuð í sömu merkingu sem í 10. gr. nefnds sáttmála.

Ákvæði 4. tölul. eru óbreytt frá því sem nú gildir samkvæmt 27. gr. laga nr. 13 frá 1905, sbr. og 1. tölul. 3. gr. Bernarsáttmálans.

Í 5. tölul. er tekin upp regla í samræmi við ákvæði í 4. gr. Bernarsáttmálans.

Ákvæði 6. tölul. um kvikmyndaverk eru sett í samræmi við fyrirmæli í 4. gr. Bernarsáttmálans.

Um 2. málsg. Í umsögn um 53. gr. var þess getið, að vernd samkvæmt þeirri grein gegn spjöllum á bókmenntaverkum eða listaverkum, sem ekki eru háð höfundarétti, ætti að ná jafnt til erlendra verka sem íslenskra. Það væri óviðkunnalegt, að slík vernd á verkum erlendra manna hæfist þá fyrst, er höfundaréttur væri niður fallinn. Ekki virðast heldur nein rök liggja til þess, að meina eigi erlendum manni að reka hér réttar síns í sambandi við spjöll á höfundarheiðri hans, þó að hann njóti hér ekki fjárhagslegrar verndar um verk sín. Er því ákveðið hér, að öll erlend verk skuli njóta verndar eftir 2. málsg. 4. gr. Fyrirmæli 51. og 52. gr. eru sett ekki síður í þágu almennings en höfundar, og kæmi sú vernd ekki að fullum notum, nema hún sé látin ná til allra verka, án tillits til uppruna.

Um 61. gr.

Rétt þykir, að íslenskir ríkisborgarar njóti hér verndar um listflutning sinn, eins og íslenskir höfundar um verk sín, sbr. 1. tölul. 60. gr. Þá liggja og næg rök til þess að banna eftirgerð hljóðrita án samþykkis framleiðanda, hvar sem hann kann að eiga ríkisfang.

Um 62.—65. gr.

Þarfnast ekki skýringa.